

Innholdsfortegnelse

Forord	Side 3
Presentasjon av oppgaven	Side 4
Problemstilling	Side 7
Sagnkrets, stemma og arketekst	Side 10
Forestillingen om en Ur-Tristan	Side 13
Verkshistorie <i>Tristan und Isold</i>	Side 16
Tristan i tysk litteraturhistorie	Side 19
Verkshistorie <i>Tristrams saga ok Isöndar</i>	Side 23
Den litteraturvitenskapelige resepsjonen av <i>Tristrams saga ok Isöndar</i>	Side 29
Noen hovedtrekk i resepsjonen av Tristan og Isolde-myten	Side 30
Vladimir Propp	Side 39
Algirdas Julien Greimas	Side 44
Denis de Rougemont	Side 48
Analyse av form og innhold i Gottfried fra Strassburgs <i>Tristan und Isold</i>	Side 52
Analyse av broder Roberts <i>Tristrams saga ok Isöndar</i>	Side 64
Allitterasjon	Side 73
Konklusjon	Side 80
Litteraturliste	Side 81

Tilegnet Lilja Oftedahl.

Forord

Denne masteroppgaven tar for seg verkene *Tristan und Isold* av Gottfried von Strassburg og *Tristrams saga ok Isöndar* av broder Robert. Begge verkene bygger på den samme legenden, som er tatt for seg av talløse forfattere opp i gjennom tidene, nemlig legenden om Tristan og Isolde. Selv har jeg opplevd hvordan kjærligheten kan være, og ønsker å hylle denne.

Det sies om Tristan at han behersker mange ulike språk, og det ønsker undertegnede også å vise at jeg gjør. Grunnen til at jeg har valgt ut nettopp disse to bestemte verkene, er at jeg kjenner til språkene tysk og norrønt fra før av og derfor kan lese de på originalspråket. Jeg tar for meg nettopp disse to manifestasjonene av den samme legenden ikke minst fordi at undertegnede er opptatt av kjærligheten som en sterk kraft i menneskers liv.

En annen grunn til at jeg vil ta for meg denne legenden, er at jeg leste denne romanen i et av kursene på bachelor-nivå i mitt studium i allmenn litteraturvitenskap, og syntes veldig bra om den. Den minner om et eventyr, men har samtidig preg av en roman, noe jeg vil komme tilbake til.

Endelig er en viktig årsak til at jeg ville skrive om dette temaet, at romanen i det siste har blitt trukket frem fra «glemselen» og har blitt fremhevet av Per Thomas Andersen, i hans *Norsk litteraturhistorie*, som en viktig roman i norsk og europeisk sammenheng. Tidligere, forut for 2001, da Per Thomas Andersens *Norsk litteraturhistorie* kom ut for første gang, hadde romanen fått «stemoderlig» behandling av litteraturhistorikere. Romanen hadde riktignok, i tillegg til den nedlatende omtalen, hatt ry for å være en av de største legender i vestlig kulturhistorie.

Presentasjon av oppgaven

Det er mange versjoner av Tristan-myten. Det er en kjent kjærlighetshistorie som kan ha røtter helt ned til det indo-europeiske folkeslaget som for lenge siden befolket Europa, Balkan og India.¹ Det er i mytestoffet flere episoder hvor kjærligheten beskrives. Tristan og Isolde drikker en kjærlighetsdrikk og møter hverandre når Tristan kler seg ut som en tigger ved slottet til kong Markis. De lever en stund i en hytte i skogen, hvor de lever på luft og kjærlighet, de deler seng i skjul for kong Markis, de møtes under et fikentre i slottshagen og på slutten av romanen beskrives det hvordan greinene til to trær møtes over kirkemønet og på den måten blir et symbol på deres uutslukkelige kjærlighet.

Denne masteroppgaven fokuserer på to verker: tyske Gottfried fra Strassburgs *Tristan und Isold*, og den islandske, engelske eller kanskje norske, munken broder Roberts *Tristrams saga ok Isöndar*. Nasjonaliteten til «oversetteren» er noe uklar; vi kjenner ikke med sikkerhet til hvor han kom fra. Han kunne i hvert fall å skrive norrønt. Broder Roberts versjon er i formen en roman og ble nedskrevet i 1226 etter Kristus. Det har blitt hevdet at kong Håkon Håkonsson med denne prosaoversettelsen ønsket å vise andre konger i Europa at norsk kultur var noe mer enn kun vikingerobringer, som kunne sees på som noe «arrogant» fra nordmenns side i forhold til for eksempel Storbritannia. I *Tristrams saga ok Isöndar*, heter det:

Hér skrifaz sagan af Tristram ok Isönd dróttningu, í hverri talat verðr um óbæriliga ást, er Þau höfðu sín á milli. Var Þá lidit frá hingatburði Christi 1226 ár, er Þessi saga var á norrænu skrifuð eptir befallingu ok skipan virðuligs herra Hákonar kóngs. En Brodir Robert efnadi ok upp skrifadi eptir sinni kunnáttu með Þessum ordtökum, sem eptir fylgir í sögunni ok nú skal frá segja.²

(Her er saga om Tristram og dronning Isond skreven. I den er det fortalt om den uuthaldelege kjærleiken dei hadde til kvarandre. Denne saga blei skreven på norrønt mål 1226 år etter Kristi fødsel, etter bod og påbod frå den høgborne kong Håkon. Broder Robert førebudde teksten og skreiv han ned så godt han kunne, med den ordleggjinga som følgjer heretter i saga, som no skal forteljast.)³

¹ «Indoeuropeere», 2014

² Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 28.

³ Rindal, *Soga om Tristram og Isond*, 2003, s. 43.

Den tyske fortellingen er på rim og ble nedskrevet av Gottfried fra Strassburg i 1207. Han brukte britten Thomas d'Angleterres nedskrevete versjon som forelegg. Fortellingens opphav er noe uklar, men ingen av forfatterne har sugd fortellingen fra eget bryst: den stammer som sagt fra forskjellige muntlige overleveringer.

Tristrams saga ok Isöndar finnes ikke overlevert i originalmanuskriptet fra 1200-tallet, men finnes i sin helhet i islandske avskrifter fra 1600-tallet, som er avskrifter fra det opprinnelige norske manuskriptet. Romanen er på cirka 100 (relativt store) sider. Versromanen til Gottfried er på litt over 19.000 verslinjer. Fullførelsene av Heinrich Hartmann von Aue og Ulrich von Türheim er på henholdsvis 6890 og 3731 linjer. *Tristan und Isold* er overlevert til oss i elleve manuskripter.

Gottfried von Strassburgs tyske versroman er skrevet på parrimede vers i formen aabbcddde og så videre. Gottfried von Strassburg har fått veldig gode tilbakemeldinger i den litteraturhistoriske resepsjonen når det gjelder hans evne til å skrive gode vers på parrim og mye skryt fra dette holdet på dette området. På 1800-tallet var Gottfried imidlertid ikke like populær og like mye sett opp til som andre middelalderdiktere som Wolfram von Eschenbach og Hartmann von Aue.

Handlingen i legenden kan i hovedtrekk beskrives på denne måten: I innledningen beskrives Tristrams foreldre, Blensinbil og Kanelangres og den sterke kjærligheten som oppstår mellom dem. Kanelangres er den djerveste ridderen av alle, og Blensinbil er kongsdatter. Kanelangres blir først såret, og når Blensinbil vil lege ham, avler de barnet som skal vokse opp til å bli Tristram. Senere dør Kanelangres i et slag, og eiendommene hans blir overtatt av andre konger. Disse eiendommene skal Tristram forsøke å gjenerobre når han blir voksen. Tristram vokser opp hos en av kongens råds menn, Roaldr, som tar vare på ham som sin egen sønn. Roaldr er redd for at kongen skal finne ut at han er Kanelangres' sønn, for da ville de ha tatt ham av dage.

Tristram vinner tilbake eiendommene til sin far når han blir voksen nok til det. Mens han forsøker dette, blir Tristram bortført av en gjeng med norske sjøfarende handelsmenn. Roaldr drar ut på reise for å finne ham igjen. Dette lykkes ham til slutt etter meget strev; Roaldr finner ham ved hoffet til kong Markis, som er Tristrams onkel. Det viser seg at England må betale skatt til Irland, og Tristram kjemper mot Morhold, den irske ridderen, og vinner, men blir selv forgiftet av Morholds sverd. Han drar ut på en skipsreise på måfå, og havner til slutt i Irland, hvor han blir helbredet av dronning Isodd og hennes datter, Isönd.

Tristram reiser tilbake til kong Markis. Der ønsker hofffolkene han vondt, og sier at kong Markis må gifte seg med Isönd for å få en arving. Tristram er ellers eneste arving til

tronen. Tristram reiser til Irland for å få med seg Isönd til kong Markis. Det finnes en drage der, som terroriserer landsbyen. Kongen har utlovet kongsdattera og halve kongeriket til den ridderen som kan drepe dragen. Tristram klarer dette. Men en bedragerisk hoffmarskalk tar på seg æren for heldedåden. Tristram avslører ham. På overfarten fra Irland tilbake til England kommer Tristram og Isönd ved en feiltakelse til å drikke kjærlighetsdrikken som er ment for kong Markis og Isönd, og de blir håpløst forelsket i hverandre for resten av livet.

Isönd pålegger to av slavene sine å ta Bringvet av dage fordi hun vet om forholdet hennes til Tristram, men ombestemmer seg og lar henne leve. Mariadokk får mistanke til at Tristram og Isönd har et forhold som de skjuler for kong Markis. Tristram og Isönd blir av kongen forvist ut i en øde skog, men så skifter kong Markis innstilling, tilgir dem, og de får bo i kongeriket hans igjen. Senere blir Tristram igjen forvist fra slottet til kong Markis.

Tristram slåss mot en kjempe fordi han ønsker å hogge noen av trærne som denne kjempen har på eiendommen sin. Det klarer han, og kjempen blir hans tjener. Han bygger der statuer av Bringvet, Isönd og hunden til Isönd. Han viser statuene til Kardin, og han forelsker seg i Bringvet. På slutten av historien blir Tristram forgiftet av sverdet til en av Tristram Dvergs menn, og når han tror at Isönd ikke vil lege ham, dør han av sorg. Det tilsvarende skjer med Isönd selv. Greinene på to trær flettes sammen over kirkemønet der de er gravlagt, og slik ender historien til broder Robert. De to sistnevnte delene av handlingsforløpet er ikke med hos Gottfried, men er tatt med i fortsettelsene, som ble diktet av Ulrich von Türheim og Heinrich von Freiberg.

Det finnes innbyrdes ulikheter mellom versjonene av legenden. Noen av de eldste har ikke med fortellingene om Kanelangres og Blensinbil. *Tristan und Isold* har ikke med historiene om statuene i berget, mens *Tristrams saga ok Isöndar* utelater flere av detaljene i historien, som enkelte av navnene på noen av bipersonene i historien. Dette er noe som kan forklares ut i fra norrøn skaldediktningens forkjærlighet for at en historie skal være knapp og konsis.

Problemstilling

Jeg ønsker å sammenlikne de to tekstene for ytterligere å få belyst problemstillinger som har med Tristan-legenden å gjøre, blant annet om fortellingen eller ridderromanen bærer likheter med eventyrsjangeren og i hvilken grad den norrøne versjonen skiller seg ut i fra den tyske. I Per Thomas Andersens *Norsk litteraturhistorie* fremheves for første gang denne norske romanen eller oversettelsen. Per Thomas Andersen beskriver denne fortellingen som den *første norske romanen* overhodet. Dessuten setter romanen under lupen kjærlighetsforståelsen, og kjærligheten er noe av det størst i livet.⁴

Jeg sammenlikner også virkemidler. Det jeg har funnet ut er at Gottfried bruker kiasme for å understreke unionen mellom Tristan og Isold, mens broder Robert benytter seg av utstrakt bruk av allitterasjon. Dette er riktignok noe som gjelder for mange verk innen islendingesagaen. Ved hjelp av disse to ulike virkemidlene, oppnår de to forfatterne det samme; å understreke unionen mellom de to elskende. En oppdagelse jeg har gjort i løpet av dette arbeidet er å finne ut at Gottfried beskriver bipersoner helt ned til minste detalj og nevner navnene til hver enkelt, mens broder Robert beskriver de samme bipersonene, men han unnlater å nevne navnene på mange av dem. Dette kan ha å gjøre med at de islandske avskriverne har kortet teksten noe ned, for å få teksten til å passe med islendingesagaens krav til avkortethet i beskrivelsene.

Det jeg vil undersøke, er om det er mulig å hevde at *Tristan und Isold* og *Tristrams saga ok Isöndar* begge innebærer et forsvar av og en feiring av den individuelle kjærligheten. Forut for denne fortellingen var den individuelle kjærligheten fremmed for folk. Versromanen og romanen er begge en tidlig individualistisk impuls i en kollektivistisk tid, som Per Thomas Andersen formulerer det.⁵

Tidligere litteraturhistorier hadde lenge lite å si om *Tristrams saga ok Isöndar*, men etter at Per Thomas Andersen pustet nytt liv i populariteten til denne norrøne romanen, kan det være på sin plass å belyse nye aspekter ved den. At sagaen så lenge ble oversatt, kan ifølge oversetteren av romanen til nynorsk, Magnus Rindal, ha sammenheng med at i det nasjonsbyggingsarbeidet som har foregått i Norge etter unionen med Sverige har man lagt vekt på rotnorske røtter som islendingesagaen og ekte norske romaner, men nå som det

⁴ Andersen, *Norsk litteraturhistorie*, 2001, s. 63.

⁵ Andersen, *Norsk litteraturhistorie*, 2001, s. 65.

begynner å bli en stund siden kan man også trekke fram mer europeisk inspirerte verker som også er mer eller mindre norske.

En del av oppgaven kan være å analysere *Tristrams saga ok Isöndar* i forhold til innhold og form. Den norrøne romanen har mye allitterasjon. Dette er noe som var *typisk* for høviske romaner; med parallellismer og allitterasjon eller bokstavrim.

Christian Janss og Christian Refsum påpeker i *Lyrikkens liv* klare sammenhenger mellom form og innhold i dikt og dermed også i romaner, som bruker dikteriske virkemidler. Bokstavrimene, som man kan finne mye av i *Tristrams saga ok Isöndar*, som for eksempel «sorg ok sut», «harmi ok háska», «heilir ok haldnir» og «harmi ok hugsótt»⁶ kan således sees i sammenheng med kjærlighetsmotivet mellom Tristram og Isönd på den måten at forbokstavene som forener ordene symboliserer foreningen som finner sted mellom Tristram og Isönd i deres uutslukkelige kjærlighet; det kan også sammenliknes med deres forening etter døden med de to trærnes greiner som knyttes sammen over kirkemønet på samme måte som forbokstavene i allitterasjonene i romanen knytter ordene sammen. «Sorg ok sut» betyr «sorg og sut», «harmi ok háska» «sorg og fare», «heilir ok haldnir» «hel og velberget» og «harmi ok hugsótt» «sorgfull og bekymret».⁷

I sin avhandling *Fra Le Roman de Tristan til Tristrams saga ok Isöndar. En komparasjon av to versjoner av Tristan-legenden*, benytter Randi Finjord Hallingstad seg av Gerard Genettes teorier om narratologi til å analysere og dessuten å sammenlikne de to verkene. Hallingstad tar for øvrig også for seg fragmenter av teksten til Thomas d'Angleterre – som kjent er ikke denne fullstendig overlevert når det gjelder bevarte manuskripter.

I forhold til kjærlighetsmotivet i Tristan og Isolde-myten skriver Doris Rosenband, i *Das Liebmotiv in Gottfrieds Tristan und Wagners Tristan und Isolde*, nettopp om dette kjærlighetsmotivet, og det høviske kjærlighetsidealet oppsto på 1000-tallet. Den var basert på læren til blant annet Andreas Capellanus. Dette var på den tiden noe nytt. Andreas Capellanus skrev på 1100-tallet verket *De Amore*, som betyr «Om kjærlighet». Verket er noen ganger kjent under den noe villedende tittelen *Kunsten om høvisk kjærlighet*. Verket har likevel en kynisk tone og er derfor kjent som en motgift til den høviske kjærligheten. *De Amore* ble skrevet etter anmodning av Marie av Champagne, som var datteren til kong Ludvig VII av Frankrike. Antikkens tekster hadde også kjærligheten som sentralt tema og dyd, men de

⁶ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 44-46 og 52.

⁷ Heggstad, Hødnebo og Simensen, *Norrøn ordbok*, 2012.

behandlet ikke temaet på samme måte som de høviske dikterne.⁸ Det sosiale system av «høvisk kjærlighet» ble utviklet av provencalske trubadurer fra midten av 1100-tallet.⁹

Doris Rosenband påpeker at det er en forskjell mellom kjærlighetsidealet i henholdsvis Wagners og Gottfrieds versjoner av legenden. Gottfrieds ideal dreier seg om hele menneskeheten, mens Wagners er mer resignert fordi han mener dette idealet egentlig er umulig å oppnå. (Det hører med til historien at Wagner i sin private brevveksling mente at han aldri hadde opplevd virkelig kjærlighet).¹⁰

Dyd og *ære* er også viktige verdier i forhold til den høviske skalaen av verdier når det gjelder kjærlighet, som er en grunnbetingelse i forhold til dette, ifølge Rosenband.¹¹

⁸ Rosenband, *Das Liebmotiv in Gottfrieds Tristan und Wagners Tristan und Isold*, 1973, s. 9.

⁹ «Andreas Capellanus», 2015.

¹⁰ Rosenband, *Das Liebmotiv in Gottfrieds Tristan und Wagners Tristan und Isold*, 1973, s. 17.

¹¹ Rosenband, *Das Liebmotiv in Gottfrieds Tristan und Wagners Tristan und Isold*, 1973, s. 14.

Sagnkrets, stemma og arketekst

En sagnkrets er en serie med fortellinger om bestemte personer og handlinger som varierer noe fra versjon til versjon, men som har mye til felles. Legenden om Tristan og Isolde må således kunne sies å være en slik sagnkrets og å passe under dette begrepet, fordi den er en rekke med fortellinger som handler om mye av det samme, men ikke absolutt alt er likt, det dreier seg snarere om beslektede motiver. De forskjellige fortellingene handler om de samme personene; Tristan, Isolde og kong Markis, for øvrig også den onde ridderen Morhold og kjempene. Noen av versjonene av Tristan og Isolde-myten handler også om Blensinbil og Kanelangres, Tristans foreldre, mens noen av de tidligste versjonene av myten ikke gjør dette.

Begrepet *stemma* kommer av gresk og betyr «krans». Termen er forbundet med den tyske litteraturviteren Karl Lachmann, skjønt han brukte selv aldri ordet og har heller aldri tegnet et stemma (Müller, 2003, s. 506). Et *stemma* er ifølge et tysk leksikon om litteraturvitenskap en «grafisk framstilling av avhengighetsforholdet mellom tekststoff i form av et stamtre». Med tekststoff menes et håndskrift av en tekst, som kan være helt eller delvis overlevert. Det opplyses at med et stemma forstår man historien til en tekst etter innstiftelsen av dens overlevering, altså dens mange varianter. Det vil si at det er her snakk om forekomster av teksten før boktrykkerkunsten ble oppfunnet. Men det kan også bety historien til en tekst inntil dens endelige form er fastlagt. Sistnevnte betydning har ikke noen gyldighet i vår sammenheng. Det kan for øvrig være nyanseforskjeller mellom ulike håndskrifter.¹²

Stemmaet legger grunnlaget for fastsettelsen av hva som skal være regnet som overlevert, og hva som legges til, og dermed for hva som er autentisk. Forutsetningen for en rekonstruksjon ut i fra stemmaet er at den som kopierer kan bruke flere forelegg som kan bli erstattet med et annet som er likt. Om en som kopierer har brukt – eller blandet – flere forelegg, så foreligger det såkalt *kontaminasjon*. Om det foreligger kontaminasjon kan stemmaet kun *anskueliggjøre* hvordan det som man kan kalle «ledehåndskriftet» har sett ut. Ledehåndskriftet betyr i denne sammenheng det som skal være mest i samsvar med det originale manuskriptet.¹³

En som kopierer – eller en skriver – kan bare gjøre nye unøyaktigheter; han kan ikke forbedre mangler ved det foreliggende manuskriptet. Hvis et manuskript blir forbedret eller «pyntet på» av skriveren, kalles dette *sofistikasjon*. Et sofistikert manuskript kan bli

¹² Müller, *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft*, 2003, s. 506.

¹³ Müller, *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft*, 2003, s. 506.

vanskeligere å plassere i stemmaet.¹⁴ Selv om stemma-begrepet er omdiskutert, så har nyere germanistisk forskning i Tyskland lagt vekt på verdien til stemmaet; både for ny-germanistiske og gammel-germanistiske edisjoner.¹⁵

Litteraturkritikeren Joseph Bedier, som også er aktuell i Tristan-sammenheng med at han har skrevet en rekonstruksjon av den franske Tristan-romanen, kritiserte tidlig stemma-begrepet. Han studerte franske middelaldertekster og fant ut at de fleste av dem var delt inn i kun to greiner. Han mistenkte at redaktørene favoriserte stemmaer med kun to greiner fordi dette ville gjøre det enklere for dem i jobben med å velge en versjon å bruke. Han mente også at man i mange tilfeller kunne man komme fram til mer enn ett stemma, noe som ville si at metoden ikke var så sikker som man hadde påstått tidligere.¹⁶

Prosessen med å produsere et stemma kalles *resencio*. Om to manuskripter har den samme feilen i seg, kan det slutes av dette at de stammer fra den samme kilden. Det neste steget i prosessen kalles *selectio*, og her velger man ut den av hyparketyperne som ligger nærmest opp til arketypen. En hyparketype er en antakelse av en versjon av en arketype på samme måten som en hypotese er en antakelse om hva som er konklusjonen i en test. Den mest dominante lesningen velges ut; om to lesninger er like dominante, bruker redaktøren sin dømmekraft til å velge ut den som er mest egnet.¹⁷

Det neste steget i prosessen kalles *examinatio*: det kan fremdeles finnes feil i teksten hvis ingen av manuskriptene inneholder den riktige lesningen. I *examinatio*-delen finner man slike korrupsjoner eller feil i teksten. Når redaktøren retter opp feilene i den foreliggende teksten, kalles dette for *emendatio*. Stemma-metoden tar ikke høyde for at den opprinnelige forfatteren kan ha produsert flere versjoner av det originale verket, der en senere versjon kan ha vært forbedret i forhold til den første og at verket dermed kan ha eksistert i mer enn en autoritativ versjon.¹⁸

En arketekst eller en arketyrisk tekst er i vår sammenheng omtalt som «Ur-Tristan»; en tekst som noen forskere, som W. Golther og Schoepperle mener har eksistert og er utgangspunktet for mange av de tekstene som har blitt nedskrevet om Tristan og Isolde siden. Andre forskere, som Per Thomas Andersen, betviler at en slik tekst har eksistert og mener at den heller må anses som en hypotese eller en hjelpekonstruksjon. Forstavelen *arkhe* i

¹⁴ «Textual criticism», 2014

¹⁵ Müller, *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft*, 2003, s. 507.

¹⁶ «Textual criticism», 2014

¹⁷ «Textual criticism», 2014

¹⁸ «Textual criticism», 2014

arketekst og i for eksempel ordet «arketyp» kommer fra gresk og betyr «begynnelse». Det vil si at en arketekst er den aller første og forutgående teksten i for eksempel en sagnkrets. Den er ur-teksten, eller, i vårt tilfelle, ur-Tristan. Arketeksten er dermed selve begynnelsen på myten i skrevet form.

En arketekst eller en arketypisk tekst har likhet med en arketyp. En arketyp er et bilde som er opprinnelig og som dermed andre bilder har som modell. Den arketypiske idé er uforanderlig, universell og ideal. En form for arketyper er de som ble formulert av psykoanalytikeren Carl Gustav Jung som urbilder i den menneskelige «kollektive bevissthet». Men en arketyp kan også være den opprinnelige eller første utgaven av et håndskrift eller et litterært verk, som er det som er viktig i vår sammenheng¹⁹

Ifølge et annet litteraturvitenskapelig leksikon, Asbjørn Aarnes' *Litterært leksikon*, er den arketypiske teksten definert som følgende: «det eldste håndskriftet eller den første trykte utgaven av en tekst, den tidligste versjon som tekstkritikken er i stand til å rekonstruere».²⁰ Det vil si at i tilfellet med Tristan, så er den arketypiske teksten hypotetisk, enkelte forskere antar at den kan ha eksistert, men ikke alle. I vårt tilfelle er teksten heller ikke trykt, fordi dette var før boktrykkerkunsten var oppfunnet. Men enkelte forskere antar at den kan ha eksistert.

Det er viktig å skille mellom disse begrepene; sagnkrets, stemma og arketekst. Når det gjelder sagnkrets, dreier det seg om nyanser på *fortellingenes* og *det narratives* nivå; når det gjelder stemma, handler det om liknende nyanser i forhold til *håndskriftene* til ett enkelt verk, og i forhold til begrepet om arketekst dreier det seg om en distinksjon mellom de ulike versjonene av fortellingen av ulike forfattere og den *opprinnelige fortellingen*. I vårt tilfelle inneholder sagnkretsen ikke arketeksten, men de ulike Tristan-fortellingene utgjør den resterende delen av sagnkretsen om Tristan. Hvis vi hadde kjent til en ur-Tristan, så hadde den inngått under sagnkretsen. De ulike tidlige versjonene av Tristan-legenden som dermed inngår i sagnkretsen, har hver sin egen stemma med hver sine ulike håndskrifter. Arketeksten inngår også i sagnkretsen.

¹⁹ Lothe, Refsum og Solberg, *Litteraturvitenskapelig leksikon*, 1997, s. 21.

²⁰ Aarnes, *Litterært leksikon*, 1977, s. 19.

Forestillingen om en Ur-Tristan

Forskerne er ikke enige om opprinnelsen til dagens ulike forgreininger og versjoner av Tristan-myten. Til tross for at forgreiningene har mange forskjeller, har de en felles struktur og symbolske og narrative elementer, derfor ble en hypotese om et mulig ikke bevart, men tidligere nedskrevet verk, som ble kalt *Ur-Tristan* av W. Golther og *Estoire* av Gertrude Schoepperle, men som man da regnet med hadde gått tapt, satt fram på 1800-tallet. Denne *Ur-Tristan* mente man måtte ha vært skrevet mellom 1100 og 1150, og de verkene man har bevart, mentes å ha sin opprinnelse i dette hypotetiske verket, enten direkte eller gjennom det intermediære verket *Estoire*, som skulle ha vært skrevet av en viss Li Kièvres.²¹

A. Varvaro har tilsidesatt hypotesene om et slikt arketypisk verk til fordel for et mer nyansert syn på Tristan-legenden. Han mener at Berouls og Thomas' versjoner er basert på ulike – til en viss grad motstridende – muntlige og skrevne versjoner av myten. Dette innebærer at disse tidlige franske romanene var påvirket av trubadurdiktning fra Sør-Frankrike og fra Storbritannia. Som representant for den muntlige tradisjonen nevnes spesielt en dikter som omtales som Breri, som anses for å representere den autentiske Tristan-tradisjonen.²² Breri kan være identisk med en walisisk forteller og tolk ved navnet Bledri ap Dadivor, som forskerne har funnet ut skal ha levd mellom 1070-1080 og 1130-1140. Bledri ap Dadivor skal ha tilhørt overklassen og skal ha vært alliert med normannerne som invaderte Storbritannia i 1066. Han står oppført som Latinarius eller tolk; det vil si at han var to- eller tre-språklig. De språkene han kan ha snakket, kan ha vært både walisisk, latin og anglo-normannisk, noe noen mener kan være grunnen til at tidlige franske romaner delvis har England som motiv, dette gjelder blant annet for romanene til Chretien de Troyes og de franske romanene om Tristan, deriblant Thomas d'Angleterres *Le Roman de Tristan*.²³

En annen hypotese om dette arketypiske verket plasserer det i Sør-Frankrike ved å legge vekt på trubadurenes tidlige allusjoner til Tristan og til legendens presumptive sikre sirkulasjon ved hoffet i Poitiers.²⁴ På 1200- og 1300-tallet var det meget populært i Frankrike

²¹ Hallingstad, *Fra Le Roman de Tristan til Tristrams saga ok Isöndar. En komparasjon av to versjoner av Tristan-legenden, 2002, s. 11.*

²² Hallingstad, *Fra Le Roman de Tristan til Tristrams saga ok Isöndar. En komparasjon av to versjoner av Tristan-legenden, 2002, s. 11-12.*

²³ Hallingstad, *Fra Le Roman de Tristan til Tristrams saga ok Isöndar. En komparasjon av to versjoner av Tristan-legenden, 2002, s. 12.*

²⁴ Hallingstad, *Fra Le Roman de Tristan til Tristrams saga ok Isöndar. En komparasjon av to versjoner av Tristan-legenden, 2002, s. 13.*

med fortellinger som hører til gruppen *Prosa-Tristan*. Men detaljene er ulike fra manuskript til manuskript. Denne fortellingen inneholder også en del der Tristan er med i jakten på den hellige gral. Denne versjonen består av tolv bind, mens fortellingen uten delen som omfatter Tristans jakt på den hellige gral, består av fem bind. *Prosa-Tristan*, eller *Roman de Tristan en Prose* er preget av stor lyrisk skjønnhet.²⁵

Opprinnelsen til myten om Tristan og Isolde har mange kilder; en av opphavsteoriene er at den er orientalsk, en annen germansk og én keltisk. Hallingstad nevner at det i tillegg til disse er snakk om arabiske og greske røtter. Men hun tar bare for seg den keltiske og den orientalske opphavsteorien til myten.²⁶

En del forskning har sett på Ovids fortellinger *Pyramus og Thisbe* og *Ariadne ved Naxos* som mulige kilder til Tristan-myten. Avslutningen på Tristan-legenden har også en parallell i Ovids fortelling *Filemon og Baukis*, hvor de to elskende i døden blir omformet til trær som spirer fra samme stamme.²⁷ Også den franske kvinnelige lyrikeren Marie de France skal ha behandlet myten. Dette var rundt år 1160 etter Kristus. Diktet het *Chievrefoil*.²⁸

Når det gjelder det keltiske opphavet, så finnes det lokale historiske forbindelser som heter *Drystan fab Tallwch*, *Diarmuid und Grainne*, såvel som *Scela cano meic Gartnain - Historien om Cano, Gartnains sønn*. En annen slik historie nevnes av Randi Finjord Hallingstad i hennes avhandling. Denne historien heter *Deirdre og Noise*. En annen historie igjen omhandler en som kalles Drust, som kjemper med en drage som likner på Morhold i *Tristrams saga ok Isöndar*. Navnet Drust skal ha samme piktiske opprinnelse som «Tristan» og skal stamme fra Nord-Skottland.²⁹ Man har i Cornwall funnet en gravstein med innskriften «*DRVSTANVS*». Historien gikk over fra keltiske dikt til nordfranske og anglonormanniske spillemansdiktninger. Disse er alle sammen bare fragmentarisk overlevert. På 1100-tallet oppsto så i tillegg til Beroul-versjonen og versjonen til Thomas d'Angleterre – versjonen til Chretien de Troyes. Herfra fant sagaen veien til spanske, tyske, italienske, skandinaviske, slaviske språk, og til og med til gresk litteratur.³⁰

Også på spansk har man i løpet av historien gitt ut versjoner av legenden om Tristan. På 1300-tallet skrev for eksempel poeten «Arcipreste de Hita», som egentlig het Juan Ruiz en

²⁵ «Tristan og Isolde», 2014.

²⁶ Hallingstad, *Fra Le Roman de Tristan til Tristrams saga ok Isöndar. En komparasjon av to versjoner av Tristan-legenden, 2002*, s. 8.

²⁷ «Tristan og Isolde», 2014.

²⁸ «Tristan og Isolde», 2014.

²⁹ Hallingstad, *Fra Le Roman de Tristan til Tristrams saga ok Isöndar. En komparasjon av to versjoner av Tristan-legenden, 2002*, s. 9.

³⁰ «Tristan und Isolde», 2014.

versjon av fortellingen som het *Carta enviada por Hiseo la Brunda a Tristán; Respuesta de Tristán*. Denne romansen, som ble skrevet på 1400-tallet, var formet som fiktive brev mellom de to elskende. I tillegg ble det gitt ut en spansk bearbeidelse av den franske *Prosa-Tristan* som kaltes *Libro del muy esforzado cabbalero Don Tristan de Leonis y de sus grandes hechos en armas*. Dette verket ble gitt ut i Valladolid i 1501. I de påfølgende årene ble den gitt ut mange flere ganger, noe som vitner om dens popularitet. Dessuten ble en del andre Tristan-fortellinger laget, som for eksempel *Tristán el joven* («Den unge Tristan»), som omhandler Tristans sønn *Tristan av Leonis*, men den har ellers lite med den kjente Tristan-legenden å gjøre.³¹

Man kan gå ut i fra at det i løpet av historien har utviklet seg flere versjoner slik at det ikke er noen opprinnelig ur-tekst.³² Per Thomas Andersen mener som sagt at forestillingen om en ur-Tristan kun er en teori, men at man har en Tristan-litteratur om en Tristan-legende, som har ulike litterære forgreininger og noe forskjellige særtrekk. Det man kan ha hatt er en opprinnelig muntlig versjon av Tristan-legenden, som kan ha vært ulike muntlige og skrevne versjoner av legenden.³³

³¹ «Tristan og Isolde», 2014.

³² «Tristan und Isolde», 2014.

³³ Hallingstad, *Fra Le Roman de Tristan til Tristrams saga ok Isöndar. En komparasjon av to versjoner av Tristan-legenden*, 2002, s. 11.

Verkshistorie *Tristan und Isold*

Det eksisterer en teori om den keltiske opprinnelsen til Tristan og Isolde-myten. Denne teorien er ikke bevist, derimot. Men man har en modell, der den første arkaiske delen består av to uavhengige deler – *immram*, som dreier seg om Tristans reise til Irland, og *aithed*, hvor de to elskende søker tilflukt i skogen utenfor kong Markis' borg. Den neste delen involverer kjærlighetsdrikken og forener tidligere uavhengige deler av historien, og den tredje delen legger til historien om Tristans foreldre, Riwalin og Blanche fleur, i tillegg til episoden som omhandler Isolde Weiss hand.³⁴

Teorien om Tristan-legendens orientalske opphav stammer fra litteraturforskeren Pierre Gallais, som i 1974 framsatte denne hypotesen på grunnlag av likhetstrekk han hadde funnet mellom den nevnte legenden og det persiske verket *Wis og Ramin* fra 1000-tallet. Dette verket handler om at Maubaud ønsker å gifte seg med den unge Wis, som egentlig elsker Ramin. De elskende blir bannlyst – som Tristan og Isolde blir det – og kvinnen Wis blir dømt til å gå igjennom en prøve for å bevise sin uskyld. Ramin er – som Tristan – musiker og poet og må flykte da de blir overrasket av kongen i eplehagen. Slutten på dette persiske verket er derimot diametralsk motsatt av den vi kjenner fra Tristan-verket; Wis og Ramin blir nemlig lykkelig gjenforent.³⁵

Det foreligger flere versjoner av Tristan-romanen. Den ene av dem er Beroul-versjonen, som finnes fragmentarisk overlevert, og, på liknende fragmentariske måte, Thomas-versjonen. Begge disse versjonene stammer fra 1100-tallet. Disse to versjonene stammer så i fra en ur-Tristan, som ble forfattet i cirka 1150, mener noen forskere.³⁶

Eilhart von Oberg var den første som bearbeidet Tristan-myten. Dette var på slutten av 1100-tallet eller begynnelsen av 1200-tallet. Fra 1100-tallet har vi tre pergamentbruddstykker. Vi har også tre fra 1400-tallet. Disse overleverer den fullstendige teksten. Gottfried von Strassburg har etterlatt seg bare dette ene verket *Tristan und Isold*. Stoffet i versromanen var allerede bearbeidet i *Tristrant* av Eilhart von Oberg. Gottfried nevner at forelegget for versromanen var Thomas fra Englands versjon. Fortsettelsene ble laget av Ulrich von Türheim og Heinrich von Freiberg. Gottfried hadde vidtrekkende kjennskap til antikk historie

³⁴ Hasty, *German Literature of the High Middle Ages*, 2006, s. 56.

³⁵ Hallingstad, *Fra Le Roman de Tristan til Tristrans saga ok Isöndar. En komparasjon av to versjoner av Tristan-legenden*, 2002, s. 10.

³⁶ Kühn, *Tristan und Isolde des Gottfrieds von Strassburg*, 2003, s. 7.

og litteratur³⁷

Det finnes 11 manuskripter av *Tristan und Isold*, som utgjør hele det fortellende diktet – vel å merke uten avslutning – på grunn av Gottfrieds tidlige død. To av disse er fra 1200-tallet og ett fra 1300-tallet; resten er fra 1400-tallet. Det finnes også 15 fragmenter som tilhører 1200-tallet. Det finnes likeledes to fullførte versjoner av diktet – av Ulrich von Türheim i cirka 1235-1243 og så Heinrich von Freibergs mellom cirka 1280-90.³⁸ Gottfrieds versroman avbrytes ved vers nummer 19.548. Herfra fortsettes diktet av Ulrich von Türheim fra cirka år 1225 med hans fortsettelse.³⁹ Dette skal være basert på et bruddstykke fra Thomas d'Angleterre. Ulrichs fortsettelse starter med en klage over kollegaens død, før den fortsetter med en monolog av Tristan om hans posisjon mellom de to Isoldene. De to Isoldene er *Isolde la blonde* fra Irland og *Isolde Weisschand* – Isolde med de hvite hendene – fra Spania.

Ulrichs fortsettelse av Gottfrieds fortellende dikt er på 3731 vers, og er dermed noe kortere enn Heinrichs på 6890. Heinrichs fortsettelse er regnet som overlegen i forhold til Ulrichs når det gjelder narrativ kompleksitet, men Ulrichs dikt var på tross av dette gitt en liten fordel i sin favør når det gjelder overlevering av diktene.⁴⁰

På det tsjekkiske morsmålet eksisterer det en fortelling om Tristan som er basert på diktene til Gottfried von Strassburg, Eilhart von Oberg og Heinrich von Freiberg. Denne versjonen er den eneste på slaviske språk. Den fantes fra 1200-tallet.⁴¹ I Thomas d'Angleterres versjon holder Isolde til i England, i London, og ikke i Irland, som i de nyere versjonene.⁴² En annen hypotese om dette arketypiske verket plasserer det i Sør-Frankrike ved å legge vekt på trubadurenes tidlige allusjoner til Tristan der og til legendens presumptive sirkulasjon ved hoffet i Poitiers.⁴³

På 1400-tallet oppsto en fransk prosaroman om Tristan. Rundt cirka år 1400 lot Franz og Niklaus Vintler fra Bozen male fresker som forestilte Tristan og Isolde på deres slott Runkelstein.⁴⁴

På 1800-tallet var interessen for Tristan-legenden stor, og den tyske komponisten og operaens reformator Richard Wagner skrev blant annet en opera med tittelen *Tristan und*

³⁷ Beutin, Ehlert, Emmerich, Hoffacker, Lutz, Mei, Schnell, Stein og Stephan, *Deutsche Literaturgeschichte*, 1994, s. 25.

³⁸ Hasty, *German Literature of the High Middle Ages*, 2006, s. 66.

³⁹ Kühn, *Tristan und Isolde des Gottfrieds von Strassburg*, 2003, s. 728

⁴⁰ Hasty, *German Literature of the High Middle Ages*, 2006, s. 67-68.

⁴¹ «Tristan og Isolde», 2014.

⁴² Kühn, *Tristan und Isolde des Gottfrieds von Strassburg*, 2003, s. 728.

⁴³ Hallingstad, *Fra Le Roman de Tristan til Tristrams saga ok Isöndar. En komparasjon av to versjoner av Tristan-legenden*, 2002, s. 13.

⁴⁴ «Tristan und Isolde», 2014.

Isolde (Richard Wagner, 2014).⁴⁵ Forut for dette hadde Tristan-legenden lenge vært glemt.

Thomas Mann har skrevet novellen *Tristan* etter inspirasjon av Wagners opera. I Manns novelle handler det om Gabriele Klöterjahn og Detlev Spinell etter modell av kong Markis og hans jaktfølge som forlater Tristan og Isolde. I denne novellen er det de to nevnte personene som blir latt igjen.⁴⁶

En av de siste i rekken av forfattere som har prøvd seg på å dikte om Tristan-legenden, er Bo Hjalmar Bergman (1869-1967). Bo Bergman var en svensk forfatter og teater- og litteraturkritiker, som var medlem av Svenska Akademien fra 1925; den Svenska Akademien er et selskap av forfattere som arbeider for fremme av svensk språk (Svenska Akademien, 2014). Bo Bergman skrev *Tristrans død* (1931).⁴⁷

Både bildende kunstnere, musikere og forfattere har bearbeidet Tristan og Isolde-myten. Dramatikeren Hans Sachs skrev *Tragödie* i 1553, en annen dramatiker, Karl Immermann, skrev den ufullendte *Tragödie* i 1840, som ble offentliggjort etter en sluttbearbeiding av Ludwig Tieck. Richard Wagner skrev som kjent sin opera *Tristan und Isolde* i 1859, og Thomas Mann skrev novellen *Tristan* i 1901. Forfatteren Bernhard Cornwell, som levde på 1900-tallet, integrerte temaet i sine Artur-fortellinger.⁴⁸

Også andre komponister, som Ture Rangström, i sin sang med orkester, *Tristrans død*, i 1935, har bearbeidet denne myten. Det er også laget balletter med Tristan-myten som tema, av komponistene Rudolf Wagner-Regeny (1959) og Boris Blacher i 1965.⁴⁹

Også i den tyngre delen av samtidig populærmusikk blir Tristan og Isolde-temaet bearbeidet: bandene Blind Guardian, Grave Digger og Qntal har behandlet temaet, henholdsvis i sangene *The Maiden and the Minstrel Knight* på albumet *A Night at the Opera* (2002), *Tristan's Fate* på albumet *Excalibur* (1999); hele albumet til Qntal, *Qntal III - Tristan und Isolde* er viet denne myten.⁵⁰

⁴⁵ «Richard Wagner», 2014.

⁴⁶ Grimbert, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 396.

⁴⁷ «Bo Hjalmar Bergman», 2014.

⁴⁸ «Tristan und Isolde», 2014.

⁴⁹ «Tristan og Isolde», 2014.

⁵⁰ «Tristan und Isolde», 2014.

Tristan i tysk litteraturhistorie

I *Deutsche Literaturgeschichte* fra 1994 hevder forfatterne at *Tristan und Isold* ikke krever «sinnsytelse» som forfatterne Hartmann von Aue eller Wolfram von Eschenbach. Disse to forfatterne var tidligere de mest kanoniserte i middelalderens litteratur. Men forfatterne av *Deutsche Literaturgeschichte* roser Gottfrieds ordkunst eller «Wortkunst». De gir dette eksempelet på det:

Tristan und Isot, ir und ich,
Wir zwei sin iemer beide
Ein dinc an underscheide.

I denne tyske litteraturhistorien sier de i tillegg følgende:

(E)s ist das grosse Verdienst Gottfrieds, dass er den legendenhaften Kern der Erzählung – die unaufhebbare Wirkung des Minnetranks – ebenso wenig getilgt hat wie Wolfram die Anziehungskraft des Grals und den absoluten Character der Mitleidsfrage, die als solche ja nie erörtert oder infragegestellt.⁵¹

Det vil si at de synes det er bra at Gottfried ikke stryker ut virkningen av kjærlighetsdrikken. I den tyske litteraturhistorien fortelles det også om det som kalles for «Minnekonzeption». Det betyr noe sånt som «kjærlighetskonseptet», eller kjærlighetssymbolikken. Det som sies om det er at i Arthur-diktningen er det vanlig med atskillelse og forening av de elskende, mens i høvisk diktning er avstanden til den elskede viktig. For *Tristan und Isold* er dette forholdet mellom atskillelse og forening utenkelig. Innblandingen av magi hører snarere til en før-høvisk tid for diktningen. Gottfried von Strassburg henvender seg da også til et publikum av «edle hjerter» og ikke et høvisk publikum i sin prolog.⁵²

Også i Ernst og Erika von Borries *Deutsche Literaturgeschichte* omtales den tyske *Tristan und Isold*. Her hevdes det at den er en av de mest moderne når det gjelder psykologi for sin generasjon. Men på 1800-tallet var man mest opptatt av Wolfram von Eschenbach og

⁵¹ Beutin, Ehlert, Emmerich, Hoffacker, Lutz, Mei, Schnell, Stein og Stephan, *Deutsche Literaturgeschichte*, 1994, s. 26.

⁵² Beutin, Ehlert, Emmerich, Hoffacker, Lutz, Mei, Schnell, Stein og Stephan, *Deutsche Literaturgeschichte*, 1994, s. 28.

Hartmann von Aues verker.⁵³

Det opplyses i *Deutsche Literaturgeschichte* om at Gottfried ville nå de *edle hjerter*, og at han brukte dypsindige ordspill, som loddet dypere enn bare dialektikken bak ordene viste.⁵⁴ Omtalen av Gottfried von Strassburg i *Deutsche Literaturgeschichte* nærmer seg det panegyriske. De sier videre at Gottfrieds mesterskap begrenser seg ikke til det formale; han tilfører selvstendige betydninger til Thomas d'Angleterres versjon og problematiserer således det høviske ridderidealet; der Wolfram von Eschenbach setter den hellige gralen i høysetet i hans *Parcival*, setter Gottfried von Strassburg den sanne kjærligheten som høyeste verdi.⁵⁵

Ridderdådene blir ifølge Borries og Borries sparsomt beskrevet i Gottfrieds versroman. Det som ifølge dem gjør versromanen så bevegende, er ikke beskrivelsene av hell og ulykke som hjemsøker hovedpersonene i boken, men snarere begrensningene som de høviske konvensjonene legger på dem.⁵⁶

I den tyske litteraturhistorien står det videre at grunnen til at Tristan utgir seg for å være sønn av en kjøpmann (med gode kunnskaper og ferdigheter i forhold til mange ting, som sjakk, ulike språk og jakt) kan ha sammenheng med at versromanen nettopp er rettet, ikke mot et høvisk publikum, men mot de «edle hjerter», eller, sagt på en annen måte, rett og slett byborgere i de byene som hadde begynt å vokse frem på denne tiden. De kunne nemlig identifisere seg med Tristan. Gottfried von Strassburg godtar ikke en verden der riddervirkeligheten er tilstrekkelig.⁵⁷ Dette blir det imidlertid stilt spørsmålstegn ved av andre som har forsket på dette.

I litteraturhistorien heter det også at overensstemmelsen mellom ord og sinn, språkets glans, som hos Hartmann, fortellerdisiplinen til Veldeke, bilderikdommen og den briljante rimteknikken, musikaliteten og det virtuose klangspillet til lyrikeren; alle disse kriteriene gjelder også for Gottfrieds *Tristan und Isold*.⁵⁸ Gottfried von Strassburgs diktning blir med andre ord gjenstand for overveldende rosende omtale i denne litteraturhistorien.

I en annen litteraturhistorie om den tyske middelalderen, *German Literature of the Middle Ages*, beskrives den individbaserte kjærligheten mellom Tristan og Isolde og hvordan denne framheves til fordel for de kollektive lovene, som erklæres for urettferdige i versromanen. Det hevdes videre at dette viktige aspektet ved det fortellende diktet gjør at det

⁵³ Borries og Borries, *Deutsche Literaturgeschichte. Band 1*, 1991, s. 103.

⁵⁴ Borries og Borries, *Deutsche Literaturgeschichte. Band 1*, 1991, s. 104.

⁵⁵ Borries og Borries, *Deutsche Literaturgeschichte. Band 1*, 1991, s. 105.

⁵⁶ Borries og Borries, *Deutsche Literaturgeschichte. Band 1*, 1991, s. 106.

⁵⁷ Borries og Borries, *Deutsche Literaturgeschichte. Band 1*, 1991, s. 110.

⁵⁸ Borries og Borries, *Deutsche Literaturgeschichte. Band 1*, 1991, s. 112.

kan regnes mer til det moderne enn til middelalderen.⁵⁹

Videre opplyses det i denne engelskspråklige litteraturhistorien om tysk litteratur i middelalderen at verket *Tristan und Isold* gjennom 1800- og 1900-tallet har vært negativt vurdert, blant annet av den store filologen Karl Lachmann i 1820, på grunn av sitt «frie» forhold til kjærligheten, men til tross for sin formale og kunstneriske fortreffelighet.⁶⁰

Forskere har lenge sett på Eilhart von Oberges versjon og Berouls versjon som en *version commune*, eller en mer primitiv versjon av myten om Tristan og Isolde enn Thomas d'Angleterre og Gottfrieds versjoner. Dette er ikke lenger tilfelle blant samtlige nye forskere på området. Det gjelder for eksempel for Danielle Buschinger, som betegner Eilharts versjon som en *adaptation courtoise*, i likhet med Thomas og Gottfrieds versjoner. Det eksisterer bare et lite antall manuskripter, men dette gjenspeiler ikke populariteten til myten i middelalderen, som var stor. Når det gjelder den nye høytyske prosaromansen er det ikke mindre enn seksten trykk som er bevart fra mellom 1484 og 1664 (Hasty, 2006, s. 57-58).⁶¹

I en annen engelskspråklig tysk litteraturhistorie kalles de to fullførerne av diktet til Gottfried von Strassburg, Ulrich von TÜRheim og Heinrich von Freiberg, for «mediokre poeter» (Wellbery, 2004, s. 107).⁶²

⁵⁹ Hasty, *German Literature of the High Middle Ages*, 2006, s. 55.

⁶⁰ Hasty, *German Literature of the High Middle Ages*, 2006, s. 56.

⁶¹ Hasty, *German Literature of the High Middle Ages*, 2006, s. 57-58.

⁶² Wellbery, *A New History of German Literature*, 2004, s. 107.

Verkshistorie *Tristrams saga ok Isöndar*

Det hersker uvisshet rundt spørsmålet om Tristram har vært en historisk person eller ikke, men i keltiske sagn er det nevnt at Tristram skulle ha vært sønnen til en pikterkonge. Piktene var et folkeferd som hadde et rike i Skottland på 800-tallet. Det var først på 1100-tallet at franske forfattere tok stoffet i bruk. Det eldste diktet er gått tapt, men det er det som ligger til grunn for den tyske versjonen av Eilhart von Oberge og den franske versjonen av Beroul.⁶³

Den gammelnorske versjonen av Tristan og Isolde-myten bygger på en versjon av den franske versromanen av Thomas d'Angleterre. Det er også denne versjonen som ligger til grunn for det tyske *Tristan und Isold*-diktet av Gottfried von Strassburg. Thomas d'Angleterre var trolig tilknyttet hoffet til Henrik 2. av England rundt årene 1160 – 1170. Tristan og Isolde-myten fant også veien til Spania og Nord-Italia i middelalderen og ble dessuten oversatt til tsjekkisk.⁶⁴

Det er stor forskjell på Thomas- og Beroul-versjonene av Tristan og Isolde-myten. Førstnevnte er mer psykologisk og sofistisert enn Beroul-versjonen, som er mere folkelig. Thomas fjerner noe av råheten i sagaen, og gir den et mer hoffaktig preg. Thomas legger også til stoff, som historien om iren som tar med seg Isönd, og historien om statuene i berget. Thomas' versjon er mer tilpasset de høviske kravene til kjærligheten.⁶⁵

Det finnes i tillegg to Tristan-skrifter fra 1100-tallet som kalles *Folie Tristan* på engelsk. Dette er Oxford- og Bern-versjoner av anglo-normanniske dikt og handler om Tristans reise tilbake til kong Markis' hoff, hvor han forkler seg som en sinnssyk, og en narr. Disse relativt korte diktene er betydelige bidrag i kompletteringen av fragmentene vi har av Thomas og Beroul.⁶⁶

Den originale norske oversettelsen av *Tristrams saga ok Isöndar* eksisterer ikke lenger i dag, men det finnes islandske manuskripter som er basert på denne norske originalen. Det finnes tre islandske papirhåndskrifter hvor sagaen er noenlunde fullstendig bevart. Av skinnhåndskriftene fra 1400-tallet er bare noen få ark overlevd. Det papirhåndskriftet som alle utgavene av *Tristrams saga ok Isöndar* er basert på, heter AM 543 4to, er fra 1600-tallet,

⁶³ Rindal, *Soga om Tristram og Isönd*, 2003, s. 30.

⁶⁴ Rindal, *Soga om Tristram og Isönd*, 2003, s. 30.

⁶⁵ Rindal, *Soga om Tristram og Isönd*, 2003, s. 30-31.

⁶⁶ «Tristan og Isolde», 2014.

og er det mest komplette manuskriptet.⁶⁷

Det faktum at de eneste manuskriptene vi har av *Tristrams saga ok Isöndar* er på islandsk, kan sees i sammenheng med at den norske romanen er lite detaljert i forhold til det tyske fortellende diktet. De islandske sagaene er nemlig ofte korte, og det kan ha gjort at *Tristrams saga ok Isöndar* har blitt kortet noe ned av de islandske avskriverne.⁶⁸

Oversettelsen til norrønt av broder Robert, som antakelig var en munk fra Island, skjedde sannsynligvis ved Lyse kloster i Bergen. Kong Håkon Håkonsson, som bestilte verket, holdt mye til i Bergen, hvor kongssetet var på denne tiden – i 1226. Utbredelsen av det norske verket førte til en unik islandsk parodi, nemlig *Saga Af Tristram ok Isodd*. Det ble også gjort norrøne prosaoversettelser av Marie de Frances *lai*, som vil si et kortere dikt fra middelalderen, til norrønt: i prosaoversettelsen *Strengleikar* ble tidligere nevnte Chevrefoil oversatt som *Geitarlauf*.⁶⁹ I tillegg er *Sagaen om Fridtjof den frøkne* preget av myten om Tristan og Isolde: der finner man et liknende trekantdrama mellom Fridtjof, Ingebjørg og Ingebjørgs første ektemann, den gamle kong Ring.⁷⁰

På det engelske språket var den tidligste versjonen av Tristan-myten *Sir Tristrem*, en romanse på 3344 linjer nedskrevet rundt år 1300. Den er bevart i Auchinleck-manuskriptet som oppbevares i *The National Library* i Skottland. Denne fortellingen følger det høviske idealet, men holder, som mange andre engelske tilpasninger av franske tekster, et middelmådig nivå. Tekstens første redaktør var Walter Scott, som førte på en avslutning på 60 ekstra linjer, noe som har blitt gjentatt i alle senere utgaver.⁷¹

Det er et rikt felt av forskjellige litterære størrelser – med større eller mindre litterære begavelser – som har forsøkt seg på å beskrive Tristan-legenden. En av dem er den britiske poeten og litteraturkritikeren Matthew Arnold, som levde mellom 1822 og 1888. Han skrev diktet *Tristram and Iseult*, som er med i samlingen *Empedocles on Etna and Other Poems* (1852). Denne diktsamlingen ble imidlertid lagt lite merke til i sin samtid og ble snart trukket tilbake. Arnold er noen ganger kalt den «tredje store Victorianske poeten».⁷²

På 1400-tallet ble det laget en ny islandsk sagafortelling som bygger på den norske oversettelsen av Tristan og Isolde fra 1226. Denne sagafortellingen gjør også store forandringer. Den gammelnorske versjonen av Tristan og Isolde er også grunnlaget for den

⁶⁷ Hallingstad, *Fra Le Roman de Tristan til Tristrams saga ok Isöndar. En komparasjon av to versjoner av Tristan-legenden*, 2002, s. 26-27.

⁶⁸ Kristjansson, *Eddas and Sagas*, 2007, s. 322.

⁶⁹ Lai, 2014

⁷⁰ «Tristan og Isolde», 2014.

⁷¹ «Tristan og Isolde», 2014.

⁷² «Matthew Arnold», 2014.

islandske balladen *Tristrams kvæði*, den færøyske *Tristrams tattur*, og et par danske folkeviser. Også den norske folkevisa *Bendik og Årolilja* har hentet inspirasjon og trekk fra romanen, det viser ikke minst slutten på den.⁷³

Forskere mener at *Tristrams saga ok Isöndar* har hatt innvirkning på *Soga om laksdølane*, *Soga om Grette Ásmundsson*, på islandske riddersagaer som *Soga om Remund keisarson*, og på *Soga om Didrik av Bern*.⁷⁴

Den siste middelalderteksten om Tristan og Isolde heter *Povest Trychane* og har sin opprinnelse i Hvite-Russland. Den ble skrevet på 1560-tallet. I dette manuskriptet står det at den er oversatt fra et tapt serbisk mellomledd. Dette manuskriptet er, foruten å være det yngste manuskriptet fra middelalderen, også den mest østlige utbredelsen av Tristan-legenden.⁷⁵

I tillegg til alle de andre nasjonalitetene som er representert, og som kan påberope seg å ha versjoner av Tristan-myten i sin nasjonallitteratur, så hører også Nederland og Wales med. I Nederland har man en versjon på 130 linjer av Thomas d'Angleterres versjon og i Wales har man seks manuskripter fra slutten av 1500-tallet til begynnelsen av 1600-tallet.⁷⁶

Forskning viser at på 1800-tallet hadde Tristan-legenden spredt seg over hele Norden, fra Danmark til Færøyene, etter først å ha kommet til Norge. I en dansk ballade hadde for eksempel Tristan og Isolde blitt til bror og søster. I en annen nyvinning som ble gitt ut som en billigutgave på 1700-tallet, *En Tragødisk Historie om den ædle og tappre Tistrand*, ble Isolde fremstilt som prinsesse av India.⁷⁷

I England oppsto det en renessanse for Tristan-legenden på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet; blant annet skrev Alfred Tennyson *The Last Tournament*.⁷⁸ Tennyson var en av Victoriatidens mest berømte forfattere; han var lyriker og skrev blant annet diktene *The Lotos-Eaters*, *Ulysses*, *Locksley Hall* og *The Lady of Shalott*. *The Last Tournament*, som omhandler Tristan-materialet, er en del av hans mest kjente – nasjonale – diktsyklus – *Idylls of the King* (1859-85).⁷⁹

En annen britisk forfatter som har behandlet Tristan-myten, er Algernon Charles Swinburne (1837-1909). Han skrev verket *Tristram of Lyonesse* i 1882. Swinburne var påvirket av preraphaelittene og sto for den engelske romantiske estetisme på slutten av 1800-

⁷³ Rindal, *Soga om Tristram og Isond*, 2003, s. 31.

⁷⁴ Rindal, *Soga om Tristram og Isond*, 2003, s. 32.

⁷⁵ «Tristan og Isolde», 2014.

⁷⁶ «Tristan og Isolde», 2014.

⁷⁷ «Tristan og Isolde», 2014.

⁷⁸ «Tristan og Isolde», 2014.

⁷⁹ «Alfred Tennyson», 2014.

tallet.⁸⁰

Også den amerikanske lyrikeren Edwin Arlington Robinson (1869-1935) har forsøkt seg på å dikte om Tristan. Han skrev både *Merlin* (1917), *Lancelot* (1920) og *Tristram* (1927); alle disse verkene handlet om legendene om kong Arthur.⁸¹

Den engelske forfatteren og poeten Thomas Hardy (1840-1928) har skrevet om legenden. Dette var i romanen *The Famous Comedy of the Queen of Cornwall*, som kom i 1923. Hardy var blant annet påvirket av William Wordsworth. Han ble først kjent for romaner som *Far From the Madding Crowd* (1874), *The Mayor of Castorbridge* (1886), *Tess of the d'Urbervilles* (1891), og *Jude the Obscure* (1895).⁸²

En annen forfatter – fra Cornwall – Arthur Quiller-Couch, påbegynte en Tristan-fortelling som forble ufullført inntil Daphne du Maurier fullførte den etter ønske fra Quiller-Couchs familie. Denne fortellingen het *Castle Dor*, og var en roman. Her ble myten om Tristan og Isolde gjenfortalt i et moderne miljø med en krovert i rollen som kong Markis og en bretonsk løkselger som Tristan. Quiller-Couch døde i 1944, men du Maurier fullførte romanen i 1962. Handlingen var satt til «Troy», som var hans navn for hjembyen Fowey.⁸³

I nyere tid har den norske lyrikeren Stein Mehren forsøkt å gå tilbake til kjærlighetsidealet fra denne tiden og har beskrevet uutslukkelig kjærlighet slik:

deres lengsler ble blinde akkorder
som ilte mot dem fra alt de berørte, til de
ble alt de berørte.⁸⁴

Det kan legges til at den amerikanske romanforfatteren Thomas Berger har behandlet Tristan-legenden i nyere tid: denne romanen heter *Arthur Rex: A Legendary Novel* og ble utgitt i 1978. Legendene om Tristan var meget populære i Italia; det ble framført såkalte *cantari* på torget i byene. Det fantes fire ulike versjoner av Prosa-Tristan i middelalderens Italia; den ene av disse er kalt *Tavola Ritonda*, og er nevnt i det kapittelet i denne oppgaven hvor noen hovedtrekk i resepsjonen av Tristan-legenden omtales. De fleste av disse fire versjonene er oppkalt etter biblioteket hvor de ble funnet.⁸⁵

⁸⁰ «Algernon Charles Swinburne», 2014.

⁸¹ «Edwin Arlington Robertsens», 2014.

⁸² «Thomas Hardy», 2014.

⁸³ «Tristan og Isolde», 2014.

⁸⁴ «Tristan og Isolde», 2014.

⁸⁵ «Tristan und Isolde», 2015.

Den litteraturvitenskapelige resepsjonen av *Tristrams saga ok Isöndar*

Gisli Brynjulfsson har en nedlatende holdning til *Soga om Tristram og Isond* i sin utgave av romanen fra 1878 og mer generelt til den oversatte ridderdiktningen. Han kaller disse oversatte verkene for «en ganske underordnet Afdeling af den gamle Literatur». Han foretrekker i stedet «de ægte islandske Sagaskrivere fra det 12. Aarhundrede».⁸⁶ Den tidligere resepsjonen av denne første norske romanen har overveiende vært nokså negativ.

Finnur Jonsson skrev en framstilling av den gamle islandske og gammelnorske litteraturen på cirka 1770 sider i årene 1894-1901 og her står det om lag en side om denne kjærlighetssagaen. Han uttaler at den er «meget lite tiltalende behandlet, ja, undertiden blir fremstillingen lav og plat».⁸⁷

Senere, i 1924, skrev Fredrik Paasche et verk på 500 sider om den norske og islandske middelalderlitteraturen. Han uttaler at «den tar seg ikke godt ut ved siden av den franske original» og han sier at «av indrelivet er det minste igjen».⁸⁸ Selv om romanen har en god historie, blir den noe enkel sett i forhold til det tyske diktet. Men dette kan ha sammenheng med at romanen hører til islendingesagaene, som var knappe i sin stil.

Fredrik Paasche påpeker videre i sin *Norges og Islands litteratur inntil utgangen av middelalderen* (1957), som er en nyutgivelse av det tidligere nevnte verket, at:

(d)e [oversetterne] fulgte ikke grunnteksten ord for ord, men gjengav nokså fritt: forkortet og utvidet og omstillet, i regelen med tanke på å tydeliggjøre fortellingen. Det ble vinning, men også tap.⁸⁹

Det neste store litteraturhistorieverket ble skrevet av Ludvig Holm-Olsen i 1974. Her kan man finne om lag 320 sider om middelalderens litteratur i Norge. Her gjengir han innholdet i *Tristrams saga ok Isöndar*, men gir lite av vurdering av romanen. Han sier likevel at det er «en av verdenslitteraturens store romaner».⁹⁰

I Jonas Kristjanssons bok fra 1988 står det over 400 sider om islandsk

⁸⁶ Rindal, *Soga om Tristram og Isond*, 2003, s. 35.

⁸⁷ Rindal, *Soga om Tristram og Isond*, 2003, s. 36.

⁸⁸ Rindal, *Soga om Tristram og Isond*, 2003, s. 36.

⁸⁹ Paasche, *Norges og Islands litteratur inntil utgangen av middelalderen*, 1957, s. 470.

⁹⁰ Rindal, *Soga om Tristram og Isond*, 2003, s. 36.

middelalderlitteratur, men han tar også med seg litt om norsk litteratur fra denne perioden. Han gir ingen vurdering av romanen, men sier at den inneholder «one of the most beautiful and moving themes of all time».⁹¹

Men i den siste norske litteraturhistorien, den norske litteraturprofessoren Per Thomas Andersens *Norsk litteraturhistorie* – i ett bind – på cirka 500-600 sider, hvor det står cirka 60 sider om norrøn litteratur, spanderer han tre sider på sagaen, og han gir den en fyldig omtale. Han sammenlikner Tristan-myten med Faust-myten og hevder at den ikke har fått den plassen den fortjener i norsk litteraturhistorie. Dette forklarer han med at den har blitt regnet som et oversatt verk. I innledningen til oversettelsen av *Soga om Tristram og Isond* til nynorsk gir Magnus Rindal Andersen rett i dette, men han legger til at det kan være grunner rundt nasjonsbygging knyttet til dette. Han mener at i en slik tid var det viktigere med ekte norsk skaldediktning, edda-diktning, islendingesagaer og historieverk enn oversatte verk fra Europa.⁹²

I Harald og Edvard Beyers *Norsk litteraturhistorie* fra 1970 gis kun et handlingsreferat fra *Soga om Tristram og Isond*. Her er det med andre ord ikke noen vurdering av den norske romanen. Og i Edvard Beyers *Norges litteraturhistorie* fra 1995 fortelles det følgende:

Når den høviske litteraturen skulle introduseres i Norge, kunne det ikke vært gjort med et mer representert verk enn med romanen om Tristans og Isoldes uovervinnelige kjærlighet. Det er genrens grunnleggende verk og en av verdenslitteraturens store romaner.

Ellers er det ikke mer av vurdering i denne litteraturhistorien.

I sin *Eddas and Sagas* sier Jonas Kristjansson følgende: «Brother Robert made changes in the content of the sagas too, but in this he was much less successful». Videre sier han at foreleggene for oversettelsen, som var skrevet i diktform, tok mer hensyn til psykologien til hovedpersonene og hadde lange monologer, som er utelatt i romanen til broder Robert. Dette gjør, ifølge Jonas Kristjansson, at romanen ikke står seg bra verken i forhold til versromanene på fransk og tysk eller til de islandske sagafortellingene.⁹³

I Per Thomas Andersens *Norsk litteraturhistorie* står det at tidligere har romanen blitt kritisert og sett på som en ordinær oversettelse slik oversettelser er i våre dager. Men Andersen sier:

⁹¹ Rindal, *Soga om Tristram og Isond*, 2003, s. 36.

⁹² Rindal, *Soga om Tristram og Isond*, 2003, s. 36-37.

⁹³ Kristjansson, *Eddas and Sagas*, 2007, s. 323.

Dessuten: det fins ingen fransk original som vi like gjerne kan lese. For det første fordi den teksten broder Robert sannsynligvis hadde foran seg, er tapt; for det andre fordi det ikke fins noen «original» roman om Tristan og Isolde overhodet.⁹⁴

⁹⁴ Andersen, *Norsk litteraturhistorie*, 2001, s. 64.

Noen hovedtrekk i resepsjonen av Tristan og Isolde-myten

1. Tomas Tomaseks *Die Utopie im Tristan Gottfrids von Strassburg*

Litteraturforskeren Tomas Tomasek greier i avhandlingen *Die Utopie im Tristan Gottfrids von Strassburg* ut om forholdet mellom ideologi og utopi i Gottfrids versroman om Tristan og Isolde. Ideologi og utopi skal ifølge ham forstås dialektisk.⁹⁵ Definisjonen på en utopi er at den er en verdensforbedring.⁹⁶ En utopi kan defineres som en negasjon av det man ikke vil.⁹⁷

Middelalderforfatterne Wolfram von Eschenbach og Heinrich Hartmann von Aue har – i sine verker – tatt for seg utopiske konstellasjoner.⁹⁸ Tomasek sier at konflikten mellom troskap og ære på den ene siden og kjærlighet på den andre siden ikke lar seg løse for Tristan. Troskapen mot Isolde er viktigere enn «herretroskapen» mot Markis.⁹⁹

Tomasek sier at den irske kongen, som er den kongen den onde ridderen Morhold tilhører, bærer i seg negative aspekter, men han har også på en måte større integritet.¹⁰⁰ Tomasek opplyser om at det tradisjonelt er en sammenheng mellom jaktmotivet og kjærlighetsmotivet. Det faktum at Tristan er jeger, og at Isold har store kunnskaper innenfor legevitenskapen er to faktum som tradisjonelt sees på som motsetninger.¹⁰¹

Kjærlighetsgrotteallegorien er ifølge Tomasek et eksempel på den fullstendige utopien. Hulen som Tristan og Isolde bor i mens de er forvist av kong Markis er et eksempel på dette. Han skriver dessuten et sted at det er en mulighet for forening mellom samfunn og kjærlighet. Tomasek mener at det blir stilt spørsmålstegn ved den føydale, høvisk kultiverte idealverdenen.¹⁰²

Det er ifølge Tomasek et problematisk forhold mellom individ og samfunn i *Tristan und Isolde*.¹⁰³ Han mener at det er en viss resignasjon å spore i Gottfrieds versroman. Gottfried har blitt beskrevet som en pessimist av andre litteraturkritikere.¹⁰⁴ Det er en samtidskritisk innstilling å spore i versromanen. Det er mot en bibelsk bakgrunn at Tristan og

⁹⁵ Tomasek, *Die Utopie im Tristan Gottfrids von Strassburg*, 1985, s. 20.

⁹⁶ Tomasek, *Die Utopie im Tristan Gottfrids von Strassburg*, 1985, s. 5.

⁹⁷ Tomasek, *Die Utopie im Tristan Gottfrids von Strassburg*, 1985, s. 23.

⁹⁸ Tomasek, *Die Utopie im Tristan Gottfrids von Strassburg*, 1985, s. 35-37.

⁹⁹ Tomasek, *Die Utopie im Tristan Gottfrids von Strassburg*, 1985, s. 57-58

¹⁰⁰ Tomasek, *Die Utopie im Tristan Gottfrids von Strassburg*, 1985, s. 71

¹⁰¹ Tomasek, *Die Utopie im Tristan Gottfrids von Strassburg*, 1985, s. 74.

¹⁰² Tomasek, *Die Utopie im Tristan Gottfrids von Strassburg*, 1985, s. 80.

¹⁰³ Tomasek, *Die Utopie im Tristan Gottfrids von Strassburg*, 1985, s. 88.

¹⁰⁴ Tomasek, *Die Utopie im Tristan Gottfrids von Strassburg*, 1985, s. 93.

Isolde fremstilles. De litterære protagonistenes fremgangsmåte i forhold til deres kjærlighet er ikke nødvendigvis forbilledlig.

Tomas Tomasek slår ganske riktig fast, i *Die Utopie im Tristan Gottfrids von Strassburg*, at i forhold til æresbegrepet når det gjelder høvisk oppførsel, er ikke Tristan og Isoldes væremåte udelt forbilledlig. Tomasek påstår dessuten at det «levende» eller «jordiske» paradisi er mulig for Tristan og Isolde.¹⁰⁵ Trass i det antihøviske kjærlighetsbegrepet er Gottfrieds *Tristan und Isold* høvisk litteratur. Det er ifølge Tomasek en høyt utviklet form for individualitet i Gottfrieds versroman. Han påviser dessuten at Tristan etter hvert stadig utvikler større «perfekthet» i sin henholdsvis sjakkspilling, musisering og kampferdigheter.

Tomasek sier at det er på sin plass å kritisere litteraturskribenten Jaeger, som påstår at kjærlighetsdrikken som Tristan og Isolde drikker, kan karakteriseres som «regrettable» eller noe de burde angre på. Dette tyder på at han tror på den individuelle kjærligheten. Tomasek analyserer Gottfrieds tekst, og sier at Gottfried var inneforstått med datidens tidstypiske tanker om såkalt «selvkjærlighet». Dette var en del av denne tidens teologiske tankegods, som Gottfried var kjent med.

En utopi er definert som en visjon der «menneskene kan være humane mot hverandre og der verden kan være et *hjem* for menneskene». Tomasek påstår at det som er sagt av enkelte andre litteraturskribenter, nemlig at det var kjøpmannsstanden som var regnet som mottakerne av Gottfrieds tekst – og var hans beregnete publikum – er feilaktig. Tomasek mener at dette har å gjøre med hvilke oppdragsgivere disse skribentene har. Han nevner som alternativ til denne forklaringen på hvem som var Gottfrieds målgruppe at det var oversjiktet av Strassburgs borgere som var målgruppen.

Tomas Tomasek legger ut om ulike litterære virkemidler som taes i bruk i Gottfrieds *Tristan und Isolde*. Han nevner både antiteser, dobbeltformuleringer og gode ordspill.

2. Wolfgang Golthers *Tristan und Isolde in der französischen und deutschen Dichtung der Mittelalter und der Neuzeit*

Litteraturforskeren Wolfgang Golthers avhandling *Tristan und Isolde in der französischen und deutschen Dichtung der Mittelalter und der Neuzeit* dreier seg om ulike versjoner av Tristan og Isolde-myten. Golther opplyser om at forut for Ur-Tristan fantes bare Rolandssangen, Alexanderromanen og de såkalte *chansons de geste*. Hjemstedet til Ur-Tristan

¹⁰⁵ Tomasek, *Die Utopie im Tristan Gottfrids von Strassburg*, 1985, s. 104.

søkte man før i England, men nå mener man at opprinnelsen til den er å finne på grensen mellom det syd- og nordfranske språket.

Forut for Ur-Tristan fantes som sagt bare Rolandssangen, Aleksander-romanen og de såkalte *chanson de geste*. *Chanson de geste* er en diktform som oppsto på 1000-tallet. Disse fortellingene dreier seg om kamp, gjerne mot sarasenerne, som var et folkeslag som levde på den tiden. Diktene er skrevet i tistavelsesvers. Den tidligere nevnte Rolandssangen er en slik *chanson de geste*. Sangene fremviser en eldre heltedyrkelse med en kristen moral. De bærer slektskap med for eksempel *Nibelungenlied*, som var et tysk heltedikt skrevet av en ukjent forfatter og i likhet med *Tristan und Isolde* var fra 1200-tallet¹⁰⁶, og som er hyppig nevnt i forskningen rundt Tristan og Isolde-myten.¹⁰⁷

Wolfgang Golther fremhever personen Breri, som han mener hadde en formidlerrolle i Tristan-fortellingen. Han mener dessuten at Tristan-sagaen kom til Poitiers og at det er et poitevinsk forelegg for denne sagaen. Han forklarer videre at den første Tristan-dikteren alltid vil forbli i mørke. Men den første kjente er ifølge han Chretien de Troyes.

Golther forteller at Beroul i 1191 beholdt den gamle, råe spillemannstonen i sin utgave av myten. Berouls *Tristan* er et bruddstykke, forteller han. I spillemannsutgaven av Tristan-myten er den basert på et muntlig forelegg. Forfatteren av *Tristan und Isolde in der französischen und deutschen Dichtung der Mittelalter und der Neuzeit* opplyser om at Heinrich von Freiberg i sin fortsettelse vil ha leseren til å tro at han har brukt Gottfrieds forelegg, men i virkeligheten er det snakk om Eilhart von Oberges. Han opplyser om at Ulrich von Türheim er nøktern og har lite «schwung» i sin fortsettelse av versromanen. Dette er noe som også påstås av andre kritikere.

Wolfgang Golther nevner en rekke forfattere som har forsøkt seg på å beskrive Tristan og Isolde-myten. Verdiløse forsøk sier han er Webers *Tristans Tod* og Jeanne Berta Summings *Isolde Weisschand*. Oswald Marbachs *Jung-Tristan (Den unge Tristan)* er ifølge ham derimot god og smakfull. August Adolf Ludwig Follen har skrevet historien om Tristans foreldre, mens Hermann Kurz har skrevet den første fullstendige oversettelsen av myten om Tristan og Isolde. Wilhelm Hertz' versjon av myten, som ble skrevet i 1877 er ifølge Golther uovertreffelig. Karl Pannier, på sin side, ga ut en oversettelse i 1901.

Det første Tristan-dramaet på 1800-tallet var skrevet av en forfatter ved navnet Platen. Friedrich Robers har skrevet en Tristan-tragedie. Denne tragedien betegnes av Golther som platt. En annen forfatter, Josef Williams, har på sin side skrevet et romantisk jambedrama om

¹⁰⁶ «Nibelungenlied», 2014.

¹⁰⁷ «Chanson de geste», 2014.

de to elskende. Dette beskrives av Golther som ubetydelig. Dette dramaet var i formen en tragedie.

Joseph Bediers rekonstruksjon av Tristan-legenden på fransk er heller ikke i gjenklang med fragmentet, sier Golther. En annen forfatter igjen, Emil Luckas, skrev i 1901 en roman om Tristan og Isolde. Arthur Schlurig skrev også en versjon, men denne står tilbake for Bediers roman. Det er ifølge Golther også skrevet et drama, som heter *Tristan der Narr*, av Ernst Hardt. Robert Prechts *Trilogie der Leidenschaft* er ifølge Golther ikke enhetlig. Josef Hunter Amman og Georg Kaiser har bidratt til myten. Hermann Heutner har skrevet skuespillet *König Marke*. L. Andro har skrevet *Tristans Tod*.

3. Doris Rosenbands *Das Liebmotiv in Gottfrieds Tristan und Wagners Tristan und Isolde*

Litteraturviteren Doris Rosenband sammenlikner i avhandlingen *Das Liebmotiv in Gottfrieds Tristan und Wagners Tristan und Isolde* disse to verkene, av henholdsvis Wagner i 1859 og Gottfried fra Strassburg i 1207.

Doris Rosenband analyserer verkene, og i Gottfrieds versroman er det en såkalt kiasme. En kiasme er en tverrstilling av ulike ord: «Tristan! Isolde!/Isolde! Tristan!» Forfatteren sammenlikner verkene videre og hos Wagner er det slik at paret ikke får mye tid sammen. Dette er noe som stiller seg annerledes hos Gottfried.¹⁰⁸ Rosenband mener at kjærligheten i *Tristan und Isold* er kritikk av samfunnet de lever i, og kjærlighetsgrotten, hvor de tilber kjærligheten, er denne kjærlighetens ideal.¹⁰⁹ Hun opplyser om at Gottfried trodde på djevelens makt.¹¹⁰

En forskjell mellom Wagners og Gottfrieds verker, er ifølge Rosenband at hos Gottfried kan man spore en kroppslig og åndelig enhet, mens hos Wagner er det en kvinnelig erotikk.¹¹¹ Dessuten er det ifølge Rosenband slik at hos Wagner søker paret døden med en dødsdrikk, mens hos Gottfried ønsker de å fortsette livet. Gottfrieds par forlater grotten frivillig, mens Wagner par ikke gjør dette slik. Det er en annen forskjell.

Hos Gottfried er det en dennesidig kjærlighet som Tristan og Isolde etterstreber, mens hos Wagner oppfylles ønsket om kjærlighet først *etter* døden. En likhet mellom verkene er at

¹⁰⁸ Rosenband, *Das Liebmotiv in Gottfrieds Tristan und Wagners Tristan und Isolde*, 1973, s. 55.

¹⁰⁹ Rosenband, *Das Liebmotiv in Gottfrieds Tristan und Wagners Tristan und Isolde*, 1973, s. 59.

¹¹⁰ Rosenband, *Das Liebmotiv in Gottfrieds Tristan und Wagners Tristan und Isolde*, 1973, s. 65.

¹¹¹ Rosenband, *Das Liebmotiv in Gottfrieds Tristan und Wagners Tristan und Isolde*, 1973, s. 65-66.

Brängane står for opportuniste i begge verkene. Men Wagners par lever i en verden som ikke har noe med Bränganes idéer å gjøre. Rosenband sier at Gottfrieds par alltid interesserer seg for den sosiale stillingen de innehar. Parene til henholdsvis Gottfried og Richard Wagner innehar en forskjellig kjærlighetsforståelse.

Det kan øynes en forskjell mellom Gottfrieds og Wagners versjoner av kong Markis. Gottfrieds kong Markis er opptatt av sin egen seksuelle besittelse av Isond, selv om det her kan medgis at han på et tidspunkt gir opp dette og lar paret få reise inn i skogen og bo i deres grotte. Wagners kong Markis er derimot opptatt av vennskap.

Det er også en viktig forskjell mellom Gottfried og Wagners kjærlighetsideal i forhold til samfunnet. Wagners par befinner seg i samsvar med datidens kjærlighetsideal i forhold til datidens samfunn. Dette var som kjent slett ikke tilfellet med det tilsvarende paret fra Gottfrieds middelalderdikt. For Wagners kjærlighetspar er ikke harmonien i unionen mellom kjærlighetsparet mulig å oppnå. For Gottfrieds par, derimot, opplevde dette paret lykke i kjærlighetsgrotten deres. Men de døde av ulykkelig kjærlighet trass i dette. Allikevel fikk som kjent versromanen en delvis lykkelig slutt med trærnes grener som forenes over kirkemønet.

Doris Rosenband hevder at om Gottfrieds kong Markis ble byttet ut med Wagners tilsvarende person, ville det vært mulig å tenke seg en positiv ende på historien om de to elskende. Hun sier at kjærlighetsforestillingene i Gottfrieds verk og den walisiske fortellingen *Diarmaid und Grainne* begge har et potensial for en lykkelig historie. Men i Gottfrieds versroman ender det bare delvis lykkelig. Hun sier at Wagners par erkjenner jordisk lykke, men den fører til ingenting.

4. Joan Tasker Grimberts *Tristan and Isolde: a Casebook*

Joan Tasker Grimberts *Tristan and Isolde: a Casebook* er ingen enhetlig avhandling, men en artikkelsamling på 500 sider, som er redigert av forfatteren. Denne antologien skal jeg her gjøre rede for hovedpunktene av innholdet i.

Artikkelen «The Celtic and Oriental Material Re-examined» tar for seg det omdiskuterte spørsmålet om det eventuelt finnes et felles grunnlag for ulike orientalske fortellinger og Tristan-legenden slik vi kjenner den fra Europa. Artikkelforfatteren påstår at Tristan-legenden har likheter med den indiske fortellingen *Vis og Ramin*, og at den kanskje kan sies å kunne sammenliknes med denne fortellingen og en annen indisk fortelling som heter *Qays og Lubna*.

Artikkelen «Love and the New Pathriarchy: Tristan and Isolde» er skrevet av Leslie W. Rabine, og her opplyser han om at de gamle norske sagaene og Eilharts versjon av myten er mer eksplisitt eller «frittalende» når det gjelder å erklære hvor høyt Tristan elsker Isolde, enn Gottfried er i sin versjon. Rabine refererer fra de Rougemonts *Love in the Western World*, som er en av de mest kjente teoretiske verkene som omhandler Tristan og Isolde-myten. De Rougemont mener, ifølge Rabine, å kunne påvise at Tristan og Isolde-myten både uttrykker og legger skjul på det vestlige menneskets bevissthet.

Tittelen på essayet «How Lovers Lie Together» henspiller på en dobbeltbetydning. Denne dobbeltbetydningen er at elskere på den ene siden ligger sammen, og også i høyeste grad lyver sammen. Dette essayet er skrevet av den kvinnelige essayforfatteren E. Jane Burns. Her diskuterer essayforfatteren blant annet om det i *Tristan und Isolde* er snakk om platonsk kjærlighet eller ikke. Uttrykket «platonsk kjærlighet» har sammenheng med filosofen Platons lære. Denne læren burde i sine hovedtrekk være kjent for de fleste og dreier seg om hans forestilling om en idéverden, som igjen er representert gjennom hans viden kjente «huleliknelse». Platonsk kjærlighet vil da bety en utenomkroppslig kjærlighet, som med andre ord bare er på det åndelige nivå.

I artikkelen «Tristan the Artist in Gottfrieds Poem» av W. T. H. Jackson hevder artikkelforfatteren at Tristans ridderlige verdier er å gjøre narr av tradisjonelle ridderlige standarder. Han sier at «some of his actions are definetely not in the best knightly tradition». Jackson legger til at Gottfried i sin stil tar i bruk doble og triple meninger med sine vers.¹¹²

Artikkelen «The Glass Palace in the *Folie d'Oxford*: From Metaphorical to Literal Madness, or the Dream of the Desert Island at the Moment of Exile –Notes on the Erotic Dimension of the Tristans», tar for seg – som også tittelen sier – verket *Folie d'Oxford* og et glasspalass hvor handlingen foregår.

I William C. McDonalds *Gottfried von Strassburg: Tristan and the Arthurian Tradition* slår McDonald fast at kong Markis i Gottfrieds tekst er fremragende, nobel og utmerket. I sin helhet dreier denne artikkelen seg om Gottfrieds verk sitt forhold til historiene om kong Arthur og ridderne av det runde bord. McDonald fastslår at kong Markis i Gottfrieds versroman minner om kong Arthur og at kong Markis symboliserer ham. McDonald påstår dessuten at Tristan ikke er noen ridder i arthuriansk forstand. Han sier at Gottfrieds versroman

¹¹² Grimberty, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 146.

ikke er fantastisk; den underminerer tvert imot ridderskap (Grimbert, 2002, s. 183).¹¹³ Han sier: «There is no shaping of Tristan into an arthurian hero».

McDonald sammenlikner Gottfrieds versroman med Heinrich Hartmann von Aues *Iwein*.¹¹⁴ Det finnes en referanse til Francois Voltaire i artikkelen. McDonald sier at Gottfried skisserer et likeglad, panglossiansk samfunn som har utmerkete strandarder for ridderskap. Uttrykket «panglossiansk» refererer til figuren Pangloss i Voltaires *Candide*. Han er den troskyldige unggutten Candides lærer og uttaler at vi lever i «den beste av alle mulige verdener». Han står med andre ord for en slags idealisme, noe man kan si er i likhet med Tristan i *Tristan und Isolde*. Dette gjelder i hvert fall for kjærlighetsgrotteepisoden, som McDonald her refererer til.

I Donald C. Hoffmanns «Radix Amoris: The *Tavola Ritonda* and Its Response to Dantes Paolo and Fransesca» er det snakk om døden; tidligere nevnte W. T. H. Jackson har uttalt om Tristan-legenden at: «In drinking the love potion, the lovers drink not simply of inextinguishable love for each other, but of death itself». Tristan-kjærligheten er med andre ord rotfestet i død.¹¹⁵ I verket *Tavola Ritonda*, er det snakk om hvordan Tristano og Isotta hver hadde røttene til to vintrær som vokste ut av hver av deres hjerter etter at de ble gravlagt.¹¹⁶

Verket *Tavola Ritonda* sammenliknes, i Hoffmanns artikkel, med Tristan-legenden. I *Tavola Ritonda* heter det: «Love brought us to one death». Det er en slående likhet mellom Paolo og Fransesca i *Tavola Ritonda* og Tristan og Isolde i Gottfrieds versroman. I denne artikkelen er det også snakk om figuren Lancelotti.

Det er, som nevnt ovenfor, mye snakk om eventyrriidderen Lancelot, som ifølge Store norske leksikon var den mest romantiske av ridderne av det runde bord. Han var også hovedpersonen i *Lancelot ou li conte de la Charette* av Chretien de Troyes fra 1100-tallet. Lancelot hadde et kjærlighetsforhold til kong Arthurs hustru Guinevere, noe som gjorde at det brygget opp til konflikt. Guinevere går i kloster etter at Arthur blir drept i et slag ved Cornwall, mens Lancelot ender opp som prest.¹¹⁷

I den neste artikkelen i antologien, «Malorys «Tale of Sir Tristram: Source and Setting Reconsidered»» av Dhira B. Mahoney er det, som tittelen sier, snakk om forfatteren Malorys verk *Morte Darthur*. I dette verket er fokuset endret fra de moralske kompleksitetene ved

¹¹³ Grimbert, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 183.

¹¹⁴ Grimbert, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 169

¹¹⁵ Grimbert, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 208.

¹¹⁶ Grimbert, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 209.

¹¹⁷ «Lancelot», 2014

Tristans kjærlighetsaffære, til hendelser som har å gjøre med Tristans innlemmelse som en av ridderne av det runde bord ved kong Arthurs hoff.¹¹⁸

Dhira B. Mahoney forteller at i Malorys arthurianske verden var harmonien avhengig av oppnåelsen av et «navn» og oppnåelsen av lojalitet. Mahoney sier at Trystram bygger opp et «navn» på tradisjonelt heroisk vis før han kan bli ønsket velkommen til Arthurs hoff. Mahoneys sier også at «navn» som identitet og «navn» som «berømmelse» er nesten identisk. En ridders navn er som en formel som lister opp for tilhøreren alle hans bedrifter.¹¹⁹

I «Tristan in Medieval Art» av Julia Walworth er det, i motsetning til de andre artiklene som tar for seg ulike aspekter ved forskjellige Tristan-tekster, snakk om Tristan-myten slik den har latt seg manifestere i bildende kunst. Forskeren Hella Frøhmorgen-Voss har tatt for seg disse ulike bildemessige kunstneriske produktene.¹²⁰ Walworth nevner blant annet de såkalte «Chertsey» tiles, som er en av de tidligste bildemessige Tristan-narrativene.¹²¹ «Chertsey tiles» er også avbildet i *Soga om Tristram og Isond*.

Andre eksempler på slike bildemessige forevigelser av Tristan-legenden er det regensburgske «Medallion»-tapetet fra 1300-tallet¹²², et manuskript med illustrasjoner fra *Bayerische Staatsbibliothek* i München¹²³, et brodert teppe fra et kloster i Wienhausen¹²⁴, et tilsvarende et fra katedralen i Erfurt,¹²⁵ og to stykker slike tepper fra Sicilia som befinner seg på *Victoria and Albert Museum* i London.¹²⁶ I *Vatican Museum* finnes det en speilboks av elfenben med utskjæringer og en liknende elfenbenskasse finnes i *British Museum* i London. Den er fra 1300-tallet. Enda en liknende slik kasse fremstiller i stedet for kong Markis i treet over de to elskende i hagen, i den kjente scenen fra *Tristan und Isolde*, kjærlighetsguden fra gresk mytologi på en humoristisk måte.¹²⁷ Det finnes en illustrert versjon av Gottfrieds *Tristan* i statsarkivet i Cologne og en illustrert versjon av samme legende finnes i *British Library* i London. I *Österreichische Nationalbibliothek* i Wien finnes en illustrert versjon av *Roman de Tristan en prose* og en tilsvarende finnes i nasjonalbiblioteket i Paris.¹²⁸

¹¹⁸ Grimberty, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 223 og 227.

¹¹⁹ Grimberty, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 232.

¹²⁰ Grimberty, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 255.

¹²¹ Grimberty, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 261.

¹²² Grimberty, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 259.

¹²³ Grimberty, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 267-268.

¹²⁴ Grimberty, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 271.

¹²⁵ Grimberty, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 276.

¹²⁶ Grimberty, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 277-278.

¹²⁷ Grimberty, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 286.

¹²⁸ Grimberty, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 296-297.

Artikkelen «Swinburne's *Tristram of Lyonesse: Visionary and Courtly Epic*», som er forfattet av Anthony H. Harrison omhandler, som tittelen forklarer, Swinburnes dikt om Tristram. Det har jeg tidligere vært inne på i den delen av denne masteroppgaven som dreier seg om verkshistorien til Tristan-legenden. Harrison omtaler diktet til Swinburne som hans «*magnus opus*». Artikkelforfatteren sier at verket kun nylig har fått oppmerksomhet fra forskningen på Tristan og Isolde-myten og at denne forskningen har vært negativ til verket. I denne sammenhengen har litteraturforskeren Gosse kalt verket «monotont».¹²⁹ Harrison nevner i tillegg til Swinburne også forfatterne Matthew Arnold og Alfred Tennyson, som jeg i likhet med Swinburne har omtalt tidligere.¹³⁰

I artikkelen ««That Most Beautiful of Dreams»: Tristram and Isoud in British Art of the Nineteenth and Early Twentieth Centuries» nevnes noen tekster, men også såkalte fresker, eller freskomaleri, som de også kalles. Et freskomaleri er et maleri utført med vannfarger på en våt murvegg.¹³¹ Et slikt freskomaleri det er snakk om i forhold til myten om Tristan og Isolde er av William Dyce og heter *Sir Tristram Harping to La Belle Isoud* fra 1852. Dette maleriet har hengt i dronningen av Storbritannias påkledningsrom. Det avbilder Tristram som spiller på en harpe for Isoud.¹³²

Et annet bilde som omtales er William Morris *La Belle Iseult* fra 1858. Det henger i *Tate Gallery* i London. Et annet bilde av samme kunstner er *The Brachet Licking Sir Tristram* fra 1862. Det er, som tittelen sier, et bilde av blant annet hunden Petitcreu.¹³³

Det omtales i artikkelen et belte og en beltespenne med plaketter med bilder av Tristan og Isolde. Dette stilles ut i *Victoria and Albert Museum* i London. Artikkelforfatteren nevner et bilde av kunstneren Hubert Draper, som ble ødelagt i 2. verdenskrig. Artikkelforfatteren omtaler setdesignet for operaen til Wagner og bronsestatuer av Isolde. Det nevnes et bilde av John Duncan som heter *Tristan and Isolde*, som ble laget i 1912.

Neste artikkel i rekken er Joseph Kermans «Wagners *Tristan und Isolde: Opera as Symphonic Poem*». Denne artikkelen i Grimberts antologi kan sammenliknes med Doris Rosenbands avhandling, som er et komparativt studie av Wagners og Gottfrieds verker om Tristan-legenden, fordi den også tar for seg Wagners opera. Wagner påstår at han selv aldri har opplevd slik – ekte – kjærlighet som denne historien representerer. Kerman uttaler om denne operaen at den ikke er en tragedie, men et religiøst drama.

¹²⁹ Grimbert, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 301-303.

¹³⁰ Grimbert, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 307.

¹³¹ «Freskomaleri», 2014.

¹³² Grimbert, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 330.

¹³³ Grimbert, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 336 og 340.

Artikkelen «Wagner and Decadence», er skrevet av Raymond Furness. Denne artikkelen kan, i likhet med Joseph Kermans artikkel, sammenliknes med Doris Rosenbands avhandling om Gottfried og Wagners verker. Furness opplyser om at Wagners *Tristan und Isolde* påvirket både Thomas Mann, George Moore og Gabriele d'Annunzio, og senere T.S. Eliot, D. H. Lawrence og Joseph Conrad. Til og med Nietzsche ble imponert over denne musikken.¹³⁴ I artikkelen beskrives det hvordan Nietzsche oppfattet musikken; han kalte sin egen fascinasjon for musikken en farlig sådan og beskrev musikken som innehaver av en «herlig evighet (min oversettelse)».¹³⁵

Det undertegnede har å si til denne påstanden, er at jeg tidligere har lært – i et fag om nihilisme og modernisme, som går under fagtermen litteraturteori – at Friedrich Nietzsche både var Wagner-inspirert, og at han i artikkelen «Der Fall Wagner», så på sitt forhold til Wagner som et sykdomstilfelle, men også at han mente at forfatteren Victor Hugo og Wagner appellerte til massen (de var «crowd-pleasing»), og han mente at god smak som dårlig smak er kitsch, og at Wagner tvert imot ødelegger vår smak.

I artikkelen «*This too you ought to read*» omtales Joseph Bediers romanse fra 1900, samt hans rekonstruksjon fra 1905: *Roman de Tristan et Iseult*. Bediers rekonstruksjon oppnådde en voldsom popularitet. På det tidspunktet Gallaghers artikkel ble publisert, hadde Bediers rekonstruksjon nådd sitt 576. opplag.¹³⁶ Gallagher informerer om at professor Gertrude Scoepperle kritiserte – trass i Bediers rekonstruksjons nevnte popularitet - forfatterens metode – for det første på grunn av at han ikke presenterte sine konklusjoner før han hadde nådd dem, og for det andre, fordi hans klassifikasjon av tekstene som avledet av en felles kilde er basert på vurderinger ut fra smak, følelse og logikk.¹³⁷

Gallagher opplyser om at i Berouls versjon av Tristan-legenden finnes det primitive og barbariske deler av historien. I Berouls versjon dreier det seg om avhugging av kroppsdeler oppdeling av kropper og brenning på bål. I denne versjonen kalles kong Markis for en «tulling».¹³⁸

I artikkelen «Tristram the Transcendent» omtales Edwin Arlingtons Robinsons *Tristram*. Dette fortellende diktet ble stort sett – men ikke utelukkende - godt mottatt da det kom ut. Det ble publisert i 1927. Robinson vant Pulitzer-prisen for diktet. Robinson har skrevet to andre arthurianske dikt, *Merlin* og *Lancelot*.

¹³⁴ Grimbert, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 394.

¹³⁵ Grimbert, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 404.

¹³⁶ Grimbert, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 425-426.

¹³⁷ Grimbert, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 431.

¹³⁸ Grimbert, *Tristan and Isolde: a Casebook*, 2002, s. 440.

Vladimir Propp

Litteraturteoretikeren Vladimir Propp ble født i 1895 og døde i 1970. Hans analyse av eventyrhandlingens syntaks, som man finner i verket *Eventyrets morfologi*, fikk stor betydning for strukturalistenes fortelle teorier.¹³⁹ Det var antropologen Claude Levi-Strauss (1908-2009) som grunnla denne litteraturteoretiske retningen. Han er kjent for sitt arbeid med amerikanske myter.¹⁴⁰ Russlands litteraturforskning er mest kjent for formalismen; en litteraturteoretisk retning, men med Vladimir Propp og Jurij Tynjanov begynte formalismen å foregripe strukturalismen.¹⁴¹

Vladimir Propp opplyser i sitt banebrytende verk *Eventyrets morfologi* til å begynne med at ordet morfologi har å gjøre med i dette tilfellet eventyrets former og deres sammenheng. Han sier at i læren om plantene, botanikken, så betyr morfologien læren om plantens *struktur*. På en liknende måte ønsker Propp å undersøke *eventyrets* struktur. Man forstår av dette at Propps analyser innevarslet strukturalismen som litterær metode. Propp sier videre at i begynnelsen var arbeidet konsentrert om mange vanskelige detaljer, og at han senere har forsøkt, i sitt arbeid, å popularisere emnene.¹⁴² Vladimir Propp spesifiserer senere at de folkeeventyrene som arbeidet hans tar for seg er de såkalte russiske *trylleeventyrene*.¹⁴³

I Vladimir Propps *Eventyrets morfologi* identifiserer han 31 konstante funksjoner som potensielt eksisterer i alle folkeeventyr.¹⁴⁴ Da den opprinnelige utgaven av boken kom ut i 1928, på russisk, vakte den liten oppmerksomhet, men når oversettelsen til engelsk kom i 1958, økte dens berømmelse kraftig i litterære kretser.¹⁴⁵

Denne oppgaven går blant annet ut på å finne elementer av eventyrsjangeren i *Tristrams saga ok Isöndar*. Vladimir Propp selv er inne på at noen ridderromaner oppviser samme struktur som eventyret. Propp sier at ridderromanene sannsynligvis stammer fra nettopp denne sjangeren. Han sier at et detaljert sammenliknende studium av dette feltet, ser

¹³⁹ «Vladimir Jakovlevitsj Propp», 2015.

¹⁴⁰ «Claude Lévi-Strauss», 2015.

¹⁴¹ «Formalisme – litteratur», 2015.

¹⁴² Kragh Grodal og Madsen, *Tekststrukturer. En indføring i tematisk narratologisk tekstanalyse*, 1974, s. 232-233.

¹⁴³ Kragh Grodal og Madsen, *Tekststrukturer. En indføring i tematisk narratologisk tekstanalyse*, 1974, s. 235.

¹⁴⁴ Waugh, *Literary Theory and Criticism*, 2006, s. 266.

¹⁴⁵ «Vladimir Jakovlevitsj Propp», 2015.

han på som en fremtidig oppgave for litteraturforskere.¹⁴⁶ Jeg vil i det følgende gjennomgå Propps funksjoner med eksempler fra Tristan-legenden.

Den første av de trettién funksjonene er fraværenhet- eller bortførelsesmotivet. Det er da snakk om at helten eller et annet medlem av familien blir bortført fra sine hjemlige og trygge omgivelser. Dette kjenner vi igjen fra det verket som skal analyseres her: det skjer når Tristram blir bortført av de norske sjøfolkene i begynnelsen av historien.

Den andre av Propps funksjoner er at det stilles opp et forbud for helten. Dette forbudet gjenkjennes i vår historie som at Tristram ikke skal involvere seg seksuelt eller kjærlighetsmessig med Isönd. Dette er riktignok ikke uttalt, men vi skjønner det av sammenhengen. Kong Markis gjør indirekte krav på Isönd, som skal bli hans dronning og herske sammen med han over England og senere kanskje også Irland, hvor hun er kongsdatter. Kong Markis ønsker å gifte seg med Isönd.

Den tredje funksjonen er at forbudet overtredes. Dette har vi i vårt tilfelle et eksempel på når Tristram hopper over melet som Mariadokk har helt ut ved siden av sengen til Isönd for å avsløre ham; og når Tristram og Isönd møtes i eplehagen. Den fjerde funksjonen er at Tristrams motstander, kong Markis, prøver å skaffe seg informasjon om hva som skjer. Dette manifesterer seg når kong Markis spør ut Isönd om hvem hun vil skal passe på henne når han reiser på en pilegrimsreise. Den femte funksjonen er at motstanderen til helten mottar informasjon om hva som foregår. Den sjette funksjonen er at Tristrams motstander prøver ved bedrag å få tak i offeret. Dette bedraget manifesterer seg når kong Markis ved å lure Isönd til å tro at han vil reise på en pilegrimsreise, vil fukke henne og Tristram. På den annen side kan man like godt si at det er Tristram som bedrar kong Markis. Dette viser at fortellingen hever seg over bare simpelthen å være et eventyr.

Den sjuende funksjonen er at offeret lar seg narre. Dette viser seg å ikke slå til i vårt tilfelle: Tristram får øye på kong Markis i måneskinnet og han og Isönd lurer seg unna. Allikevel må Isönd gjennomgå en test med glødende jern, mens Tristram må reise fra kongeriket til kong Markis. Det er dermed Tristram og Isönd som narrer kong Markis, og ikke omvendt: Isönd består testen til kong Markis. Skjemaet stemmer dermed sånn noenlunde i dette tilfellet.

Den åttende funksjonen er at motstanderen skader et familiemedlem. Dette kan sees på som at Morhold skader Tristram. Det er riktignok helten selv, og ikke et familiemedlem som blir skadet. Deretter oppretter ganske riktig Isönd skaden for Tristram, som er den niende

¹⁴⁶ Kragh Grodal og Madsen, *Tekststrukturer. En indføring i tematisk narratologisk tekstanalyse*, 1974, s. 261.

funksjonen. Tristram aksepterer å rette på skaden, som er den tiende funksjonen. Deretter reiser Tristram til Irland, som er den ellefte funksjonen, det vil si at helten forlater hjemmet. Dette er imidlertid ikke i riktig rekkefølge i forhold til Propps funksjoner. Helten blir satt på en prøve. Dette er den tolvte funksjonen. Dette er når Tristram bekjemper dragen. Den trettende funksjonen er at helten består prøven. Det gjør Tristram. Bringvet får da den magiske drikken av Isönds mor. Dette er den fjortende funksjonen, som er formulert som at helten mottar den magiske gjenstanden.

Den femtende funksjonen stemmer også forbløffende godt overens med Propps skjema. Det er at helten forflytter seg i retning av det han søker. Dette er – på det tidspunktet – i retning av Isönd. Den sekstende til nittende funksjonen er at helten og motstanderen møtes til kamp, helten blir merket, motstanderen beseires og heltens skade blir rettet på. Dette kan sammenliknes med måten Tristram kjemper mot dragen på. Tristram kjemper mot dragen, han blir forgiftet av tungen dens, og han blir helbredet av Ísodd og Isönd.

Den tyvende funksjonen er at helten begir seg hjemover. Det kan sammenliknes med at Tristram reiser sammen med Isönd fra Irland til kongeriket til kong Markis. Den tjueførste funksjonen er at helten blir forfulgt. Det skjer når Tristram og Kardin besøker Isönd når hun holder til i slottet til kong Markis. Den tjuende funksjonen er at helten blir reddet. Dette kan mer eller mindre sammenliknes med at Tristram og Kardin vinner over Mariadokks menn. Den tjuetredje funksjonen er at helten kommer hjem uten å bli gjenkjent. Dette kan sammenliknes med når Tristram kler seg ut som en tigger før han skal møte Isönd.

Den tjuefjerde funksjonen er at en falsk helt gjør krav på å ha utført dåden. Det er mer enn klart at dette i vårt tilfelle dreier seg om den falske hoffmarskalken. På dette punktet passer teorien til Propp som hånd i hanske med romanen *Tristrams saga ok Isöndar*. Den tjuesjuende funksjonen er at helten blir gjenkjent. Dette er når Isönd sammenlikner sverdet til Tristram med jernbiten hun har fra hodet til den døde Morhold. Den tjuetjende funksjonen er at den falske helten blir avslørt: dette finner sted når de finner tungen til dragen i Tristrams sko.

Som den tjueniende funksjonen har vi at helten forvandles og opptrer i ny skikkelse: dette kan regnes som det faktum at Tristram blir helbredet av Isönd og hennes mors kunnskaper om legekunst. Som den trettiende funksjon i eventyrene har vi at den falske helten straffes: dette inntreffer når hoffmarskalken blir hatet og svivørdet når folk får vite at han er en lurendreier. Som funksjon nummer trettién har vi at helten gifter seg og/eller bestiger tronen. Dette inntreffer imidlertid ikke. Dermed viser det seg at denne ridderromanen både har slående trekk til felles med eventyret, og at enkelte andre trekk skiller seg ut i fra disse

regelmessighetene som Propp har forsket på. Det kan skyldes at ridderromanen er noe mer avansert enn kun et enkelt eventyr. Men det gjelder også at alle Propps funksjoner ikke er nødvendige for at man har å gjøre med et eventyr; et eventyr kan godt bare ha for eksempel tjuefem trekk av de til sammen trettién samlede felles funksjonene.

Vladimir Propp identifiserer reduksjoner som finner sted i ulike versjoner av et eventyr. Han snakker om at i slike eventyr, så kan forestillingen om tre slott gå igjen; ett av bronse, ett av sølv og ett av gull. Dette forekommer ikke i Gottfrieds eller broder Roberts verker, men kong Markis og hans landsmenn må først ofre gull, deretter sølv og så bronse til Morhold, før de ofrer 60 barn. Det viser at det er et element av eventyr i legenden.¹⁴⁷

Vladimir Propp sier at den tredje tesen i hans arbeide om trylleeventyrene er at funksjonenes rekkefølge alltid er identisk. Den første tesen er at eventyrets konstante, faste elementer er aktørens funksjoner uavhengig av hvem som utfører dem eller hvordan de utføres, og den andre er at antall funksjoner i et eventyr er begrenset. Det vi kjenner til om eventyrene, er dermed at ikke bare finnes det 31 funksjoner, men vi vet også at disse funksjonene kommer i ordnet rekkefølge.

Vladimir Propp definerer åtte tilfeller når flere *sekvenser* danner et eventyr, til forskjell fra de gangene man har å gjøre med ett eller flere eventyr. I det fjerde av disse tilfellene hvor vi har å gjøre med ett enkelt eventyr, sier Propp at dette defineres ved at det i første sekvens erverves et tryllemiddel, som først anvendes i andre sekvens. I *Tristrams saga ok Isöndar* overgis først trylledrikken til Bringvet, før den først brukes under skipsfarten til Tintajol. Dermed kan denne romanen defineres som ett eventyr ifølge denne regelen.¹⁴⁸

Vladimir Propp er inne på problemstillingen som visselig berører den teksten som er objektet i vårt tilfelle, nemlig om hva som skjer når et eventyr har flere sekvenser. Det han sier om det er at den ene sekvensen er av én art og den annen av en annen art. I *Tristrams saga ok Isöndar* er episoden med dragen, episoden med Morhold og episodene med kjempene atskilte episoder. Også episoden med Tristram dverg er en sekvens for seg selv.¹⁴⁹

Vladimir Propp forteller at, som vi vet, trylleeventyrene har vist seg å ha en helt fullstendig ensartet struktur. Dette opplyser han om at denne konklusjonen kom helt uventet på ham. Han lurte på om eventyrene kan ha en felles kilde med for eksempel indisk opprinnelse. Propp sier det er åpenbart at eventyrene er påvirket av religiøse forestillinger. For

¹⁴⁷ Propp, *Från rysk formalism til dekonstruktion*, 1991-1992, s. 72.

¹⁴⁸ Kragh Grodal og Madsen, *Tekststrukturer. En indføring i tematisk narratologisk tekstanalyse*, 1974, s. 254-256.

¹⁴⁹ Kragh Grodal og Madsen, *Tekststrukturer. En indføring i tematisk narratologisk tekstanalyse*, 1974, s. 263-264.

eksempel sier han at eventyret innehar tre former for bærere av Ivan gjennom luften – flyvende hest, fugler og det flyvende skip. Tilsvarende er hesten representant for de dødes sjeler hos åkerdyrkende folk, ørnen hos jegere og skipet hos de kystboende. Han overlater likevel til historikere å bedømme hvorvidt disse forestillingene henger sammen med hverandre.¹⁵⁰

Den viktigste oppdagelsen jeg har kommet frem til med denne oppgaven er oppdagelsen av at verkene som er objektet for denne oppgaven stemmer overens med Vladimir Propps trettién funksjoner som gjelder for alle russiske trylleeventyr. Store deler av disse kjensgjerningene som er éns for alle disse eventyrene stemmer som hånd i hanske for denne ridderromanen. Oppdagelsen er at som basis for historien om disse to delvis ulykkelige elskende, så ligger eventyrets samlede kjennetegn. Men historien favner også videre enn kun å være et enkelt eventyr. Det er også en kjærlighetsroman.

Når det gjelder de trettién funksjonene som viser seg i denne ridderromanen, så finnes de samme hovedpunktene i fortellingen, med unntak av slutten på den, i både den tyske og den norrøne versjonen. Dermed gjelder Vladimir Propps kjennetegn på et eventyr for begge fortellingene.

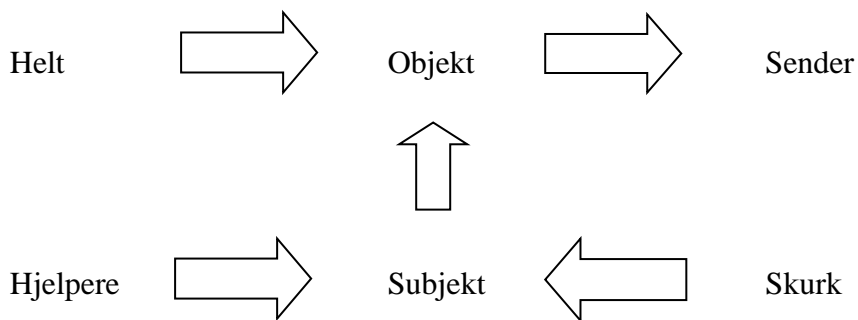
¹⁵⁰ Kragh Grodal og Madsen, *Tekststrukturer. En indføring i tematisk narratologisk tekstanalyse*, 1974, s. 268-269.

Algirdas Julien Greimas

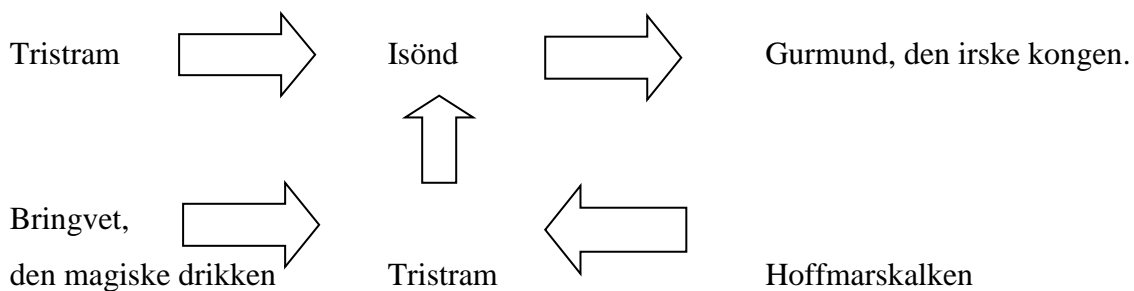
Algirdas Julien Greimas ble født i Russland i 1917 og døde i Frankrike i 1992. Det av hans verker som har hatt størst innflytelse er *Semantique structurale* fra 1966. Dette verket omhandler nettopp aktantmodellen, som vi tar for oss her. Han arbeidet størsteparten av sitt liv ved École des hautes études i Paris, som er en forskningsinstitusjon.¹⁵¹ Algirdas Julien Greimas' arbeide er en videreføring av Vladimir Propps teorier på området. Vladimir Propp hadde opprinnelig syv aktanter, men Greimas kortet ned dette til seks slike aktanter.

Aktant-modellen består av seks fasetter eller deler: helt, skurk, objekt, hjelper, subjekt og sender.¹⁵² Denne modellen kan brukes til å beskrive verket som er objektet for denne oppgaven. I denne modellen er Tristram subjektet og objektet er Isönd, som han ønsker skal bli hans. Hoffmarskalken er skurken, fordi han ønsker å få Isönd. Helten er Tristram. Hjelperen er åpenbart den magiske drikken og Bringvet. Senderen må være den irske kongen, Gurmund, som er Isönds far. Når det gjelder aktant-modellen, så er det ofte slik at helten og subjektet som regel er sammenfallende. Det gjelder også i dette tilfellet: Tristram er både helten og subjektet.

Greimas' aktantmodell kan skisseres slik:

Dette svarer i vårt tilfelle til følgende modell:

¹⁵¹ «Algirdas Julien Greimas», 2015.

¹⁵² «Actant», 2015.

Algirdas Julien Greimas' teorier kan sees på som en videreføring av Propps teorier på området. Det vil si at Propp forsket på det russiske folkeeventyret eller på eventyr. Greimas' tanke var at dette kunne utvikles til å gjelde også andre sjangre enn eventyret. Hans tanke var at dette kunne gjelde også for eksempel ukebladnoveller, dannelsesromaner og anekdoter.¹⁵³ I *Semantique structurale* tar Greimas for seg en psykiatrisk pasients fortellinger som denne pasienten har fått i oppdrag å skrive for sin psykolog. Disse fortellingene analyserer deretter Greimas ved hjelp av sine teorier.

I forhold til Greimas' aktantmodell, så kan den videreføres til at man har en tilstand og en negering av denne tilstanden.¹⁵⁴ Forfatterne av en bok om Greimas, Finn Brandt-Pedersen og Anni Rønn-Poulsen, påstår at konsekvensen av denne tilstanden og negasjonen av den er at man for eksempel i et eventyr kan ha en yngste sønn, som holder til i askekroken, og den motsatte av denne situasjonen er at denne yngste sønnen senere blir konge over halve riket og i tillegg erverver seg kongsdatteren. Dette må man si både er tilfellet og ikke er tilfellet i *Tristrams saga ok Isöndar*, fordi Tristram i denne romanen hele tiden er sett opp til av alle rundt ham. Han spiller dermed aldri bare rollen av en slags «stakkarslig» figur. Man kan dermed påstå at Tristan-legenden hever seg over simpelthen det å kun være en eventyrfortelling, men har større vyer enn kun dette. Mot dette kan det argumenteres at Tristram hele tiden lever et trist liv og derfor kan minne om en slik figur. Allikevel erhverver Tristram ganske riktig en kongsdatter.

Greimas' modell er, som allerede nevnt, en videreføring av Propps tanker. Men det er ikke bare han som har foregrepet dette. Også E. Souriau har vært inne på noe liknende. I hans *Les 200.000 Situations dramatiques* har han kalt de forskjellige aktantene for Løven, Solen, Jorden, Mars, Vekten og Månen, inspirert av astrologi og energilære.¹⁵⁵ Han har riktignok utelatt den syvende aktanten, som er den falske helten. Nærværet av denne falske helten inntreffer i *Tristrams saga ok Isöndar*. Det er hoffmarskalken. Det stemmer dermed overens med Propps teorier.

I tillegg til at Greimas nevner E. Souriau på lik linje med Vladimir Propp, så behandler Greimas de 31 eventyrfunksjonene til Propp. Det han gjør med disse funksjonene, er at han reduserer de til 20, riktig nok med god hjelp av å føye sammen enkelte av funksjonene til

¹⁵³ Brandt-Pedersen og Rønn-Poulsen, *Metode bogen: analysemetoder til litterære tekster*, 1980, s. 45.

¹⁵⁴ Brandt-Pedersen og Rønn-Poulsen, *Metode bogen: analysemetoder til litterære tekster*, 1980, s. 55.

¹⁵⁵ Greimas, *Strukturel semantik*, 1974, s. 280-281.

dobbelte funksjoner. For eksempel så slår han sammen forræderi og mangel, tildeling av prøve og utsettelse av prøven, og kamp og seier til dobbelte funksjoner.¹⁵⁶

Greimas forteller om at beretningen man forsker på, kan være en megling mellom to sorter fortellinger. Fortellingen kan på en og samme tid være en bekreftelse av en permanent tilstand og av muligheter for forandring: dette kaller han en megling mellom «struktur og adfærd, mellom permanent tilstand og historie, mellom samfund og individ».¹⁵⁷ Han utforsker dette enda mere og sier at fortellingene kan grupperes i to grupper: de som gir uttrykk for en aksept av den nåværende orden, og de som forkaster nettopp denne. Tristan-fortellingen må sies å tilhøre den siste sorten fordi bejaelsen av kjærligheten står for en forandring av status quo.

Greimas tar i *Semantique structurale* sitt utgangspunkt i fenomenet *betydning*. Et sentralt begrep her er termen semiotikk, som har med betydning å gjøre. Denne betydningen trenger ikke nødvendigvis å være litterær, det kan være snakk om film, bilder eller for eksempel avisartikler. A. J. Greimas sier at man har på den ene siden semantiske størrelser, på den andre siden semiologiske størrelser. På det semantiske planet har man noen sykdommer, de som fortærer og de som utsuger. På det semiologiske planet har man «løgn» og drøm, gjerrighet og likegyldighet. Det semantiske innhold er ikke på langt nær så «rikt» som det semiologiske.¹⁵⁸ Torben Kragh Grodal og Peter Madsen hevder i sin bok om Greimas og Propp at Greimas' bok skuffer de som ønsker et reelt arbeidsredskap i denne boken. Det er mer snakk om refleksjoner og forsøksvise fremstøt.¹⁵⁹

Greimas er i tillegg til aktant-modellen kjent for begrepet *isotopi*. Det kommer av gresk *topos*, som betyr *sted*, og *isos*, som betyr *felles*. Isotopi betegner sammenhengen i språklige forløp, såkalte *sememer*. Et semem er en kombinasjon av elementer fra det semantiske og semiologiske nivå: det er i sememet «betydningseffekten» fremtrer.¹⁶⁰

Greimas snakker i tillegg om aktanter også om såkalte *aktører*. Aktørene er enheter i diskursen, mens aktantene er enheter i *fortellingen*. Det er snakk om forskjellige analysenivåer, det diskursive og det fortellingsmessige, eller *narrative*.¹⁶¹ Faget narratologi griper helt tilbake til antikken og selveste filosofen Aristoteles. Aristoteles snakket om det han kalte for *mythos*, som vil si begivenhetsforløpet, og dette fenomenet utgår fra en situasjon 1

¹⁵⁶ Greimas, *Strukturel semantik*, 1974, s. 308.

¹⁵⁷ Greimas, *Strukturel semantik*, 1974, s. 334.

¹⁵⁸ Kragh Grodal og Madsen, *Tekststrukturer. En indføring i tematisk narratologisk tekstanalyse*, 1974, s. 87-88.

¹⁵⁹ Kragh Grodal og Madsen, *Tekststrukturer. En indføring i tematisk narratologisk tekstanalyse*, 1974, s. 38-40.

¹⁶⁰ Kragh Grodal og Madsen, *Tekststrukturer. En indføring i tematisk narratologisk tekstanalyse*, 1974, s. 49-50.

¹⁶¹ Kragh Grodal og Madsen, *Tekststrukturer. En indføring i tematisk narratologisk tekstanalyse*, 1974, s. 80.

via en overgang og til situasjon 2. Overgangen kalles en transformasjon. Med symboler beskrives mythesen som $s1 - t - s2$. T-en står for transformasjonen. Begivenhetsforløpet er en lukket enhet.¹⁶²

Andre litteraturteoretikere som har vært inne på de samme temaene som Greimas, er Alan Dundes og Cl. Bremond. Sistnevnte forsøkte å nå fram til – ut i fra Propps funksjonsfølge – en enhet som er større enn den enkelte funksjon, men mindre enn alle de trettién funksjonsfølgene. Han kom da frem til et skjema med tre momenter: 1. En situasjon med muligheter for en begivenhet. 2. Aktualisering av denne begivenheten. 3. Realisering eller manglende sådan av denne handlingen.¹⁶³

I forhold til det verket som er fokus for denne oppgaven, så kan man si at den første funksjonen er at Tristram trenger noen å elske, den andre er at dette inntreffer når han og Isönd drikker kjærlighetsdrikken, og så kunne de ha giftet seg, men i vårt tilfelle så ender historien med et trist utfall.

¹⁶² Kragh Grodal og Madsen, *Tekststrukturer. En indføring i tematisk narratologisk tekstanalyse*, 1974, s. 92-93.

¹⁶³ Kragh Grodal og Madsen, *Tekststrukturer. En indføring i tematisk narratologisk tekstanalyse*, 1974, s. 97-98.

Denis de Rougemont

Denis de Rougemont ble født i 1906 og døde i 1985. De Rougemont hadde – i likhet med Algirdas Julien Greimas – en tospråklig bakgrunn, men i motsetning til Greimas, var de Rougemont fra Sveits, mens skriftspråket han brukte var fransk. Originaltittelen til *Love in the Western World* var *L'Amour et l'Occident* (1939). De Rougemont var protestant og sto nær en gren av kristen eksistensialisme som heter «personalismen».¹⁶⁴ Personalismen avgrenser mennesket spesielt fra andre levende vesener og ting. Denis de Rougemont hevder i sitt etterord i nyutgaven av *Love in the Western World*, at boken har vært grensesprengende og har vakt mange reaksjoner siden den kom ut første gang. Han siterer at den har blitt kalt «the most important book written on love» og «the bible of the genre».¹⁶⁵

Denis de Rougemont behandler i sitt verk *Love in the Western World* Tristan-myten. De Rougemont har lest en annen versjon av Tristan-legenden enn de to versjonene som er gjenstand for analyse i denne oppgaven. Han gjør blant annet bruk av Thomas d'Angleterres versjon av historien. Der har kjærlighetsdrikken bare en varighet av tre år, og senere vil Isönd i denne versjonen likevel bli dronningen til kong Markis. Det faktum at kjærlighetsdrikken kun varer i tre år viser at fortellingen minner om et eventyr. I denne versjonen blir dessuten Tristan og Isolde dømt til henholdsvis døden, og Isolde må være sammen med hundre spedalske. Dette unngår de riktignok ved å klare å rømme. Denne versjonen av myten er med andre ord mer barbarisk enn den som er basisen for denne oppgaven.

I de Rougemonts bok hevder han at myten om Tristan og Isolde er nettopp dette: en myte; og en myte uttrykker regler for opptreden i en bestemt sosial eller religiøs gruppe. Når det gjelder motsatsen; et individuelt kunstverk holder ikke dette leseren i det samme grepet. En myte uttrykker i motsetning til et individuelt kunstverk holdningene til en hel gruppe og uttrykker dermed noe som er sant for alle uavhengig om man tilhører tidsepoken hvor verket er skrevet. Et individuelt kunstverk, selv om det kan være vakkert og fint, kan alltid kritiseres. Slik er det ikke med en myte, fordi den har gått igjennom så mange ledd.¹⁶⁶

De Rougemont kommer i sin bok inn på at han synes det er unaturlig at når det virker som om Tristram er uovervinnelig i kamp mot alle, så tar han ikke opp kampen mot kong Markis. Han finner også at det er rart at det ikke gis noen forklaring på hvorfor de to elskende

¹⁶⁴ «Denis de Rougemont», 2015.

¹⁶⁵ De Rougemont, *Love in the Western World*, 1983, s. 327.

¹⁶⁶ De Rougemont, *Love in the Western World*, 1983, s. 18-19.

ligger med et sverd imellom seg når kong Markis oppdager dem. Han snakker i tillegg om at romansen befinner seg i skjæringspunktet mellom føydale og ridderlige verdier.¹⁶⁷

I Wagners versjon og i de versjonene av myten om Tristan og Isolde som er gjenstand for analyse i denne oppgaven, så er dødsdriften et viktig moment. Dette momentet sammenlikner de Rougemont med Freuds tanker om *thanatos*, dødsdriften. Dette var noe som Sigmund Freud, grunnleggeren av psykoanalysen, var opptatt av i sine sene skrifter.¹⁶⁸

De Rougemont forteller om hvordan Tristan-myten har keltisk opprinnelse og har med manikéisme å gjøre. Manikéerne var en trosgruppe som blant annet trodde på å ligge med et sverd i mellom seg (for elskere), for slik å oppildne kunstnerisk kraft. Deres tankegods, som ikke er bevart på grunn av at de var svært forfulgt, hadde med døden å gjøre. Også Wagner var opptatt av døden i forhold til Tristan-legenden, slik som han skildret det i sin opera om myten.¹⁶⁹

De Rougemont forteller oss at den første historien om lidenskapelig kjærlighet som har nådd oss, er historien om Abelárd og Héloise. De møttes for første gang i 1118. Senere i dette århundredet fikk denne kjærligheten et navn, nemlig *cortezia*, eller høvisk kjærlighet. Forut for dette var den individuelle kjærligheten faktisk et ukjent begrep.¹⁷⁰ Den høviske kjærligheten kan ha røtter til - eller fått inspirasjon fra – arabisk lyrikk. Han snakker også om «katarisme», som var en asketisk bevegelse, hvor medlemmene fordømte ekteskapet, men grunnla en «kjærlighetens kirke» i opposisjon til den romerske kirken.¹⁷¹

For å eksemplifisere hvor liten innflytelse kvinner hadde før i tiden, gir de Rougemont et eksempel vedrørende spillet sjakk: det var først på 1100-tallet at det ble innført brikker i dette spillet, hvor det er en konge og en dronning, til fordel for tidligere utgaver av spillet, der man opererte med fire konger i stedet for en konge og en dronning.¹⁷²

De Rougemont hevder at det er sannsynlig at myten om Tristan og Isolde har en keltisk opprinnelse. Dette er fordi det var vanlig hos kelterne at foreldreløse barn ble tatt hånd om av fosterfedre, slik som det skjer med Tristan; han vokser opp hos Roaldr. Dessuten var det en skikk hos kelterne at unge menn møtte bestå en prøve; på liknende måte må Tristan drepe Morhold; dette er hans prøve.¹⁷³

¹⁶⁷ De Rougemont, *Love in the Western World*, 1983, s. 34-35.

¹⁶⁸ De Rougemont, *Love in the Western World*, 1983, s. 60.

¹⁶⁹ De Rougemont, *Love in the Western World*, 1983, s. 66.

¹⁷⁰ De Rougemont, *Love in the Western World*, 1983, s. 74-75.

¹⁷¹ De Rougemont, *Love in the Western World*, 1983, s. 109.

¹⁷² De Rougemont, *Love in the Western World*, 1983, s. 111.

¹⁷³ De Rougemont, *Love in the Western World*, 1983, s. 128.

De Rougemont forteller at Tristan og Isolde-myten handler om utroskap og at handlingen innebærer en overskridelse av reglene for høvisk kjærlighet. Det er dette han mener gjør at myten er mer enn bare et dikt, men en roman i moderne forstand. Han snakker også om at det Tristram gjør, er kjetteri.¹⁷⁴

De Rougemont påstår at kjærligheten henger nøye sammen med oppfattelsen av *krig*. Han hevder at språket eller terminologien som brukes om kjærligheten, er hentet fra krigens sfære. Han nevner helt tilbake til antikken at kjærlighetsguden er en «amorin» som skyter med pil og bue. Han påpeker også at det sies ofte om kvinner at hun «surrenders to a man» og han «erobrer» henne («conquers her»). Han påpeker også at den trojanske krigen, som er omtalt i Homérs *Iliaden*, ble utkjempet på grunn av en kvinne, nemlig den skjønne Helena. De Rougemont nevner også Heliodorus' *Theagenes og Charikleia*, som forut for Cervantes' *Don Quijote* var regnet som verdens mest forbilledlige roman, hvor det refereres til «the battles of love», og det snakkes om «a delightful defeat».¹⁷⁵

De Rougemont knytter tanken om død nært sammen med tanken om lidenskap. Han sier: «To succumb to passion is precisely to rest content with being in the wrong according to the world – in the great irrevocable wrong of preferring death over life». Han sier, som Wagner sier det, at konsekvensen av lidenskap, er døden.¹⁷⁶

De Rougemont mener at når en mann skal leve et helt liv sammen med en kvinne, så utelukker dette at han kan tro på «kjærlighet ved første blick». Tanken om «kjærlighet ved første blick» er en legende som kan akkrediteres til Don Juan. Begrepet «Don Juan» betegner i dagliglivet en kvinnebedårer og skjørtejeger, men er i vitenskapens verden en sagnfigur. Denne sagnfiguren er foreviget i utallige bøker og musikalske verk, for eksempel av Jean-Baptiste Molière og i Mozarts opera *Don Giovanni*.¹⁷⁷

I appendikset til *Love in the Western World* snakker de Rougemont om Tristan-legenden i forhold til Sigmund Freuds teorier om psykoanalysen. Han sier at i forhold til disse senere teoriene utfører egentlig Tristan incest på et vis. Isolde er nemlig gift med Tristans onkel, kong Markis. Dette er riktignok under påvirkning av den magiske kjærlighetsdrikken han fikk av Braingane.¹⁷⁸

For å konkludere er det i Denis de Rougemonts verk at det slås fast at Morhold er en minotaur, og Sigmund Freuds tanker om dødsdriften kan sammenliknes med Wagners

¹⁷⁴ De Rougemont, *Love in the Western World*, 1983, s. 143.

¹⁷⁵ De Rougemont, *Love in the Western World*, 1983, s. 243-244.

¹⁷⁶ De Rougemont, *Love in the Western World*, 1983, s. 299.

¹⁷⁷ «Don Juan – sagnfigur», 2015.

¹⁷⁸ De Rougemont, *Love in the Western World*, 1983, s. 369.

tolkning av Tristan og Isolde, som er influert av slike tanker. Denis de Rougemont fastslår at Tristan egentlig begår en incestuøs handling når han er sammen med Isolde, fordi kong Markis er hans onkel.

Analyse av form og innhold i Gottfried von Strassburgs *Tristan und Isold*

Det utspilles et triangulært begjær i *Tristan und Isold*, mellom Tristan og Isold på den ene siden, og på den andre siden kong Markis, som ønsker å ha Isold som sin hustru og dronning.

Et av kjærlighetsmotivene i Gottfrieds *Tristan und Isold* er kjærlighetsdrikken som de to drikker i stedet for kong Markis og Isold. Denne kjærlighetsdrikken har i denne versjonen av legenden en virkning som til og med overskrider døden. Foreldrene til Tristan opplever også sterk kjærlighet, så selv om drikken Tristan og Isold drikker er magisk, så bygger Gottfrieds versroman opp under en allerede eksisterende kjærlighetsforherligelse. *Tristan und Isold* er blitt kalt en tidlig individualistisk impuls i en kollektivistisk tid, av Per Thomas Andersen i hans *Norsk litteraturhistorie*. Det faktum at det er to personer av lavere rang enn selveste kongen i landet, som blir rammet av et livsvarig begjær for hverandre og mer enn det, symboliserer at det ikke er rangen som skal avgjøre hvem som finner sammen, men den udødelige kjærligheten. Allikevel er Tristan egentlig av høy byrd, men vokser opp hos en fosterfar. Dette gjenspeiler hvor høvisk Tristan er. Tristan og Isold er likevel begge av forholdsvis høy rang, begge to. Det er tross alt en ridderroman.

Tristan og Isold finner en grotte eller hytte i skogen når de til slutt blir forvist av kong Markis på grunn av hans mistanke om at de skjuler at de har et kjærlighetsforhold for ham. Det er her de elsker hverandre mest. De lever nesten på luft og kjærlighet. I denne grotten eller hytten *tilbes* formelig kjærligheten. Her kan de tilbe denne kjærligheten uten å være redd for represalier fra kongen. Denne grotten gjør nytte som et veritabelt *kjærlighetsrede* for de to. Kjærligheten betyr for dem alt. Det er ingenting som kan forstyrre dem.

En annen del av historien som tilkjennegir Tristans uutslukkelige kjærlighet for Isold, er statuene av Isold og hennes tjenestepike Braingane; disse finnes ute i skogen og Tristan viser de til sin venn Kardin. Disse symbolene på kjærlighet viser også hvor uutslukkelig denne kjærligheten er; når Tristan ikke er sammen med Isold, tilber han kjærligheten med Isold som avgud for denne kjærligheten. Tristan vil ha Isold og bare henne; han bygger et slags tempel bare for henne, og for kjærligheten. Disse statuene er riktignok bare med i den norrøne versjonen av historien, og ikke i den middelaldertyske sådan.

Det som sammenliknes i de to tekstene, er kjærlighetssymbolikken ved hjelp av Doris Rosenbands avhandling *Das Liebmotiv in Gottfrieds Tristan und Wagners Tristan und Isolde*. Rosenband nevner blant annet metaforer som brukes i fortellingene, som alle er

typiske for å beskrive kjærligheten, for eksempel Isolde som sirene, en fugl som går på limpinnen og kjærlighetsgrotten.

Selve slutten på fortellingen om Tristan og Isold beviser hvor altoppslukende deres kjærlighet er. De dør begge to når de tror at de ikke får være sammen. Når de blir gravlagt, vokser det henholdsvis en eik og et annet tre opp fra gravene deres, og greinene på trærne forenes over kirkemønet, slik at de allikevel får være sammen i døden. Dette betyr at historien, som hevdes å være trist, allikevel delvis får en lykkelig slutt. Grunnen til at broder Robert hevder at historien – og Tristan – er trist, skyldes at navnet Tristram (eller Tristhumb) betyr «trist mann».

Gottfrieds fra Strassburgs versroman *Tristan und Isold* fra 1207 og den norske, islandske eller engelske munken broder Roberts prosaoversettelse fra 1226 i norrøn språkdrakt har mange fellesnevner. Mange av elementene i deres ulike versjoner har de samme røttene. I begge fortellingene beskrives det for eksempel hvordan Tristan blir bortført av en gjeng med handelsfolk, som også er sjørøvere, fra England, nærmere bestemt Cornwall, hvor han har vokst opp etter å ha mistet sine foreldre, Blanche fleur og Riwalin. Til felles for begge versjonene av Tristan og Isolde-myten er også «utgreiingen» om hvordan Tristans stefar Rual drar ut på leting til Norges kystlinje for å spørre seg for etter sin etterlengtede stesønn. Tristans ridderlige opplevelser, som kampen mot dragen, kampen mot Morhold og flukten fra kong Markis' borg etter å ha besøkt dronning Isold, er også felles for de to verkene. Videre er kampen mot kjempen Urgan felles for de to versjonene av denne sagaen.

Det som derimot ikke er en likhet mellom de to verkene, er at slutten på Gottfrieds tekst ikke er tilgjengelig. Dette har ikke noe å gjøre med at den simpelthen ikke er overlevert, men derimot at forfatteren av dette verket avgikk ved døden før han rakk å fullføre verket. To avslutninger av myten finnes allikevel, henholdsvis av Heinrich Hartmann von Aue og Ulrich von Türheim. Avslutningen av myten finnes dermed ikke overlevert av Gottfrieds hånd, men er allikevel med i Heinrich Hartmann von Aues og Ulrich von Türheims hånd og man kan dermed si at for eksempel episoden med de to vinrankene fra et vintre, som vokser over kirketaket ved gravplassen til de to elskende, er med i begge verkene fordi denne delen av versromanen inneholdes i de to senere forfatterens verker.

Forskjellen mellom avslutningene i den norrøne og den middelaldertyske versjonen er, hvis man går de to verkene nærmere etter i sømmene, at Gottfrieds tolkning av myten spanderer noe mer når det gjelder beskrivelse av forholdene enn den norrøne versjonen. Dette henger sammen med at den norrøne versjonen er en del av islendingesagaen, og innenfor denne delen av den norske og islandske historien er knapphet og korthet i beskrivelsene en

dyd. I Ulrich von Türheims versjon beskrives det hvordan kong Markis sørger over Isolds død etter hennes bortgang når det går opp for henne hva som har skjedd med Tristan. Dette er noe som er utelatt i den norrøne sagaen. Her fortelles det kort og godt hvordan eiketreet og et annet tre vokser opp fra de respektive gravene til de to elskende og forenes over kirkemønet og dermed avsluttes sagaen.

Et element som er forskjellig når det gjelder innholdet i sagaen og i den tyske tolkningen av legenden om Tristan og Isolde, er at i den tyske versjonen av myten, fortelles det om hunden Petitcreu, som er en gave fra Tristan til Isold. Det fortelles i likhet med i den tyske versjonen av legenden, om en hund med en fin bjelle rundt halsen, som er en vidunderlig hund å få i gave. Det er Tristan som forærer en slik hund til Isold. Denne hunden beskrives også i den norrøne oversettelsen av Thomas d'Angleterres delvis tapte roman, men det fortelles ikke om navnet på denne «makeløse» hunden, som har en ubestemmelig farge og stammer fra alveriket Avalon. I broder Roberts saga er dette tatt med, riktignok uten å navngi denne fantastiske og flotte hunden som Isold fikk i gave av Tristan.

Et annet spørsmål, vedrørende forskjellen mellom den middelaldertyske og den norrøne versjonen av myten, er hvilken form for rim som er tatt i bruk i den middelaldertyske versjonen av myten. Det som er tilfellet i innledningen av Gottfried fra Strassburgs versroman, er at rimene har formen aaaa/bbbb/cccc/dddd. Det vil si at det er fire vers som rimer på hverandre med identisk klang i slutten av ordene. Men dette gjelder bare i innledningen. Det er de elleve første strofene som har slikt rim. Med en gang deretter går Gottfried over til å bruke rimformen aabbccdde og så videre. Et eksempel på rimformen i innledningen er følgende:

Gedächte mans ze goute *nicht*,
Von dem der werlde gout *geschiht*,
So wærez allez also *niht*,
Swaz goutes in der werlde *geschiht*. (min utheving).¹⁷⁹

(Gedächte man im Guten nicht
des Mannes, der das Gute tut,
so wäre alles wie ein Nichts,
was man der Welt am Gutem tut)¹⁸⁰

¹⁷⁹ Gottfried, *Tristan und Isold*, 1930, s. 1.

¹⁸⁰ Kühn, *Tristan und Isolde des Gottfried von Strassburg*, 2003, s. 236.

Under følger et eksempel på hvilken rimform Gottfrieds versroman har etter innledningen:

Ich han mir eine *unmüezekheit*
der werlt ze liebe vür *geleit*
und edelen herzen zeiner *hage*,
den herzen, den ich herze *trage*, (min utheving)¹⁸¹

(Ich hab mir für die hohe Welt
nun eine Arbeit vorgenommen;
sie sage noblen Herzen su –
den Herzen, die ich herzlich liebe,)¹⁸²

Det er på denne rimformen stort sett hele resten av versromanen fortsetter. Men det finnes også innslag av den første formen av rim som jeg nevnte ovenfor.

Det er mulig at man – med rette – kan si at den tyske versjonen av Tristan og Isoldemyten er mer detaljert enn den norrøne versjonen. I den norrøne versjonen beskrives riktignok hunden Isold får i gave fra Tristram, men denne beskrivelsen er ikke så detaljert som i den tyske versjonen. En annen gjenstand som beskrives av Gottfried er en hjelm, som er fantastisk tilvirket. Denne beskrivelsen er utelatt hos broder Robert. Selve den kjensgjerning at den tyske versjonen av myten er mere detaljert i sine beskrivelser har, som jeg allerede har nevnt, ikke noe å gjøre med at broder Robert på noe som helst slags vis står tilbake for Gottfrieds intellektuelle evner, men at idealet for de norske og islandske sagaskriverne var knapphet og korthet i beskrivelsene.

Replikker taes hyppig i bruk i *Tristan und Isold*, så leseren kommer nokså tett innpå begivenhetene. Dette er for eksempel tilfelle idet Tristan tar imot behandling for det forgiftede såret han fikk av den onde ridderen Morhold. Denne behandlingen får han av Isold, som innehar mye kunnskap om legemidler. Hun er kongsdatter.

Et virkemiddel som taes i bruk i versromanen er det som kalles en kiasme. Det vil si at den ene setningen fortsetter der den første setningen avsluttet, som for eksempel der det heter:

ein senedære unde ein senedærin,
ein man ein wip, ein wip ein man,

¹⁸¹ Gottfried, *Tristan und Isold*, 1930, s. 1

¹⁸² Kühn, *Tristan und Isolde des Gottfried von Strassburg*, 2003, s. 237.

Tristan Ísolt, Ísolt Tristan.

(ein Liebender und eine Liebende,
Ein Mann – eine Frau, eine Frau – ein Mann
Tristan – Isold, Isold – Tristan.)¹⁸³

Denne kiasmen symboliserer den kjærlighetsmessige unionen mellom de to. En kiasme er en krysstilling av ord¹⁸⁴ Det vil si at de to elskende knyttes til hverandre ikke bare igjennom den kjærligheten som beskrives i versromanen, men også igjennom de poetiske virkemidlene som taes i bruk. Dette er noe som ofte er tilfellet med dikt og liknende sjangre. Korsstillingen symboliserer at de to elskende forenes på en tilsvarende måte som ordene knyttes sammen.

Undertegnede vil nå skandere åpningsstrofen – det vil si finne ut hvilken rytme denne åpningsstrofen i Gottfrieds versroman har. Det viser seg at det første ordet i diktet – *gedæchte* – er en jambe. En jambe har først en trykksvak stavelse, deretter en trykk tung. Trykket i dette ordet ligger, som man kan høre, på den andre stavelsen i ordet. De neste strofene i diktet har samme rytmiske mønster. Det er først en jambe, deretter fire trykklette stavelser etter hverandre, før vi igjen får en jambe. Den aller første strofen avsluttes med ordet *niht* og består dermed bare av en trykk tung stavelse. Åpningsstrofene i et dikt kan ofte avvike fra resten av diktet, dermed kan man si at Gottfrieds versroman er typisk i dette henseende. Denne strofen overholder denne regelen.¹⁸⁵

I det første verset etter innledningen åpner alle versene med en jambe, for så å fortsette med trykklette stavelser, deretter er ikke avslutningene på versene konsekvent: de kan være både jambe og troké. Troké er det motsatte av en jambe. Det vil si at den først har en trykk tung stavelse, deretter en trykklett. Versromanen er dermed skrevet etter jambisk mønster.

Litteraturforskeren Tomas Tomasek hevder i sin avhandling om Tristan og Isolde-myten *Der Utopie in Tristan Gotfrids von Strassburg* at det er et problematisk forhold mellom individ og samfunn i *Tristan und Isold*. Dette har å gjøre med at i Tristan og Isoldes kjærlighetsgrotte lever de avsondret fra resten av samfunnet, hvor de tilber kjærligheten og bare den. Tristan og Isolds parforhold er naturligvis ikke mulig å opprettholde i det føydale samfunnet de lever i. Deres forhold er ikke akseptert av samfunnet på grunn av at Isolde er gift med kong Markis. Denne kjensgjerningen har å gjøre med at i datidens samfunn hadde

¹⁸³ Gottfried von Strassburg, *Tristan und Isold*, 2011, s. 16-17.

¹⁸⁴ Janns og Refsum, *Lyrikkens liv*, 2003, s. 102.

¹⁸⁵ Janns og Refsum, *Lyrikkens liv*, 2003, s. 54.

ikke individet de samme rettigheter som i dag. I dagens samfunn i Vesten hadde det kanskje vært lettere for de to å leve sammen. Men i det samfunnet vi lever i i dag ville kanskje utroskap også vært sett på på den samme måten. Så historien er fremdeles aktuell.

Tomasek sier at det finnes en kjede med oxymoroner i åpningversene til Gottfrieds versroman. En oxymoron er en sammenstilling av ord som motsier hverandre, som for eksempel «sort sol» eller «skrekkblandet fryd». I åpningsversene til Gottfrieds dikt er det snakk om det gode versus det onde. Gottfried snakker i disse versene om at man skal skille mellom det gode og det onde; han fremhever det gode og lovpriser dette i kunsten. Han sier også at det gode noen ganger kan bli omtalt som dårlig; det er dette som er oxymoronen. Skillet mellom det gode og det onde er det som kalles en dikotomi. En dikotomi er en motsetning, et annet eksempel på dette er «kropp og sjel».

I Christian Janns' og Christian Refsums *Lyrikkens liv*, og *Å lese drama* av Frode Helland og Lisbeth Pettersen Wærp, snakkes det om såkalte «flate» og «runde» romanskikkelser eller personer i dikt. Hoffmarskalken i *Tristan und Isold* må kunne sies å være en såkalt «flat» person. Han er feig og de andre skikkelsene i versromanen kunne aldri forestilt seg at han kunne vinne over noen i kamp; han ville bare flyktet unna. Men når han ser at Tristan har beseiret dragen, øyner han sin mulighet og tar æren for denne seieren i kamp. Han påberoper seg da å vinne kongsdatteren, slik som kongen har lovet. Men Isold og hennes mor tror ikke på ham og Isolds mor mener å kunne finne en løsning på det uføret datteren har kommet inn i. Det viser seg at de finner Tristan, som er forgiftet av dragens tunge. Hoffmarskalken er en bedrager og må derfor kunne sies å være en såkalt «flat» person.

Det kan diskuteres om også den onde ridderen Morhold er en slik «flat» person. Grunnen er at for Tristan og de engelske folkene som det blir krevd skatt av til irene, er han «slem». Men for Isold er det ikke slik. Hun er hans søster. Dermed kan man heller si at det er snakk om at Morhold er fienden til de engelske folkene, men Morhold var stor og sterk og forhatt av engelskmennene, men irene var glad i han. Dermed er det ikke helt riktig å si at han er en «flat» person. Men han er forhatt av engelskmennene.

Jeg har tidligere vært inne på at noen av beskrivelsene i den tyske versjonen av Thomas' verk er mer detaljerte enn i den norrøne versjonen. Dette bekreftes også senere i diktet til Gottfried von Strassburg. I versromanen beskrives for eksempel en krone som Isold bærer. Denne kronen beskrives på følgende måte:

die besten von dem lande:
smaragde und jachande,

saphire und calcedone
und waren die so schone¹⁸⁶

(Die kostbarsten, die es im Land gab:
Smaragde und Hyazinthe,
Saphire und Kalzedone,
Und die waren hier und dort
(so kunstvoll eingelegt,))¹⁸⁷

Tristans krone beskrives på liknende måte:

topazen und sardine,
criolizen und rubine
ez was liecht unde clar.¹⁸⁸

(Topase und Karneole,
Crysolithe und Rubine.
Ein strahlender Glanz ging davon aus.)¹⁸⁹

Hoffmarskalken er en såkalt «flat» person. Men det kan sies at bildet i Gottfrieds versroman er noe mer nyansert. Senere i diktet diskuterer nemlig Tristan og Isolde hva som er det største godet; å leve et beskjedent og behagelig liv uten rikdom eller et ubehagelig liv med stor rikdom. Isolde er inne på at om hun giftet seg med hoffmarskalken ville hun kanskje blitt mere lykkelig enn om hun giftet seg med kong Markis; på dette tidspunktet har hun og Tristan ennå ikke drukket kjærlighetsdrikken. Allikevel er hoffmarskalken portrettert som en tvers igjennom feig og ynkelig person: «der truhsæze der trouc/ den ezzich in den ougen». Han har med andre ord en eddiksurs mine. Men det er altså plass til flere synspunkter i denne versromanen.¹⁹⁰ Denne nyansen er ikke tatt med av broder Robert.

Tidligere har denne oppgaveforfatteren vært inne på at Gottfried tar i bruk både dobbelt- og trippelbetydninger i sitt dikt. Et eksempel på det er at når Tristan og Isolde har

¹⁸⁶ Gottfried, *Tristan und Isold*, 1930, s. 138.

¹⁸⁷ Gottfried von Strassburg, *Tristan und Isolde*, 2011, s. 612

¹⁸⁸ Gottfried, *Tristan und Isold*, 1930, s. 140.

¹⁸⁹ Gottfried von Strassburg, *Tristan und Isolde*, 2011, s. 622.

¹⁹⁰ Gottfried, *Tristan und Isold*, 1930, s. 146.

drukket kjærlighetsdrikken, så endrer skipet kurs, men Gottfried legger til at også hjertene til de to elskende skifter kurs:

Die kiele stiezen aber an
und vuoren vroliche dan
wan alse vil daz Minne
zwei herze dar inne
von ir straze hæte braht.¹⁹¹

(Die Schiffe stachen wieder in See
und segelten fröhlich von dannen,
ungeachtet dessen, dass auf ihnen
die Liebe zwei Herzen
von ihrem Weg abgebracht hatte.)¹⁹²

Dette er et eksempel på en dobbeltbetydning.

I Gottfrieds versroman har skipet som de to reiser med, en egen kahytt som er beregnet på de to. Tristan trøster Isold. Denne detaljen er ikke tatt med i broder Roberts norrøne versjon av myten.¹⁹³ Det kan nærmest minne om at broder Roberts versjon likner et slags «oppkok» av det opprinnelige franske forelegget, men dette kan forklares med islendingesagaens idealer for god litteratur, som avviker fra den generelle tonen i annen europeisk litteratur.

Videre fortelles det om karakteren Gandin, som spiller på harpe for kong Markis. For denne innsatsen krever han å få Isold som gave fra kongen. Dette er beskrevet i detalj. Men Isold er trist. Tristan trøster henne med sitt harpespill og får henne til slutt tilbake av Gandin. Denne personen nevnes også i broder Roberts prosaoversettelse.

I den tyske versjonen av myten om Tristan og Isolde føres Isoldes kammerpike Braingane ut i skogen for at to soldater skal ta livet av henne. Dette er fordi hun ikke skal røpe for noen at hun har vært stedfortreder for Isold i kong Markis' seng. Soldatene sparer allikevel livet hennes. I Gottfrieds versjon av myten dreper soldatene en av fuglehundene sin og bringer tungen dens i stedet for Brainganes, til Isold. Dette skiller seg noe fra broder Roberts versjon, hvor det er en stor hare som de dreper og skjærer tungen av.

¹⁹¹ Gottfried, *Tristan und Isold*, 1930, s. 149

¹⁹² Gottfried von Strassburg, *Tristan und Isolde*, 2011, s. 663.

¹⁹³ Gottfried, *Tristan und Isold*, 1930, s. 145.

Den onde ridderen Morhold, som er Isolds onkel, spiller en av rollene i legenden. Isold dreper nesten Tristan fordi han har tatt livet av Morhold. Navnet «Morhold» kan bety det selvsamme som ordet «minotaur».¹⁹⁴ En minotaur vil ifølge Store norske leksikon si en skapning som er halvt menneske og halvt okse. Minotaurusen i gresk mytologi levde inne i en labyrint, og kongen Minos brakte ham hvert år sju unge menn og sju unge kvinner som offer. Ved hjelp av Ariadne klarte Thesevs å drepe Minotuarusen.¹⁹⁵ Morold var på samme måte som minotuarusen en veldig kriger, som ingen i kong Markis kongerike turte å gi seg i kamp med. De ofret heller noen av sine unge sønner til ham. Men Tristan klarte å vinne over Morhold i kamp. På liknende måte som minotaurosen krever ofring av mennesker, krever også den irske kongen, via Morhold, noen av kongen av Tintajols sterkeste guttebarn som offer eller skatt til irsekongen. Først var det henholdsvis gull, sølv og bronse de måtte betale med. Dette minner om eventyrets krav til en fortelling.

I Gottfrieds versroman nevnes den engelske byen London, når det skal avgjøres hvorvidt Isold har vært utro i ekteskapet mellom henne og kong Markis. Hun må ta i glødende jern og på denne måten bevise sin skyldløshet. Dette klarer hun med list, ved å la Tristan bli kledd ut som en pilegrim og tilfeldigvis ta på henne. Hun påstår da at det bare er kong Markis og denne pilegrimen som har tatt på henne, noe som i og for seg ikke er direkte løgn. Hun unngår slik å få brennemerker. Det er Guds guddommelige inngripen som hindrer det.

I versromanen er det en allusjon til Vergil, som er forfatter av verket *Aeneiden*, som kun står tilbake for Homers *Odysséen* i berømmelse fra antikken og romertiden. Vergils verk stammer fra romertiden, mens Homers verk er fra cirka 600 før Kristus. Det er den kvinnelige hovedpersonen Dido, som nevnes i Gottfrieds verk. Også i broder Roberts versjon alluderes det til den romerske forfatteren Vergil.

Gottfried nevner i tillegg til Dido og Phyllis den mytologiske figuren Canace, som også skal ha lidd mye som følge av en forelskelse. Canace var ifølge gresk mytologi Poseidons elskerinne. Men ifølge en mer kjent historie var hun ikke Poseidons elskerinne, men hennes egen brors, Macareus' elskerinne. Hun fikk et barn med ham, og hennes far, Aeolus, sendte henne et sverd som hun kunne ta livet sitt med på grunn av denne uhellsvangre skjebnen.¹⁹⁶ Det er etter alle solemerker denne versjonen av myten om Canace Gottfried alluderer til.

¹⁹⁴ De Rougemont, *Love in the Western World*, 1983, s. 27

¹⁹⁵ «Minotauros», 2015.

¹⁹⁶ «Canace», 2015.

Gottfried refererer også for eksempel til Phyllis, som er en figur i Horats verk. Horats levde og virket i romertiden. Phyllis er en tjenestepike i Horats oder. Xantias er forelsket i henne. Horats levde og virket i århundredet før vår tidsregning.¹⁹⁷

Det nevnes flere slike mytologiske figurer. Gottfried nevner figuren Byblis, som i likhet med Canace forelsket seg i sin bror, i hennes tilfelle, en tvillingbror. Den som har behandlet denne myten mest utførlig er, også i dette tilfellet, Ovid. Byblis dør til slutt som følge av strabasene av en reise hun foretok for å overbevise tvillingbroren, Caunus, at de kunne leve sammen.¹⁹⁸ Disse allusjonene er ikke med i broder Roberts fortelling. Det er dermed flere slike i den tyske versjonen.

I forbindelse med at Gottfried forteller om hunden Petitcreu, nevnes også personen Gillain. Det er han som i utgangspunktet eier denne fantastiske hunden fra alveriket Avalon, som man ikke med sikkerhet kan skjelve fargene på. Tristan får hunden til slutt av Gillain, etter å ha drept kjempen Urgan for ham til gjengjeld.¹⁹⁹

Gottfried lovpriser naturen i sitt verk *Tristan und Isold*. Uttrykket «tilbake til naturen» er et begrep som – feilaktig – vanligvis spores tilbake til filosofen Jean-Jacques Rousseau. Men under den litterære strømmingen som kalles romantikken ønsket man trass i dette å legge vekt på det naturlige fremfor logikk og vitenskap. Det kan hevdes at Gottfried med sitt verk foregriper noen av disse tankene, fordi han lovpriser naturen i sin beskrivelse av kjærligheten mellom Tristan og Isold:

die süeze linde süezet in
luft und schate mit ir blate
die winde waren von ir schate
süze, linde, küele.
der linden gestüele
das was von bloumen und von grase
der baz gemalete wase
den ie lind gewan.²⁰⁰

(Die Linde gab die Süsse ihrer duftenden Blätter

¹⁹⁷ «Horats lyrikk», 2015.

¹⁹⁸ «Byblis», 2015.

¹⁹⁹ Gottfried, *Tristan und Isold*, 1930, s. 138.

²⁰⁰ Gottfried, *Tristan und Isold*, 1930, s. 215.

Für sie an die Luft in ihrem Schatten weiter
Die Winde waren im Schatten des Laubes
Süss, sanft und kühl.
Ihr Sitz unter der Linde
War der am schönsten mit Blumen und Gras
Bemalte Rain,
Den es je unter einen Linde gab.)²⁰¹

I Gottfrieds versroman lar Tristan og Isold det stelles til en seng i frukttrehagen. Dette oppdager kong Markis, og det er derfor han forviser de ut i skogene rundt kongens by Tintajol. Men senere, når kongen er på jakt i skogene der, ser han at Tristan og Isold ligger andføttes med et sverd mellom seg, og han skifter mening og tror, trass i mistanken han hadde tidligere, nå at de ikke har et forhold.²⁰²

Tristan bestemmer seg for å reise til kongeriket Arundel etter at han har blitt forvist fra Tintajol av kong Markis. Han treffer her Isot as blanschemains (Isold med de hvite hendene), hennes bror Kardin, faren hertug Jovelin, og hertuginnen Karsie. Gottfrieds verk går i detalj, og forklarer nøye alle navnene til karakterene i versromanen.²⁰³ Dette er ikke tilfelle i broder Roberts versjon.

Jeg vil nå gå over til å sammenlikne Tomas Tomaseks og Doris Rosenbands avhandlinger. Tomaseks avhandling dreier seg om utopien i Gottfrieds versroman, mens Rosenbands avhandling dreier seg om kjærlighetsmotivet i henholdsvis Gottfrieds og Wagners verker. Dette motivet er noe likt i de to verkene. Rosenband sier at hennes analyse av kjærlighetsmotivet innebærer at dette kjærlighetsmotivet er en kritikk av det høviske samfunnet i denne tyske versromanen. Kjærlighetsgrotten er selve inndefinisjonen på kjærlighetsidealet i Gottfrieds tekst, sier hun. Rosenband og Tomasek er dessuten enige om at Gottfrieds par har mulighet for å oppnå jordisk lykke, men Rosenband sier at for Wagners Tristan og Isolde er dette ikke mulig.

Jeg skal også sammenlikne Grimberts antologi i forhold til de andre avhandlingene jeg har lest. En observasjon jeg har gjort, er nemlig at i artiklene i Grimberts avhandling er det mye mer snakk om Tristans opplevelser i verker som i tillegg til legenden også tar for seg Tristans opplevelser i forhold til legenden om kong Arthur og ridderne av det runde bord. Både i Malorys, Hoffmanns og McDonalds artikler omtales slike hendelser.

²⁰¹ Gottfried von Strassburg, *Tristan und Isolde*, 2011, s. 955.

²⁰² Gottfried, *Tristan und Isold*, 1930, s. 228.

²⁰³ Gottfried, *Tristan und Isold*, 1930, s. 234.

I Tomas Tomaseks avhandling *Die Utopie im Tristan des Gotfrids von Strassburg* omtales Freuds teorier om drømmer i forhold til utopibegrepet. Dette er noe som skiller seg fra de andre avhandlingene jeg har lest, hvor Freud ikke er nevnt. Det som sies om Sigmund Freuds teorier i Tomaseks avhandling, er at Freuds drømmer ikke rekker når det gjelder å legge grunnlaget for konkrete utopier.

I Tomaseks avhandling omtales æresbegrepet og begreper om ridderlige verdier. Dette omtales også i Grimberts antologi. Dette kan kalles en likhet mellom disse verkene. I Wolfgang Golthers avhandling nevnes ikke dette konkret. I Doris Rosenbands avhandling er det som kjent snakk om kjærlighetsmotivet, men så vidt meg bekjent nevner allikevel heller ikke hun æresbegrepet. Men det ligger i sakens natur at kjærlighet og motiver knyttet til dette involverer ridderlige verdier.

En annen ulikhet mellom den tyske og den norske versjonen, er at i *Tristan und Isold* nevnes en fugl som går på limpinnen; dette er en figur for kjærligheten. Denne parabelen er utelatt av broder Robert, uvisst av hvilken grunn. Det kan tenkes at også dette har med islendingesagaens krav til at historiene ikke akkurat skal minne om en «søtsuppe». Vikingene var som kjent et hardført folk.

Jeg har tidligere nevnt at Doris Rosenband sammenlikner henholdsvis Wagners og Gottfrieds kong Markis. Men Wolfgang Golther sier på sin side at forholdet mellom Tristan, Isolde og kong Markis kan sammenliknes med det tilsvarende forholdet mellom personene Cliges, Alis og Fenice i Chretien de Troyes *Cliges*. Dette er ifølge wikipedia et verk som var en parodi på Tristan og Isolde-myten. Det er et langt dikt; på over 6000 vers.

Analyse av broder Roberts *Tristrams saga ok Isöndar*

Broder Roberts *Tristrams saga ok Isöndar* åpner med den samme handlingen som Gottfrieds dikt. Det fortelles først om Kanelangres (Riwalin) og Blensinbil (Blanchefleur) – Tristrams foreldre – og den sterke kjærligheten – uten noen form for kjærlighetsdrikk – som eksisterer mellom dem. Denne kjærligheten er ikke noe å kimse av, og det beskrives hvordan Blensinbil føler seg varm og kald samtidig fordi hun er forelsket i Kanelangres. Det fortelles om ridderturneringer som holdes ved kong Markis' hoff og det blir da lagt vekt på hvor høviske og ridderlige disse lekene er. Kanelangres er i likhet med Tristram den beste ridderen av alle – på sin tid.

Deretter berettes det om hvordan Tristram blir bortført av norske sjøfolk og deretter satt i land på et øde sted. Han ser et sjakkbrett og spør om noen av dem vil spille sjakk med ham. Det vil de. Sjakkspillerne sitter inne i et telt, og uten at Tristram merker det, heiser de seil og drar av sted med ham; de håper å kunne selge ham til noen og få en god pris for ham, siden han har så mange gudbenådede evner.

Siden kommer Tristram til Irland. Morhold er den sterkeste ridderen i Irland og innkrever skatt for dette landet av England. Det første året var det gull, senere sølv og deretter bronse. Dette beviser at fortellingen minner om et eventyr. Til slutt innkrever Irland seksti av de peneste guttebarna som har blitt født i England; ingen av fedrene tør å ta opp kampen med Morhold. Det gjør derimot Tristram, som tilslutt vinner Morhold i kamp. Han blir riktignok forgiftet av Morholds sverdegg, men overlever. Tallet seksti kan relateres til eventyrsjangeren fordi 60 tilsvarer $2 \times 3 \times 10$.

Det fortelles deretter om hvordan Tristram «tilbereder» en hjort. I det landet han kommer, til er det ingen som har «tilberedt» en hjort på den måten Tristram har lært det der han kommer fra. Tristram har gode egenskaper i alt, fra harpespilling via alle mulige språk og til ridderegenskaper.

Isönd lærer harpespilling av Tristram. Hun innehar mye kunnskap om legende urter, i likhet med sin mor, Isodd. Når Tristram er på besøk i Irland, og kaller seg Trantris, finner Isönd ut at det er han som har drept Morhold, som er hennes bror. Hun prøver da å drepe han, men så ber Tristram for sitt liv, og hun tar til fornuften; det er bare Tristram som kan forsvare henne mot hoffmarskalken, som krever å få gifte seg med henne. Det vil hun som vi vet ikke.

I *Tristrams saga ok Isöndar* skildres kampen mellom Morhold og Tristram. Her beskrives det hvordan Tristram først får et skadelig hugg, før han driver sverdet sitt inn i

hodet på Morhold. Det beskrives da hvordan sverdet ødelegger hjelmen og brynjen hans. Denne episoden i romanen kan minne om en annen del av islendingesagaen, nemlig *Gunnlaug Ormstungesaga*. I denne delen av islendingesagaen beskrives det hvordan Gunnlaug Ormstunge slåss med Hrafn, som er gift med Helga, som Gunnlaug elsker. Her får blant annet Hrafn et hugg i magen, hvoretter Hrafn knyter sammen igjen tarmen og slikt for å slåss videre. Begge romanene er således ganske makabre. Men å påstå at *Tristrams saga ok Isöndar* er påvirket av denne romanen, er å ta seg vann over hodet, i og med at Gunnlaug Ormstungesaga faktisk kom senere på 1200-tallet enn sagaen om Tristram og Isönd (Gunnlaug Ormstunge, 2015). Derimot kan man si at disse makabre trekkene ved begge romanen og likhetene mellom dem på dette området viser at de begge tilhører samme litterære tradisjon.

Det fortelles om en dverg i *Tristrams saga ok Isöndar* og i *Tristan und Isold*. Men i likhet med de to allerede nevnte eksemplene forklares det i den tyske versjonen at dvergen heter Melot, men dette utelates i den norrøne versjonen. I den norrøne romanen berettes det allikevel om denne dvergen uten å nevne navnet hans. Han spionerer på Tristram og Isönd.²⁰⁴

Et annet kjennetegn ved *Tristrams saga ok Isöndar* er at mange av avsnittene innledes med formuleringen «Þvi næst...», som betyr noe i retning av «Derfor det neste...» eller «På den måten var det neste som skjedde...». Dette virkemiddelet må, på tilsvarende måte som allitterasjonene, tilskrives islendingesagaens krav om korthet, knapphet og konsisitet i formuleringene. Det må også kunne sies å være en gjentakelse og dermed et litterært virkemiddel. Men det er nok riktigst å tilskrive det til islendingesagaens kriterier. For ellers er det lett å gå i den fellen å tro at sagaen er banal. Dette er for så vidt også noe som har blitt hevdet tidligere av enkelte tidligere kritikere.

Både broder Roberts prosaoversettelse og Gottfrieds versroman tar begge i bruk dikteriske virkemidler for å understreke unionen mellom de to elskende i legenden. Gottfried bruker det dikteriske virkemiddelet kiasme, mens broder Robert konsekvent tar i bruk allitterasjoner i gjennom hele romanen. Derfor kan man si at begge forfatterne understreker kjærlighetsunionen mellom Tristan og Isolde, med forskjellige dikteriske virkemidler, som passer til hver enkelt gjeldende form.

I sin prosaoversettelse av det franske verket utelater broder Robert mange detaljer. Men det er et unntak fra dette: i kapittel 78 nevner broder Robert stedet Michaelis (Mont-

²⁰⁴ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 143-144

Saint-Michel) og hertug Orsls datter Elena, som er en ettertraktet kongsdatter og som en kjempe fra Afrika ønsket som sin hustru. Hun døde imidlertid av vekten til denne kjempen.²⁰⁵

Vi har tidligere vært inne på at bestemte typer hendelser går igjen tre ganger; Tristram må slåss mot kjemper tre ganger. Det er et faktum at det også går igjen at Tristram blir forgiftet; han blir forgiftet av Morholds sverd, han blir forgiftet i kampen mot Tristram dvergen (som egentlig ikke er en dverg), og for det tredje blir han forgiftet av dragens tunge. Det vil si at tallet tre går igjen; man kan sammenlikne denne legenden med en eventyrfortelling. Når det er sagt, så fortelles det riktignok en fjerde gang om kamp mot kjemper, men denne gangen er det kong Arthur som slåss mot en kjempe; og det fortelles at dette egentlig er utenfor denne sagaen.²⁰⁶

At tallet tre går igjen i fortellingen om Tristram og Isönd av broder Robert gjelder også for antall ganger som Isönd må helbrede Tristram for at han har blitt forgiftet. Først for sverdet til Morhold, deretter dragens tunge og helt til slutt for såret han fikk av en av Tristram dvergs menn. I det siste tilfellet lykkes det henne ikke på grunn av den andre Isönds onde planer.²⁰⁷ Tallet tre gjelder også for antallet ganger Kardin må sove med Bringvet før det lykkes ham å få henne «til sengs» uten at han sover hele natten på grunn av puten som hun får han til å ligge på, for at han skal sove hele natten igjennom.

Enda en gang går tallet tre igjen i denne historien: når Kardin kommer til England for å få med seg Isönd for at hun skal helbrede Tristram presenterer Kardin tre gaver til kong Markis. Også til dronning Isönd presenterer de tre gaver; en gullspenne og to gullringer.²⁰⁸ Men ikke nok med det. Når Tristram til slutt dør, sies det:

Trisvar kalladi hann Isönd unnustu sina ok nefndi á nafn, en hit fjórda sinn gaf hann upp önd sína med lifi sinu.²⁰⁹

(Tre gonger ropa han på Isond, kjærasten sin, og nemnde henne med namn, og den fjerde gongen gav han opp ånda si og livet sitt.)

Også det «hellige» tallet syv går igjen i denne fortellingen. Når det fortelles om slottet til Tristram dverg fortelles det at han har syv brødre. Tristram kjemper trass i dette bare mot to

²⁰⁵ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 182-184.

²⁰⁶ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 184.

²⁰⁷ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 214.

²⁰⁸ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 216.

²⁰⁹ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 220.

av dem og mot Tristram dverg. Tallet syv er som kjent et hellig tall innenfor kristendommen og jødedommen. Disse religionene har begge en syvarmet lysestake som sitt symbol. Dermed er det slått fast at både det «magiske» tallet tre og syv går igjen i gjenfortellingen av legenden. Men det er viktig å merke seg at man bare legger merke til det når man går fortellingen nærmere etter i sømmene. Denne legenden har større ambisjoner enn kun å være en eventyrfortelling. Den ønsker også å beskrive den uutslukkelige kjærligheten.²¹⁰

Et annet eksempel på at tallene tre og syv går igjen i denne fortellingen er i begynnelsen av fortellingen hvor de uekte brødrene til Tristram sier at han kunne fått syv fugler av faren deres hvis han ville. Det er på dette punktet i historien Tristram blir bortført av de norske sjøfolkene som selger disse fuglene.²¹¹

Enda en gang i fortellingen gjentas tallet tre. Dette er når Kardin kommer til kongeriket til kong Markis for å hente Isönd til å lege Tristrams sår. Han utgir seg for å være kjøpmann, og han forærer da tre gaver til kong Markis.

Man kan med rette si at fortellingen bærer likheter med en eventyrfortelling. Går man historien nærmere etter i sømmene finner man ut at det er tre kjemper som Tristan kjemper ridderlig imot; Urgan, Moldagog og en av slektningene deres i Spania. Det faktum at man ofte må igjennom tre prøvelser i et eventyr er ikke noen nyhet; Tristan må også igjennom tre slike prøvelser. Det som derimot kan innvendes mot dette argumentet, er at det er først når man går historien nærmere etter i sømmene, at det går opp for en at det faktisk er tre slike kjemper. Skildringene av kjærlighet er tvert imot noe man må ta på alvor, og som ikke hører hjemme i et rent eventyr. Derfor kan man med rette si at romanen bærer i seg elementer av begge sjangre. Man kan derfor si at legenden bærer i seg elementer av den fantastiske eventyrfortellingen og en mer «moden» fortelling om kjærligheten, som er universell og ikke spesielt for ungdom.

Jeg har tidligere vært inne på at knapphet og konsisitet i formuleringene er en dyd i norrøn sagaskrivning. Dette gjelder også for avslutningen på sagaen om Tristram og Isönd. Det brukes faktisk kun to setninger på å fortelle om hvordan eiketruene møtes over mønet på kirken hvor de to elskende er gravlagt. Det fortelles heller ikke noe om hvordan kong Markis sørger over Isönd og Tristram slik det fortelles i fortsettelsen på den tyske versjonen av fortellingen.²¹²

²¹⁰ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 212.

²¹¹ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 56.

²¹² Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 222.

Vi har tidligere sagt at det er større grad av navngiving til enkelte personer og liknende i den tyske versjonen av myten enn den norrøne. Men det er noen hederlige unntak: i begynnelsen av sagaen nevnes for eksempel byen Armenia, hvor Tristram kommer for å hevne drapet på sin far.²¹³

Når Tristram reiser til Irland for å få Isönd til å gifte seg med kong Markis, finnes det en ildsprutende drage som terroriserer landsbyen der kongen har slottet sitt. Dette er overnaturlig og minner noe om en annen tidlig saga som har sin opprinnelse i Storbritannia; folkeeventyret *Beowulf*. Også dette heltediktet, som kom enda tidligere enn myten om Tristan og Isolde, i cirka 750 etter Kristus, handler om en ildsprutende drage som terroriserer en landsby. Helten, Beowulf, skal redde denne landsbyen og *Beowulf* er regnet som Englands nasjonalepos.²¹⁴

Enden på fortellingen om Tristram og Isönd minner om avslutningen på en annen norsk vise – en folkevise. Den folkevisen det er snakk om, er «Bendik og Årolilja». Denne visen avslutter på liknende vis som legenden om Tristram og Isönd. Den er inspirert av denne legenden. Det heter i diktet:

Bendik la dei norda kyrkja
og Årolilja sunna
de voks opp av deires grefti
tvo fagre liljrunnar

Det voks opp av deires grefti
to fagre liljgreinir
dei krøkttest i hop ivi kyrkjedygni -
der stend dei kongjen åt meine.²¹⁵

«Bendik» i dette diktet svarer til Tristan og «Årolilja» er Isönd.

I folkevisa er det enda klarere enn i romanen at de elskendes ønske ikke er i tråd med hva som ifølge samfunnet er godtatt hva oppførsel og sømmelighet angår:

De var ho Årolilja
Falt fyre sin fa'er på kne:

²¹³ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 68.

²¹⁴ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 96 og *Beowulf*, 2015.

²¹⁵ Stegane, Vinje og Aarseth, *Norske tekster. Lyrikk*, 1998, s. 32.

«Høyre du de, min sæle fa'er,
Bendik så gjeve du me'!»

«Gakk burt ifrå meg, Årolilja,
Eg vil deg ikkje høyre!
De samer så ille mitt goe sverd
Å rjoast i kvende-drøyre.»²¹⁶

Spørsmålet som melder seg, er: Hva er forskjellene og ulikhetene mellom den middelaldertyske og den norrøne versjonen av myten om Tristan og Isolde når det gjelder kjærlighetsmotivet? I forhold til den tyske versjonen av myten er det klart at Gottfried lovpriser kjærligheten og den høviske kulturen. Gottfrieds Tristan er sett opp til og elsket av alle som er rundt han til enhver tid, men det hegner noe trist ved historien i og med at Tristan dør til slutt. Den norrøne versjonen ligger tett opp til dette og gjenspeiler disse verdiene. Det er et hovedpoeng at det er de høviske ridderidealene det her sees opp til og som det hegnes ved. *Tristrams saga ok Isöndar* er en gjenfortelling av myten.

Den norske, engelske eller islandske munken broder Robert fremhever de høviske skikkene og den høviske væremåten som den norrøne romanen omtaler. Det har tidligere i denne oppgaven vært nevnt at når den norske kongen kong Håkon Håkonsson valgte å gi i oppdrag til sitt hoff å «oversette» den franske versjonen av Tristan og Isolde-myten til norsk, så hadde dette nær sammenheng med at kong Håkon Håkonsson bedrev en utadvendt europeisk linje i sin regjering av kongeriket Norge. Hvis det stemmer at denne kongens oversettelse av det franske verket «gjenspeiler» for eksempel den tyske og «kontinentale» versjonen av myten, så vil det si at dette har en sammenheng med kong Håkon Håkonssons utadvendte politikk på 1200-tallet. Man kan sitte igjen med det inntrykket at kong Håkon Håkonsson fremviste en slags «raushet» i sin utenrikspolitikk. Han ville vise at kongeriket Norge slett ikke befant seg i «bakevjen» kulturpolitisk, men i høyeste grad var med på notene når det gjaldt den gjeveste delen av kulturpolitikken. Kong Håkon Håkonsson ville hevde seg på lik linje med andre europeiske hoff på denne tiden.

Mange av de temaene som ligger bak i teksten til broder Robert og Gottfried fra Strassburg, handler om overnaturlige, eventyrlige eller magiske hendelser. Man kan derfor si at hendelsene i romanen eller versromanen ikke kunne skjedd akkurat slik som det skjer i virkeligheten. Det jeg mener med at mange av hendelsene i romanen er overnaturlige eller

²¹⁶ Stegane, Vinje og Aarseth, *Norske tekster. Lyrikk*, 1998, s. 29.

magiske, er at hunden Petitcreu er overnaturlig, kjemper finnes ikke, «magiske drikker» finnes ikke og drager finnes ei heller. Allikevel kan man gjerne si at både Tristan og Isolde kunne vært virkelige mennesker. Det er fordi disse magiske eller overnaturlige hendelsene kan være figurer – eller bilder – for ekte hendelser. Slik har historien trekk både fra eventyret og fra mer realistiske fortellingstradisjoner.

Vi har tidligere nevnt at når det gjelder kjærlighetsmotivet, så finnes både kjærlighetsgrotten og kjærlighetsdrikken som slike motiver. Men i broder Roberts versjon av myten, så legges det til at Tristram får bygd et tilbedelsessted – nesten et slags alter – for Isolde, med en avgud av henne. Dette bygger Tristram ute i skogen, hvor han har nedkjempet en kjempe. Tristram bygger en stor hall av de fineste trematerialer som er å oppdrive, og han lager statuer av Isönd av gull og sølv som han får av kjempen.²¹⁷ Det hele er omringet av et fint gjerde. Hele hallen er mer eller mindre forgylt av gullsmeder som Tristram har hentet dit, så det er like lyst inne som ute. Det er åpenbart at når Tristram bygger et slags «alter» for Isönd av det edleste metall, så skal dette fremvise hvor edel og opphøyet hans kjærlighet til henne er.

Statuen av Isönd har en forgylt fugl i hånden, og hun tramper på en kiste som likner til forveksling på den onde dvergen, som er navnløs i broder Roberts versjon av sagaen. Det ser ut som om han gråter på grunn av dette. Hunden hennes, som hun har fått av Tristram, er også med. At det til forveksling kan se ut som om Isönd trækker på den onde dvergen, viser at Tristram og Isönd er i opposisjon til samfunnet, som ikke vil godta deres kjærlighet åpenlyst. Dette inntrykket bekreftes av at det i tillegg til å være en statue av Bringvet, er en statue av kjempen og kong Markis' rådmann Mariadokk, som er holdt fanget i et grep av en mektig løve, som det er laget en statue av. Dette fremviser at Tristram er provosert i forhold til kong Markis' rådmann og hans likesinnede.

Mikhail M. Bakhtin har også behandlet Tristan-legenden. Bakhtin snakker om at Tristan-myten er nærmere det episke eventyret enn den greske romansen. Grunnen til det er at helten i Tristan-legenden *glorifiserer* seg selv og andre. Dette er noe som er helt fremmed for romanpersonene i den greske tragedietradisjonen. Der er det ingen heroiske dåder, ifølge Bakhtin.²¹⁸

I den bestemte delen av denne oppgaven som omhandler resepsjonen av denne legenden, har denne oppgaveforfatteren vært inne på at i enkelte versjoner av legenden, så trekkes det også inn fortellinger om kong Arthur og ridderne av det runde bord. Ved to

²¹⁷ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 184

²¹⁸ Bakhtin, *The Dialogic Imagination. Four Essays*, 1981, s. 153.

anledninger trekker broder Robert, i motsetning til Gottfried, inn kong Arthur. Den første anledningen hvor broder Robert trekker inn kong Arthur, er når han forteller om en kjempe som samler inn skjeggene til ulike hertuger og konger. Han utfordrer kong Arthur til duell. Broder Robert legger til at denne beretningen egentlig ikke hører til denne historien.²¹⁹ Broder Robert sier det samme når han forteller om hvordan kong Arthur nedkjempet en annen kjempe.²²⁰

Tristrams saga ok Isöndar minner på mange måter om et eventyr: det stadfestes av at når Blensinbil skal føde Tristram sies det eksplisitt at hun har vonde veer i tre dager. Dette minner på nytt om et eventyr og viser at dette er konsekvent gjennomført igjennom hele romanen.²²¹

Ved flere tilfeller viser det seg at – ikke tallet tre, men tallet syv også går igjen. Forfatteren snakker om at Tristram lærer seg de syv hovedkunstene og at han lærer seg mange tungemål. Dermed viser det seg at også tallet syv går igjen ved flere anledninger og fortellingen likner enda en gang igjen på eventyrformen.²²² Tristram lærer seg også å spille på sju strengeinstrumenter.

Enda flere ganger gjentas tallet tre: når Isönd skal ta i glødende jern for å bevise sin uskyld, sies det at det var tre biskoper som vigde jernet.²²³ Det er helt tydelig at denne ridderromanen tar i bruk virkemidler fra eventyret. I tillegg brukes tallet tre når det fortelles om hvor mye skatt England måtte betale til irene: tre hundre pund penninger.²²⁴ Men det brukes også andre tall. Både 60 og førti er brukt. Seksti tilsvarer $2 \times 3 \times 10$, mens 40 også er et rundt tall. Det er 60 barn som må gis til irene og Tristram får med seg seksti riddere.

Tallet 20 taes også i bruk. Tallene 20, 40 og 60 benyttes dermed. Det er dermed snakk om tre forskjellige tall i titalssystemet. Det er mulig at dette kan sees i forbindelse med at denne ridderromanen har fellestrekk med eventyret. Tallet tre taes i bruk, samt at det er tre forskjellige tall i titalssystemet. Tristram tar med seg 20 menn for å hente prinsesse Isönd til kong Markis (Rindal, 2003, s. 101).²²⁵

Ved enda en anledning blir tallet tre tatt i bruk. Det er når Isönd vil drepe Tristram når hun finner ut at det er han som har drept Morhold. Han sier: «Miskunn, miskunn, lat meg seie tre ord før du drep meg». En annen gang taes tallet tyve i bruk; det er når 20 av hans menn vil

²¹⁹ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 172.

²²⁰ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 184.

²²¹ Rindal, *Soga om Tristram og Isond*, 2003, s. 59.

²²² Rindal, *Soga om Tristram og Isond*, 2003, s. 61.

²²³ Rindal, *Soga om Tristram og Isond*, 2003, s. 150.

²²⁴ Rindal, *Soga om Tristram og Isond*, 2003, s. 81.

²²⁵ Rindal, *Soga om Tristram og Isond*, 2003, s. 101.

være gisler for han når han skal slåss mot hoffmarskalken. Tallene 20, 40 og 60 brukes flittig. 60 er 20 ganget med tre.

I tillegg til tallet tre er forekomsten av gull, sølv og bronse et kjennetegn på eventyrsjangeren. I åpningen av *Tristrams saga ok Isöndar* fortelles det at Kanelangres, Tristrams far, tok i sin besittelse gull, sølv og fantastiske diamanter, hester og rustninger. Dette er et kjennetegn på eventyret, men bronse er, som vi ser, erstattet med «fantastiske diamanter, hester og rustninger».

Et annet fenomen som gjør at denne ridderromanen likner på et eventyr er at kongen av Irland utsier at han vil gi halve kongeriket og kongsdatteren til den ridderen som tør – og klarer – å utfordre dragen som holder til over landsbyen. Dette er noe som er typisk for eventyret, og som også likner på denne fortellingen (Kalinke, 1999, s. 96).²²⁶

I litteraturvitenskapen skiller man mellom intern og ekstern fokalisering. Intern fokalisering vil si at synspunktet er hos en av de litterære figurene, mens ekstern fokalisering vil si at fokaliseringspunktet befinner seg utenfor personene. I *Tristrams saga ok Isöndar* er det intern fokalisering når det fortelles etter at Tristram har kjempet mot dragen, at kameratene hans ikke vet hvor han er hen; de søker etter ham, men vet ikke hva de skal gjøre. Det at fortellerpersonen vet at Tristrams venner ikke aner hva de skal gjøre, viser at i dette tilfellet er det intern fokalisering hos vennene til Tristram.

²²⁶ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 96.

Allitterasjon

Det finnes mye bruk av allitterasjon i den norrøne versjonen av myten om Tristan og Isolde. Det kan av og til føles som om bruken av allitterasjon nærmest er «overdrevet». Denne nesten overdrevne bruken av dette litterære virkemiddelet gjør at man kan få inntrykk av at fortelleren nærmest gjør bruk av det som kalles for «pathos». «Pathos» vil si «svulstighet» eller «høystemthet» i en litterær fremstilling.²²⁷ Den kjensgjerning at fortelleren «strør om seg» med slike vendinger kan minne om dette.

Det finnes også andre allitterasjoner i den norrøne romanen. Det er for eksempel «hræzlu og hryggleik», som betyr «redsel og sorg», «stormi ok straumi»²²⁸, som betyr «storm og strøm», «gladr ok góðviljadr» («glad og velvillig»)²²⁹ og «hyggin ok hæverskr»²³⁰, som betyr «klok og høvisk».

En av de litterære allitterasjonene som brukes mest er «sorg ok sut».²³¹ Et annet eksempel på allitterasjon er «harmi ok háska»²³² Det betyr «sorg og fare». Et annet eksempel er «harmi ok hugsótt», som betyr «fare og sorg».²³³ Men forut for det, på side 34, heter det: «vaskasti i vápnaskiptum», som betyr «modigste i våpenbytte» og «viti ok vísdómi», som betyr «vidd og visdom». På samme side sies det «sjálig ok sémilig»: «synlig og sømmelig». «Henni nú til handa»: «for henne».²³⁴ Det heter «hreysti ok riddaraskap», «dyktighet og ridderlighet» og «fjöldi fólk»: «mange folk (samlet)».

Det er i tillegg flere allitterasjoner i *Tristrams saga ok Isöndar*. Det heter både «frægasta og frídasta»²³⁵, som betyr «mest navngjetne og fredeligste». Det heter også «fríð og frelsi», som betyr «fritt og i fred».²³⁶ Dessuten sies det «hræðiz hún ok hryggiz», som betyr at «hun ble redd og sorgfull».²³⁷ I tillegg heter det at Tristram så «sortnadan ok sollin», eller så «svart og opphovnet» ut.²³⁸

²²⁷ «Patos», 2015

²²⁸ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 54.

²²⁹ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 62.

²³⁰ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 66.

²³¹ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 44.

²³² Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 46.

²³³ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 52.

²³⁴ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 35.

²³⁵ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 92.

²³⁶ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 96.

²³⁷ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 100.

²³⁸ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 102.

På neste side heter det «svá ok svivirda»; «skam og svivörðing». Det heter «vitr ok vel síðaðr»; «klok og dannet».²³⁹ Andre allitterasjoner er «virðuligri vild»: «ærefullt ønske» og «fjölmenniligum fagnaði», som betyr «å hilse velkommen med mange folk». Det sies «harm's huggun», som betyr «skades trøst». Andre allitterasjoner er «rutt ok hreinsat»; «klargjort og rensat» og «vitkaz við»; «få forstanden tilbake». Til slutt heter det «hún i sorg, en hann i sárum (min uthevning)», det vil si at de avler barnet, «hun i sorg, han såret». Dette viser hvordan kjærligheten henger sammen med allitterasjonene.

Allerede på den første siden i sagaen opptrer det allitterasjon; det er «vitr ok varr», som betyr «vis og oppmerksom (eller var)». Dette heter det om Kanelangres. Om den samme ridderen heter det også «forsjáll ok framsýnn». Dette betyr «varsom og framsynt». Det heter «hardasti hörðum ok hinn grimmosti grimmum», som betyr «den hardeste av de harde og grimme». Han har «harda hirdmanna» eller «harde hirdmenn». Kanelangres tar i sin besittelse «hesta ok herkledi» eller «hester og rustninger». Kanelangres tar i sin besittelse «bæi ok borgir» eller «byer og borger». Det heter «fritt ok frægt, gott ok gnógt», som betyr «fritt og som det gikk gjetord om, godt og rikelig». Et annet uttrykk er «vild ok vaskleik». Det betyr «anseelse og djervskap». Det heter «síði ok sæmdir, valð ok vápn». Dette betyr «skikker og seder, vold og våpen».

Videre heter det «brendi borgir»; «brente borger» og «hjálpur huggun», som betyr «hjelpende trøst».²⁴⁰ På samme side heter det «týnd ok töpuð»; «ødelagt». Det heter «(v)itíð at visu», som betyr at «det er sikkert» og «saman safnada»; «sammen».

Det heter «veizlu ok virðuliga»; «staselig gjestebud». Det sies «vellir ok víðir»; «elver og hav», «gulum ok grænum»; «gule og grønne», «gyllðum ok gullsäumum»; «forgylt og sydd med gulltråd»; det heter «kurteisra kvennu»; «kurteise kvinnfolk». Det uttales «gaumgæfiligum godvilja»; «oppmerksom godvilje».

Det heter «hraustum ok reyndum riddurum», «prøvede og ekte riddere» og «vel ok virðuliga búnum med goðum gangvápnum», «godt og staselig utrustet og med gode våpen til å marsjere med». Det heter «haldandiz i hendr», «arm i arm». Det heter dessuten: «vel ok vitrliga»; «vel og skjønnsom». Det sies «kurteisum kóngi». Ikke nok med det: «félögum ok förunautum», «kamerater og venner». Det heter «hirdlögum ok hæverskum»; «ifølge hirdloven og høviskhet».

Et annet eksempel på slik allitterasjon er «virðuligri vizku». Det betyr «prektig klokskap».²⁴¹ På samme side heter det: «straumum ok stormum» og «látinn ok lofsæll», som

²³⁹ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 40.

²⁴⁰ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 44.

betyr «kunne latin og var lovprist». Et tredje eksempel på allitterasjon, som også går igjen, er «hygginn ok hæverskr». Dette uttrykket betyr «klok og høvisk».²⁴² Det står også at kongen er «vel mannaðr» («well-mannered») eller har gode manerer. Dette tyder på at broder Robert ønsket å fremheve de høviske skikkene ved disse omtalte riddernes hoff eller «hird».

Det heter «haldnir ok herteknir» som betyr «tatt til fange og hærtatt».²⁴³ På selvsamme side heter det «bardr ok brotinn, sumir sárir». Det betyr «slått og ødelagt, noen ble såret». På side 52 heter det «storu starfi», som betyr «stort (eller hardt) arbeid» og «harmi ok hugsótt». På denne siden heter det også «vápn né vindr, svik né svivirding» og «haldnir ok herteknir». Det betyr «(hverken) våpen eller vind (eller blåst), svik eller svivørding» og «fanget og hærtatt». «(F)riða frú» betyr «vakre frue», mens «hafnandi allri huggan» betyr «forkaste trøst». Andre allitterasjoner er «gledi ok gaman»; «glede og vellyst» og «gaman mitt er grafit»: «gleden min er gravlagt».

En annen alliterasjon er «ákafri ást»; det betyr «svær kjærlighet». En annen er «harmr hirdmönnun»; «sinnet til hoffmennene». «(S)org en svefn» betyr «(mer) sorg enn søvn». På samme side sies det «skíra skyldi barnit», som betyr at «barnet skulle døpes». Det heter «gamni ok gledi»; «fryd og gammen». «(S)orgum gettin ok sóttum borin»; her er det snakk om at Tristram er «født i sorg og unnfanget i stor sott»; «bera braut barnit» betyr «barnet ble båret langs en sti».²⁴⁴

På neste side heter det «tryggvi ok trúnaðarfulli», som betyr «trygt og trofast», og det heter «hirdligri hæversku», som betyr «høviskhet som hører til hoffet» og «ráðum ok hreysti»; som betyr «rådsnar og dugende». Det heter «gáshaukar ok grávalir», som betyr «hønsehauker og gráfalker». På neste side heter det «verndi hann ok vardveiti»; det betyr «å verne og ta i varetekt», og det heter «vápn né vindr, svik né svivirding»; «våpen eller vind, svik eller svivørding». Det heter om Tristrams fosterfar at han var «hryggvir ok harmsfullir»: «sorgfull og sint».²⁴⁵

Skipet hans var utrustet med «víni ok vistum» eller «vin og matvarer». På samme side heter det «vás ok válk» eller «slit og hard medfart». Det heter «fúsir ok fegnir».²⁴⁶ På samme side heter det om Tristram, som er satt i land på et øde sted, at han er «hryggr ok ráðlauss»

²⁴¹ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 62.

²⁴² Ordet «hæverskr» står ikke i norrønt-ordboka, men jeg regner med at det betyr høvisk; det er oversatt med «courteous» i den engelske sideteksten.

²⁴³ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 46.

²⁴⁴ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 48.

²⁴⁵ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 52.

²⁴⁶ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 54.

eller «sorgfull og rådløs». Det heter at Tristram har «hryggum hug» eller «en sorgfull følelse». Det sies at «gera gnógan góðvilja»; at noen vil vise oss «nok godvilje».²⁴⁷

Det heter senere «fóstrandi ok fæddumz i» eller «oppfostret og født i (et annet land)». På samme side heter det «lifr ok lungu ok lundir», som betyr at han festet «lever, lunger og lårene» på en stang når han tilvirket hjorten.²⁴⁸ På neste side heter det «einir hlýddu söngum, adrir sögum, en kóngrinn hlýddi hörpuslætti». Det betyr «noen hørte på sanger, andre historier, og kongen hørte på harpeslatter».

Om Tristram fortelles det i sagaen om at han spilte «virduligri vizku», eller «prektig og klokt». Kongen sier til Tristram; «virduligri vinr» eller «staselige venn». Det heter dessuten at Tristram er «gláð ok góðviljadr» eller «glad og velvillig».²⁴⁹ Det sies «vásuð ok válkum, i strauðum ok stormum», som betyr «slit og omtumling, stormer og strømmer». Det heter «látinn ok lofsæll»; «kunne latin og var lovprist av de andre».²⁵⁰ En annen allitterasjon er «í ríkum ræðum»: «rike forhold». Det sies: «Tristram sjáandi ok skilvisliga hann kennandi»; «så og gjenkjente nøyaktig Tristram» og «hryggði ok huggaði»; «ble sørgmodig og lot seg trøste».²⁵¹ Det sies om Roaldr at han har vært en «félagi ok fagnaðr» for Tristram, eller «en gledelig kompanjong». Det heter «dýrum drykk», eller «kostbar drikk». Det sies «herra ok höfðingi»; «herre og høvding». Det uttales «skutillsveina ok skjaldsveina»: «hirdmann og skjoldbærer» og «kærum kossi»: kongen omfavnet Tristram med «kjære kyss».²⁵²

Det sies «hesta ok herklæði»; «hester og rustninger». Det heter «fóstra sinum ok félögum»; «fosterfaren (til Tristram) og kameratene hans», og det heter «hertugar ok höfðingjar (...) ok rikir riddarar»; «hertuger, høvdinge (...) og rike riddere. Det heter «frjáls ok fegin (...) reið ok hrygg»; «fri og glad (...) redd og sorgfull». Det heter «retta sina ok ríkja», eller «sin rett og sitt rike» (når Tristram vil kreve tilbake farens land).²⁵³

Det heter «við vinu»; «til vennene hans».²⁵⁴ Det sies om Tristram at han er «öllum örr ok vinsæll, virduligr ok tignarligr, göfugr ok gæfumadr»; «gavmild mot alle, vennesæl, staselig og verdig og en lykkemann». Det uttales «harmr ok hörmuligt», som betyr «sørgelig

²⁴⁷ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 56.

²⁴⁸ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 58.

²⁴⁹ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 62.

²⁵⁰ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 62.

²⁵¹ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 64.

²⁵² Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 66.

²⁵³ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 68.

²⁵⁴ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 70.

og en stor sorg». Det heter «skömm ok svivirðing»; «skam og svivørðing».²⁵⁵ Det sies at Tristram «kyssti kónginn», eller «kysset kongen». Det heter om ham at han er «vaskr ok virðuligr», eller «djerv og staseligr».²⁵⁶ På samme side heter det: «gyrði hann goðu sverdi»: «bandt omkring ham er godt sverd».

Det sies «sneri Tristram skilðinum fyrir sik ok helt spjóti sínu til lags»; «holdt opp skjoldet foran seg og holdt lansen klar», «hjugguz stórum höggum»; «ga store hugg» og «glóanda gulli ok gimsteinum»; «skinnende gull og diamanter». Det heter, som tidligere, «skemmdir ok svivirðr»; «i skam og svivørðing».²⁵⁷ Det heter «karlar ok konur»; «menn og kvinner». Om Morhold heter det «i hausnun ok heilanum»; «i hodeskallen og i hjernen».²⁵⁸ Når Morhold er død, sies det: «hófz tá hryggleikr med allri hirðinni»; «sorg var det over hele hoffet».²⁵⁹ Det sies om Tristram at han skal være «gæzku ok góðlyndi», eller «vernende og godlynt». Det sies «skjótt or sárinu»; «den vonde lukten fra såret» og «sóttum ok sárum»; «sykdom og sår».

Det heter «huggaðir hugsóttarharm minn ok helduð mik virðuliga», som betyr å «roe sorgen min og behandle meg staseligr». Det heter «hollr ok heimull»; «pålitelig og som man har rett til», «hugga harma»; «roe sorg» og «mildiliga ok miskunnsamliga»; «mildt og miskunnsomt». Det heter «miskunn, mildleik, ríkar gjafir ok gnógan góðleik», som betyr «miskunn, mildhet, kostbare gaver og rikelig godhet».²⁶⁰ Det heter «mikla móttöðu»; «mye motstand» og «fremjaz ok fullgeraz»; «føres fram og fullføres».²⁶¹

Det sies «fræknasta ok fridasta»; «modigste og fredeligste», og det sies «födur ok frændum»; «far og familie». Det heter «frið ok frelsi»; «fredelig og i frihet».²⁶² Det heter «varning várn»; «varene våre» og «vín vårt ok vistir»; «vinen vår og matvarer». Det heter «verja varningi várum»; «legge ut varene for salg». Det sies «karla ok kvennu»; «menn og kvinner» og «hjálpað af hryggleik ok hræðslu», som betyr «for å redde seg fra sorg og redsel».²⁶³

²⁵⁵ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 74.

²⁵⁶ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 78.

²⁵⁷ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 80.

²⁵⁸ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 82.

²⁵⁹ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 84.

²⁶⁰ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 88.

²⁶¹ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 92.

²⁶² Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 94.

²⁶³ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 96.

Det heter «eitr ok eldi»; «eiter og ild», og om hoffmarskalken heter det at han er «huglauss ok hræddr»; «hjerteløs og redd», og det heter om Tristram at der lå «sverd hans ok skjöldr»; hans «sverd og skjold».²⁶⁴

En annen allitterasjon er «felagi ok fagnaðr», som betyr noe sånt som «en god kompanjong og en fordel». En annen er «list ok lygi» («kunst, list og løgn»). Enda ett er «skynsemd ok sæmd» («skjønn») og, ikke nok med det; det heter også «fagnað ok frelsi» («fagnad og frelse») og «hræðiz hun ok hryggiz» («ble hun redd og sorgfull»)²⁶⁵

På side 104 går uttrykket jeg allerede har nevnt «hygginn ok hæverskr», igjen. På side 112 heter det «med guds gæzlu ok sæmiligum fögnuði ok öruggum fríði», som betyr «i Guds forvaring og sømmelig gjestfrihet og trygg fred». Senere heter det «kvenska né kurteisi, frægð né fagnaðr, at drepa mik», som oversatt betyr «verken kvinnelig eller høvisk, ærefullt eller fordelaktig (når det gjelder skjebne), å drepe meg».²⁶⁶

Det heter dessuten «heilan ok halðin», som betyr «helt og holdent».²⁶⁷ Det heter «hæddi ok hataði», som betyr «svivørðet og hatet» og «frídr ok frelsi», som igjen betyr «fredelig og frihet».²⁶⁸ Det heter også «landi ok lenðu», som betyr «strand og jord».²⁶⁹ «(H)eila ok halðna» heter det også på side 126. «(S)ut ok sorg» heter det på side 136. Det heter også, på selvsamme side, «reídi ok hryggleik», som betyr «vrede og sorg», og «skömm ok svívirðing», som betyr «skam og svivørðing». På side 138 heter det «skömm ok skada», som betyr «skam og skade». Det heter også «vild ok virðingu», som betyr «velvilje og verdsetning», «harmi ok hugsótt» («harme og sorg») og i likhet med tidligere; «reídi hans ok hryggleikr».²⁷⁰

Det uttales også «sorgum ok sutum», som betyr «sorg og sut».²⁷¹ På side 142 heter det «hulðu höfðu», som betyr «med hodet tildekket eller med et slør». På side 144 heter det atter «hryggr ok reídr». Det heter «rétt eða rangt» («rett eller vrangt (galt)»)²⁷²

På side 150 heter det blant annet «miklar ok mildar ölmusugerdir» («store og gode almisser») og «klædum ok kerum» («klær og kopper»). Det heter også «sjukum ok sárum» («syke og sårede») og «föðrlausum ok fátækum ekkjum» («farløse og fattige enker»). På side

²⁶⁴ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 98.

²⁶⁵ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 96 og 100.

²⁶⁶ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 114.

²⁶⁷ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 116.

²⁶⁸ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 118.

²⁶⁹ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 120

²⁷⁰ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 138.

²⁷¹ Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 140

²⁷² Kalinke, *The Tristan Legend*, 1999, s. 146

152 sies det «hinn vaski ok hinn virðuligi», som betyr «den dugende og den prektige». På side 154 heter det «kaupmenn ok kotungar, borgarar ok butegnar» som betyr «småbønder og kjøpmenn, borgere og bofaste menn».

På side 164 heter det: «skulđ ok skynsemd», som betyr «gjeld og skjønn». Det heter også, som tidligere, «friđi ok fagnađi». Det heter også «harm ok hugsótt», som tidligere. På side 168 heter det: «hana ok hun honum», det vil si at han hadde følelser for henne og hun for ham. På side 170 heter det: «vásum ok vökum», som betyr «i slit og under våkenetter». Det heter også «hugga ok harm hennar bæta», som betyr «trøste og lindre sorgen». På side 176 heter det «harda bardaga ok hörđ vidrskipti», som betyr «harde kamper og harde fiendtlige møter». Om kjempen Moldagog heter det: «Hann var vitr ok vélugr». Det betyr: «Han var klok og slu». På side 186 heter det: «Válki ok vesöldum», som betyr «under hard medfart og stor elendighet». På side 188 heter det «hryggr ok reidr», som tidligere. Dessuten heter det «vás ok vesaldir». Det betyr «slit og usselhet». Det er her snakk om prøvelsene Tristram må igjennom.

På side 194 heter det «tyndr ok tapadr, svikinn ok svivirđr», som betyr «ødelagt og gjort ende på, sveket og svivørđet». Det heter også «trúnađ ok tryggleik», som betyr «troskap og trygghet». På side 198 heter det «steint ok skorit, gyllt ok greipt», som betyr «malt på og skjært inn, forgylt og spent over». På side 206 heter det «vási ok válkum». Det betyr «sliten og (lidende under) hard medfart». Helt til slutt; på side 212 heter det «vitr ok vinsæl», som betyr «klok og vennsæl». Det er her selvfølgelig snakk om Tristram.

Selve kjernen i fenomenet med allitterasjon som kommer til syne her, er, som tidligere nevnt, at dette litterære virkemiddelet symboliserer den sterke unionen som finner sted mellom Tristram og Isönd. Tanken bak dette er at virkemidler som brukes i litterære verk gjenspeiler innholdet. Form og innhold henger sammen. Derfor kan disse bokstavrimene som henger sammen symbolisere den foreningen i kjærlighet som finner sted mellom Tristram og Isönd.

Det som kan sies om bruken av allitterasjon i *Tristrams saga ok Isöndar*, er at det er overraskende å finne dette litterære virkemiddelet i et verk som i formen er en *roman*. Virkemiddelet allitterasjon er nemlig noe som oftest brukes når det gjelder muntlig overlevering. Bokstavrimene skulle nemlig hjelpe gjenfortelleren å huske innholdet. Hva som er årsaken til dette er vanskelig å uttale seg om, annet enn at det tilfeldigvis har passet seg slik.

Konklusjon

Vi kan konkludere med at en forskjell mellom den tyske og den norrøne versjonen er at *Tristrams saga ok Isöndar* er mer knapp og konsis i formen enn Gottfrieds versjon; den navngir ikke i samme grad personene i fortellingen. Gottfried tar i bruk det litterære virkemiddelet kiasme. *Tristan und Isold* har jambisk rytme. Det finnes ikke bare kiasmer, men også oxymoroner i fortellingen til Gottfried. Hoffmarskalken i fortellingen er en «flat» person. Det samme gjelder ikke for Morhold, selv om han er fienden til Tristan. De to verkene har det til felles at de begge alluderer til Vergils kvinnelige protagonist Dido. Detaljene er noe forskjellig i de to verkene: når noen av slavene til Isold får i oppdrag å drepe Braingane ute i skogen, kutter de av tungen til en fuglehund i den tyske versjonen, mens det er snakk om en stor hare i den norrøne versjonen. Morhold er en minotaur, ifølge Denis de Rougemont. Det er flere allusjoner i Gottfrieds verk enn i broder Roberts. Dette kan henge sammen med islendingesagaens krav til avkortethet i skildringene.

Den kanskje viktigste delen av denne konklusjonene dreier seg om teoriene til den russiske litteraturteoretikeren Vladimir Propp, som passer veldig godt overens med Tristan og Isolde-myten; fortellingen bærer i seg særskilte trekk for eventyrsjangeren. Tristan-legenden svarer til mesteparten av de trettién funksjonene som Vladimir Propp stiller opp. Fortellingen kan også passes inn i A. J. Greimas aktantmodell. I tillegg til at ridderromanen og versromanen har mye til felles med et eventyr, så innebærer den også at den er en «mer voksen» roman om kjærlighet.

Temaet i de to versjonene av legenden om Tristan og Isolde er den uutslukkelige kjærligheten, som er så edel og så evig at den aldri minsker sin kraft, uansett hva som skjer. Så er spørsmålet: Finnes den? Jeg tror svaret er at til det trenger man en kjærlighetseliksir av et slags som Tristan og Isolde får av Braingane gjennom deres mor, Isolde. I realiteten kan man finne noen man finner veldig godt ut av det med hverandre med og har et relativt godt resiprokt forhold til, men ikke for alltid. Man kan kanskje forledes til å tro at man har funnet «den eneste riktige», men så viser det seg at man vokser i fra hverandre. Demokrit har sagt at livet er som en elv og det blir aldri det samme, for elven skifter alltid leie mer eller mindre, og man kan kanskje finne noen man «passer helt med», men så skifter man oppfatning og blir «leie av» hverandre. Derfor tror jeg den uutslukkelige kjærligheten er noe som tilhører litteraturen og den alene. Men man kan drømme seg bort med Tristan og Isolde-historien.

Litteraturliste:

- Gunnlaug Ormstunge URL: https://snl.no/Gunnlaug_Ormstunge Lesedato: [26.11.2014]
- Beowulf (2015) URL: <https://snl.no/Beowulf> Lesedato: [25.02.2015]
- Propp URL: https://snl.no/Vladimir_Jakovlevitsj_Propp Lesedato: [27.02.2015]
- Actant URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Actant> Lesedato: [27.02.2015]
- Don Juan – sagnfigur URL: https://snl.no/Don_Juan%2Fsagnfigur Lesedato: [11.03.2015]
- Gottfried (1930) *Tristan und Isold* Tyskland: Weidmann
- Janns, Christian og Refsum, Christian(2003) *Lyrikkens liv*. Oslo: Universitetsforlaget
- Minotauros URL: <https://snl.no/Minotauros> Lesedato: [01.02.2015]
- Horats lyrikk URL: https://snl.no/Horats%27_lyrikk Lesedato: [03.02.2015]
- Canace URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Canace> Lesedato [03.02.2015]
- Denis de Rougemont URL: https://snl.no/Denis_de_Rougemont Lesedato: [14.03.2015]
- Algirdas Julien Greimas URL: https://snl.no/Algirdas_Julien_Greimas Lesedato: [13.03.2015]
- École des hautes études URL:
- Vladimir Jakovlevitsj Propp URL: https://snl.no/Vladimir_Jakovlevitsj_Propp Lesedato: [13.03.2015]
- Strukturalisme – litteraturvitenskap URL: <https://snl.no/strukturalisme%2Flitteraturvitenskap> Lesedato: [13.03.2015]
- Claude Lévi-Strauss URL: https://snl.no/Claude_L%C3%A9vi-Strauss Lesedato: [13.03.2015]
- De Rougemont, Denis (1990) *Love in the Western World* New York: Schocken Books
- Personalisme – filosofi URL: <https://snl.no/personalisme%2Ffilosofi> Lesedato: [31.03.2015]
- Formalisme – litteratur URL: <https://snl.no/formalisme%2Flitteratur> Lesedato: [13.03.2015]
- Kragh Grodal, Torben og Madsen, Peter (1974) *Tekststrukturer. En indføring i tematisk narratologisk tekstanalyse*. Danmark: Borgens Forlag
- Greimas, Algirdas Julien (1974) *Strukturel semantik* København: Borgen
- Rosenband, Doris (1973) *Das Liebmotiv in Gottfrieds Tristan und Wagners Tristan und Isolde* Goppingen: Kummerle
- Grimbert, Joan Tasker (2002) *Tristan and Isolde: a Casebook* New York: Routledge
- Wolfgang Golther (1929) *Tristan und Isolde in der französischen und deutschen Dichtung des Mittelalters und der Neuzeit* Berlin og Leipzig: Walter de Gruyter & Co.
- Tomasek, Tomas (1985) *Die Utopie in Tristan des Gottfrieds von Strassburg*. Tübingen:

Niemeyer

Poitiers URL: <https://snl.no/Poitiers> Lesedato: [25.11.2014]

Lancelot URL: <https://snl.no/Lancelot> Lesedato: [26.11.2014]

Chanson de geste URL: https://snl.no/chanson_de_geste Lesedato: : [26.11.2014]

Nibelungenlied URL: <https://snl.no/Nibelungenlied> Lesedato: [27.11.2014]

Freskomaleri URL: <https://snl.no/freskomaleri> Lesedato: [08.12.2014]

Rindal, Magnus (2003) *Soga om Tristram og Isond*. Gjøvik: Det Norske Samlaget

Paasche, Fredrik (1957) *Norges og Islands litteratur inntil utgangen av middelalderen*. Oslo: H. Aschehoug & Co.

Tristan og Isolde URL: https://snl.no/Tristan_og_Isolde Lesedato: [13.09.2014]

Tristan og Isolde URL: http://no.wikipedia.org/wiki/Tristan_og_Isolde Lesedato: [14.09.2014]

Lai URL: <https://snl.no/lai> Lesedato: [14.09.2014]

Stein Mehren URL: https://snl.no/Stein_Mehren Lesedato: [14.09.2014]

Matthew Arnold URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Matthew_Arnold Lesedato: [15.09.2014]

Edwin Arlington Robinson URL: https://snl.no/Edwin_Arlington_Robinson Lesedato: [18.09.2014]

Algernon Charles Swinburne URL: https://snl.no/Algernon_Charles_Swinburne Lesedato: [18.09.2014]

Thomas Hardy URL: https://snl.no/Thomas_Hardy Lesedato: [18.09.2014]

Alfred Tennyson URL: https://snl.no/Alfred_Tennyson Lesedato: [18.09.2014]

Svenska Akademien URL: https://snl.no/Svenska_Akademien Lesedato: [18.09.2014]

Bo Hjalmar Bergman URL: https://snl.no/Bo_Hjalmar_Bergman Lesedato: [18.09.2014]

Müller, Jan-Dirk (2003) *Reallexicon der deutschen Literaturwissenschaft*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co.

Textual criticism URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Textual_criticism#Stemmatology Lesedato: [26.09.2014]

Hypotese URL: <http://no.wikipedia.org/wiki/Hypotese> Lesedato: [03.10.2014]

Platon URL: <https://snl.no/Platon> Lesedato: [05.10.2014]

Lothe, Jakob, Refsum, Christian, Solberg, Unni og Kittang, Atle (1998)

Litteraturvitenskapelig leksikon. Oslo: Kunnskapsforlaget

Aarnes, Asbjørn (1977) *Litterært leksikon*. Oslo: Forlaget Tanum Norli A/S

Indoeuropeere URL: <https://snl.no/indoeuropeere> Lesedato: [05.10.2014]

Kalinke, Marianne E. (1999) *Norse Romance I. The Tristan Legend*. Suffolk: St Edmundsbury Press Limited.

Rosenband, Doris (1973) *Das Liebemotiv in Gottfrieds Tristan und Wagners Tristan und Isolde*. Göppingen: Verlag Alfred Kummerle

Hallingstad, Randi Finjord (2002) *Fra Le Roman Tristan til Tristrams saga ok Isondar. En komparasjon av to versjoner av Tristan-legenden*. NTNU: Hovedfagsavhandling i norrøn litteratur.

Tristan og Isolde URL: http://no.wikipedia.org/wiki/Tristan_og_Isolde Lesedato: [14.09.2014]

Kühn, Dieter (2003) *Tristan und Isolde des Gottfried von Strassburg*. Frankfurt am Main: S Fischer Verlag GmbH.

Beutin, Wolfgang, Ehlert, Klaus, Emmerich, Wolfgang, Hoffacker, Helmut, Lutz, Bernd, Meid, Volker, Schnell, Ralf, Stein, Peter og Stephan, Inge (1994) *Deutsche Literaturgeschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart* Stuttgart: J. B. Metzler Verlag

Hasty, Will (2006) *German Literature of the High Middle Ages* Suffolk: Bodell and Brewer Limited

Borries, Ernst og Borries, Erika (1991) *Deutsche Literaturgeschichte. Band 1* München: Deutscher Taschenbuch Verlag

Wellbery, David E. (2004) *A New History of German Literature* London: The Belknap Press of Harvard University Press

Rindal, Magnus (2003) *Soga om Tristram og Isond*. Gjøvik: Det Norske Samlaget

Paasche, Fredrik (1957) *Norges og Islands litteratur inntil utgangen av middelalderen*. Oslo: H. Aschehoug & Co.

Alfred Tennyson URL: https://snl.no/Alfred_Tennyson Lesedato: [16.09.2014]

Algernon Charles Swinburne URL: https://snl.no/Algernon_Charles_Swinburne Lesedato: [16.09.2014]

Thomas Mann URL: https://snl.no/Thomas_Mann Lesedato: [16.09.2014]

Thomas Hardy URL: https://snl.no/Thomas_Hardy Lesedato: [17.09.2014]

Kristjansson, Jonas (2007) *Eddas and Sagas* Reykjavik: Hið íslenska bókmenntafélag.

Waugh, Patricia (2006) *Literary Theory and Criticism* New York: Oxford University Press.

Andreas Capellanus URL: http://no.wikipedia.org/wiki/Andreas_Capellanus Lesedato: [24.04.2015]